

la Guia

de Torroella de Montgrí i l'Estartit

15

Papers del Montgrí Edició especial

 **Museu de la
Mediterrània**



AJUNTAMENT DE
TORROELLA DE MONTGRÍ

Amb el suport de:



**Diputació
de Girona**

Amb la col·laboració de:



Generalitat de Catalunya
**Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació**



**CONSELL COMARCAL
DEL BAIX EMPORDÀ**

La guia

de Torroella de Montgrí i l'Estartit ha estat elaborada per Miquel Bofill, Pere Guanter, Antoni López, Marc Marí, Elena Padró, Sabina Plaja, Antoni Roviras, Joan Surroca, Enric Torrent i Josep Vert.

La guia de Torroella de Montgrí i l'Estartit s'ha imprès en la seva segona edició el mes de juny de 2008, sobre paper ecològic, als tallers de la impremta Gràfiques del Ter, segons el disseny i la maquetació de Mostra Comunicació.

La fotografia de la portada és de Pau Giralt-Miracle i les altres són de Joan Reynés, de Can Quintana Centre Cultural de la Mediterrània i de Jordi Llenas.

Plànols itineraris: ATC (Aplicacions Territorials i Cartogràfiques - Malgrat de Mar)

El tiratge és de 1.000 exemplars.

Correcció de text: Servei de Català de Torroella de Montgrí (Consorci per a la Normalització Lingüística).

Dipòsit legal: Gi-1991/89
1a edició, juny de 1998
2a edició, juny de 2008

La Guia

de Torroella de Montgrí i l'Estartit

Enguany fa deu anys de la publicació de la primera edició de la *Guia de Torroella de Montgrí i l'Estartit*. Durant tot aquest temps, la guia ha estat un puntal per donar a conèixer el nostre municipi: les seves singularitats, la seva natura, la seva història... De segur que molts conciutadans i moltes conciutadanes hi han pogut descobrir alguna cosa que desconeixien; així mateix, els textos de la guia han servit perquè molts visitants entrin en contacte amb el nostre territori.

Ara presentem la segona edició. Amb el mateix esperit, amb la mateixa il·lusió i vocació que la primera. En essència, el contingut és el mateix, ja que considerem que encara és vigent tot allò que hi van bolcar les persones que la van fer possible.

Ara bé, en deu anys han passat moltes coses i calia posar-la al dia. Així, s'hi han introduït els temes que en aquests darrers anys han fet canviar el nostre municipi. També, s'ha ampliat el ventall dels itineraris pels racons del territori.

Espero que, com va passar amb l'edició ja exhaurida, aquesta es converteixi també en un referent de la Torroella i l'Estartit d'aquest inici del segle XXI. Que la gaudiu.

L'alcalde
**Joan Margall i
Sastre**

NOTA A LA SEGONA EDICIÓ

L'any 1998 es va publicar *La guia de Torroella de Montgrí i l'Estartit*, dins de la col·lecció dels *Papers del Montgrí*. Suposava la culminació d'un treball dut a terme per una sèrie de persones vinculades al Museu del Montgrí i del Baix Ter, Centre d'Estudis i Arxiu.

Amb *La Guia* vàrem aconseguir difondre informació general del nostre territori. No preteníem fer una enciclopèdia, però sí donar unes pinzellades sobre la geografia, la natura i la història del municipi. I, a més, havia de ser el llibre de referència per visitar els llocs de més interès; per això, bona part del llibre és ocupat pels itineraris.

Ara volem presentar-vos la segona edició. Hi hem fet una sèrie de petits retocs, l'hem actualitzada en els apartats de natura, d'història i cronologia. I hi hem introduït noves propostes d'itineraris.

Esperem que, com la primera edició, sigui una eina útil i utilitzada per a totes les persones que volen conèixer més del nostre territori.

INTRODUCCIÓ	11
Com utilitzar <i>La Guia</i> ?	12
Situació geogràfica	13
Fitxa tècnica	15
NATURA	17
HISTÒRIA	31
La prehistòria	32
Ara fa 300.000 anys...	32
Els primers ramaders i pagesos	36
L'edat antiga	40
Íbers i romans	40
L'edat mitjana	44
Primeres notícies de Torroella	44
La Torroella senyorial	46
Torroella vila reial	51
L'edat moderna	59
El segle XVI	59
El segle XVII	63
El segle XVIII	67
L'edat contemporània	72
El segle XIX	72
El segle XX	76
L'inici d'un nou segle, el XXI	82
Cronologia	84
Vocabulari	96
ITINERARIS	97
Torroella de Montgrí	98
1. La vila de Torroella de Montgrí	98
El massís del Montgrí	114
2. Ermita de Santa Caterina-castell del Montgrí- cau del Duc de Torroella	114
3. Sobrestany i la muntanya Gran	122

4.	La muntanya Gran. El camí de l'Estartit a Montgó	130
5.	El Montgrí. La façana marítima	138
6.	Les Dunes	144
7.	La ruta del vent	152
	Entre el massís i la plana	162
8.	El camí Vell de Torroella a l'Estartit	162
	La plana del Baix Ter	168
9.	La Resclosa	168
10.	El marge esquerre del riu Ter	174
11.	Les zones humides litorals	180
12.	El marge dret del riu Ter	186
	Illes Medes	192
13.	Illes Medes des del mar	192
	L'Estartit	199
14.	L'Estartit	199

Introducció

12 COM UTILITZAR LA GUIA?

La guia, l'hem dividida en cinc apartats. En primer lloc, un d'informació general amb dades d'interès geogràfic i cultural. Consulteu-lo per conèixer les festes més destacades de Torroella de Montgrí i l'Estartit, la població, la situació geogràfica, el terme...

A continuació, hi ha un apartat dedicat a la natura. Us n'aconsellem una lectura abans de dur a terme un itinerari. És també una bona manera per introduir-nos, sota el guiatge de biòlegs experts, en els ambients més destacats del Montgrí i de la plana del Baix Ter.

Tot seguit un capítol d'història. A través de dotze apartats disposareu d'una visió completa dels principals esdeveniments que han passat a casa nostra, ordenats per les èpoques històriques tradicionals: prehistòria, edat antiga, edat mitjana, edat moderna i edat contemporània. Com en el capítol de la natura, podeu utilitzar aquests apunts d'història per aprofundir en algun període del vostre interès, per tenir una idea global dels esdeveniments més destacats o bé com a complement dels itineraris.

Al final d'aquest capítol trobareu una cronologia amb un recull dels fets més importants fins a l'actualitat.

La guia acaba amb un apartat d'itineraris; es fa una fitxa de cadascun, la qual consta d'un apartat introductori on, a part de la durada i el mitjà de transport aconsellat, trobareu un plànol en què situem el traçat. També hi ha una introducció amb el més representatiu del que gaudireu, una mena de sessió prèvia que ens pretén animar a fer la sortida.

El gruix de l'itinerari és el recorregut comentat. En un banda lateral trobareu la distància en km; al centre, una descripció molt detallada amb el recorregut ordenat amb uns punts de referència (per exemple: Sobrestany) que ens ajudaran a no perdre'ns i a continuació, un número entre parèntesis (1), que és la referència de la nostra posició actual a l'itinerari.

SITUACIÓ GEOGRÀFICA

13

El terme municipal té una extensió de 6.613 hectàrees, de les quals 6.376 poden considerar-se de producció agrícola, bosc, erms permanents, rocam de muntanya i costa. Les illes Medes, a uns 2 km de la costa de l'Estartit, tenen una extensió aproximada de 23 hectàrees i estan formades per un conjunt de set illots (Meda Gran, Meda Petita, la Bota, el Carall Bernat, les Ferranelles, els Tascons Grossos i els Petits).

A migdia delimita amb els termes municipals de Pals, Fontanilles i Gualta. Aquí passa el riu Ter, que al llarg dels segles ha anat formant la plana del Baix Ter. A ponent limita amb els termes d'Ullà i Bellcaire



El municipi de Torroella de Montgrí

d'Empordà. En aquesta zona hi trobem els barris de la Bolleria i Sobrestany. A tramuntana arriba fins al terme municipal de l'Escala i acaba al mar, a la cala Montgó.

Per la banda de llevant, el municipi toca a la Mediterrània. Des de Montgó fins a l'Estartit, hi ha els espadats del massís del Montgrí, amb les seves cales (Ferriol, el Falaguer, la Pedrosa, la Calella...) i els sortints (punta Milà, cap Castell, cap de la Barra...). Després, cap al sud, s'estén la platja fins més enllà de la desembocadura del Ter i del Daró. L'Estartit, sota les Maures, és un nucli turístic amb una població estacional molt marcada.

Tres són les muntanyes del massís del Montgrí que donen caràcter a la vila de Torroella de Montgrí i que poden considerar-se l'epicentre dels dos Empordans: la muntanya d'Ullà (puig Anill), de 309 m d'altitud, on hi ha un vèrtex geodèsic de primer ordre; la muntanya del Montgrí, amb el castell, sentinella perpetu de l'Empordà, i el Montplà.

A grans trets, les coordenades del terme es troben entre els $42^{\circ} 0' 14''$ i $42^{\circ} 6' 30''$ nord i $6^{\circ} 47' 15''$ i $6^{\circ} 54' 3''$ est (a les illes Medes). La vila de Torroella de Montgrí té, en l'església parroquial, les coordenades $42^{\circ} 2' 35''$ nord i $6^{\circ} 48' 50''$ est. En aquest lloc, l'altura sobre el nivell del mar és de 31 m; al paratge del Forn de la Calç arriba fins als 40 m i a nivell de l'aigua, sota el pont del Ter, l'altitud és d'1 m sobre el nivell del mar.

DADES GENERALS

Extensió	6.534 ha
Altitud	31 m (a l'església)
Distància a Girona	34 km
Comarca	Baix Empordà
Partit judicial	La Bisbal d'Empordà
Població any 2005	10.532 habitants

NUCLIS DE POBLACIÓ

Torroella de Montgrí, l'Estartit, la Bolleria, Sobrestany, cala Montgó, la Gola, urbanitzacions (Els Griells, La Pletera, Mas Pinell, Mas Marquès, Torre Gran, Torre Vella i Les Dunes) i masos.

PERÍMETRE DEL TERME

Amb l'Escala	3.414 m
Amb Bellcaire d'Empordà	6.431 m
Amb Ullà	4.931 m
Amb Gualta	4.735 m
Amb Fontanilles	1.799 m
Amb Pals	2.983 m
Platja	5.410 m
Costa rocallosa	9.680 m
Les Medes	4.860 m
Total de longitud perimetral	44.233 m

FESTES

Cavalcada de Reis	Torroella i l'Estartit	5 de gener
Carnestoltes	Torroella i l'Estartit	febrer/març
Sant Jordi	Torroella i l'Estartit	23 d'abril
Barri de Fora Portal	Torroella	juny
Sant Joan	Torroella i l'Estartit	23 de juny
Mare de Déu del Carme	L'Estartit	16 de juliol
Santa Anna	L'Estartit	26 de juliol
Festa de Montgó	Cala Montgó	15 d'agost
Sant Genís	Torroella	25 d'agost
Festa dels Masos	Sta. Maria del Mar	8 de setembre
Aplec de Santa Caterina	Santa Caterina	25 de novembre (o diumenge abans)
Fira de Sant Andreu	Torroella	30 de novembre
Santa Llúcia	L'Estartit	13 de desembre

Natura

EL MASSÍS DEL MONTGRÍ

EL MEDI NATURAL

El municipi de Torroella de Montgrí està situat en un marc privilegiat. Dins del terme, s'hi troben gairebé tots els tipus de paisatges que formen l'Empordà. En són exemples destacables el massís del Montgrí, en el qual hi ha amplis espais coberts de garriga i zones plantades de pins com les dunes continentals, avui fòssils, situades a garbí del coll de les Sorres; la franja de litoral rocós del massís amb penya-segats i petites caletes, en la qual destaquen les illes Medes; la platja de l'Estartit que manté una zona de dunes i rereduna de la maresma; les basses d'aigües salabroses que formen els aiguamolls del Baix Empordà, lligats als rius Ter i Daró; les ribes del Ter en la seva part baixa, i tota la plana, dedicada majoritàriament al conreu.

El nom d'aquest massís ja fa referència a un dels trets més importants d'aquest espai: la seva geologia. Es tracta d'un "mont gris" constituït per roca calcària consolidada sota el mar, en una conca de sedimentació situada, probablement, al nord, prop d'on avui es troba el cap de Creus. La roca és d'origen secundari, època en què els dinosaures es passejaven per la terra, i va emergir al terciari durant el període més actiu del plegament que va aixecar els Pirineus. Amb aquest moviment, el gran bloc es va anar desplaçant cap al sud fins a arribar on el veiem ara. Les Maures, situades damunt del nucli de l'Estartit, són un exemple ben clar de front de falla (límit per on s'ha trencat un gran bloc de roca).

La naturalesa calcària del massís ha estat decisiva en la composició de les comunitats vegetals i animals que s'hi han desenvolupat.



pat. D'una banda, es tracta d'un material molt dur de difícil erosió, cosa que dificulta que hi hagi sòl fèrtil per a les plantes; de l'altra, per les nombroses esclletxes obertes en la roca, a causa de la seva dissolució, s'escola l'aigua de pluja i queda fora de l'abast de les arrels.

Vegetació del Montgrí

La forta estacionalitat de les pluges i la poca capacitat de retenció del terreny en condicionen la vegetació, que és predominantment arbustiva amb adaptacions a la sequera: de fulla petita i endurida, punxosa i sovint amb ceres o pèls que eviten l'evaporació excessiva. Els garrics (*Quercus coccifera*), les argelagues (*Calycotome spinosa*), les gatoses (*Ulex parviflorus*) i les estepes (*Cistus* sp) en són exemples. Una altra adaptació són les essències oloroses que eviten l'herbivorisme, com són la farigola (*Thymus vulgaris*), el romaní (*Rosmarinus officinalis*) i l'espígol (*Lavandula latifolia*). Tot i que són petites, cal esmentar, per la seva bellesa, les orquídiessilvestres que

EL COLL DE LES SORRES

creixen per tot el massís i les abelleres (*Ophrys* sp), exemples preciosos d'aquesta vegetació. Hi ha també alguns arbres baixos com els ullastres (*Olea europaea* var. *sylvestris*) i els pins i alguna petita zona d'alzines (*Quercus ilex*).

A les valls hi ha un estrat arbori ben desenvolupat dominat pel pi blanc (*Pinus halepensis*) i el pi pinyer (*Pinus pinea*) i un estrat arbustiu més alt amb lianes com la vidalba (*Clematis vitalba*), el lligabosc (*Lonicera* sp) i l'arítilol (*Smilax aspera*).

La fauna vertebrada d'aquestes zones de garriga està composta, majoritàriament, per rèptils i aus, tot i que també hi ha alguns petits mamífers. Per citar-ne alguns, hi podem trobar el llangardaix comú (*Lacerta lepida*) i la serp verda (*Malpolon monspesulanus*) entre els rèptils; el conill (*Oryctolagus cuniculus*), el porc senglar (*Sus scrofa*) i el teixó (*Meles meles*) entre els mamífers i, entre les aus, algunes de rapinyaires com l'aligot comú (*Buteo buteo*) o petits ocells com les cardines (*Carduelis carduelis*) o els tallarols (*Sylvia* sp).

Una zona ben particular és la del coll de les Sorres on, com el seu nom ens indica, s'ha acumulat gran quantitat de sorra portada per la tramuntana des de l'Alt Empordà. Aquesta duna continental va ser poblada amb diversos tipus de pins i plantes de duna litoral com el borró (*Ammophila arenaria*) a començaments del segle XX i, avui dia, se'ns mostra com una pineda força madura amb un estrat arbustiu ben desenvolupat i grans extensions de molsa i líquens a les zones obagues. Entre la fauna destaquen les mallerengues (*Parus* sp), els picots (*Picus viridis*), els oriols (*Oriolus oriolus*), els esquiroles (*Sciurus vulgaris*), els

l'langardaixos (*Lacerta lepida*) i els cérvols voladors, per dir-ne algunes espècies.

A la muntanya Gran, a l'indret conegut com el puig de la Palma, hi podem constatar la presència de palma o margalló (*Chamaerops humilis*). Es tracta de la població més septentrional d'aquesta espècie mediterrània tan apreciada, que es troba en una situació força precària en la nostra latitud.

Als penya-segats hi ha vegetació halòfila, que suporta bé l'excés de sal marina: les ensopegueres (*Limonium tremolsii*), els coixinets de monja (*Astragalus massiliensis*), el fonoll marí (*Crithmum maritimum*) i la pastanaga marina (*Daucus gingidium*) són espècies de mida petita que creixen a les esclètxes de la roca i suporten bé les extremes condicions de sequera, sal, vent i manca de sòl per a les arrels. La fauna més destacable són els ocells com els falciots (*Apus apus*), els ballesters (*Apus melva*), els roquerols (*Ptyonoprogne*

LA MUNTANYA GRAN

PENYA-SEGATS

Margalló al puig de la Palma



LES ILLES MEDES

rupestris), el falcó pelegrí (*Falco peregrinus*) o el duc (*Bubo bubo*).

La cua del massís, avui separada per un freu d'aigua, és l'arxipèlag de les illes Medes. Aquest grup d'illes, el major del Principat, forma una unitat ben diferenciada des del punt de vista biològic, tant en la seva part emergida, és a dir, terrestre, com en la submergida al mar.

La part emergida alberga una vegetació ben diferent de la que podem trobar al massís, a menys d'un quilòmetre de distància i sobre el mateix tipus de sòl. La influència marina es deixa sentir en tota l'extensió de l'arxipèlag i, per tant, espècies halòfiles, que al massís es troben només als penya-segats, creixen de manera més extensa a les illes; als vessants sud i oest, a recer de la tramuntana, hi domina el salat blanc (*Atriplex halimus*) que és poc freqüent a terra ferma. D'altra banda, la densa colònia de gavià argentat (*Larus cachinnans*) també ha influït decisivament en la vegetació, aportant-hi fertilitzants amb els seus excrements i introduint-hi llavors dels fruits que consumeixen a terra ferma. Així doncs, la fertilització ha facilitat la proliferació de malves (*Lavatera arborea*, *Malva sylvestris*) i bledes (*Beta vulgaris* ssp. *maritima*) i, amb les llavors, s'han escampat els ullastres (*Olea europaea*) i les figueres (*Ficus carica*). La mà humana també s'hi deixa sentir, amb la introducció d'espècies exòtiques com l'ailant (*Ailanthus altissima*), que prové del Japó; el bàlsam o unglà de gat (*Carpobrotus edulis*) d'origen africà, o la figuera de moro (*Opuntia ficus-indica*) originària de Mèxic, entre d'altres. Els penya-segats dels vessants nord i est presenten una vegetació semblant als de la resta del massís, amb plantes en forma de coixinet, capaces d'arrelar a les esclètxes de la roca.

La fauna terrestre està condicionada per la manca d'aigua dolça i la poca diversitat d'hàbitats; així doncs, els animals que no poden volar i que, per tant, estan confinats a les illes, com mamífers i rèptils, presenten molt poca diversitat d'espècies. Quant a mamífers, hi són presents els ratolins (*Mus musculus*) i les musaranyes (*Crocidura russula*). Pel que fa als rèptils, en els darrers estudis només s'hi han trobat dues espècies: la sargantana comuna (*Podarcis hispanica*) i el dragó (*Tarentola mauritanica*).

Per altra banda, la fauna voladora és molt més rica en espècies: els ocells en són el grup més destacable, ja que les illes són punt de cria per a algunes aus que hi troben la tranquil·litat que els cal. Hi destaca, pel seu nombre, el gavià argentat, del qual ja hem parlat més amunt; cal dir que es tracta d'una de les colònies nidificants més importants de la Mediterrània occidental. A les illes, hi troben refugi, ja que no hi ha predadors terrestres. Aquesta no és, però, l'única espècie interessant que nia a les illes. L'arxipèlag alberga una nombrosa colònia d'ardeids que nien entre les figueres i els ullastres de la punta del Guix; es tracta de tres espècies: l'esplugabous (*Bubulcus ibis*), el martinet blanc (*Egretta garzetta*) i el martinet de nit (*Nycticorax nycticorax*). També hi nien unes quantes parelles de corb marí emplomallat (*Phalacrocorax aristotelis*) i s'hi han citat alguns rapinyaires com el falcó pelegrí (*Falco peregrinus*) o el duc (*Bubo bubo*). Cal no oblidar, però, que el grup més nombrós i divers és el dels insectes entre els quals destaquen les xinxes de la malva (*Pyrrocoris pyrrocoris*) i els escarabats (*Blaps gigas*).

Els fons submarins són, potser, l'aspecte més interessant de les illes i, ben segur, el més conegut. L'espectacularitat d'algunes zones

com coves o parets de gorgònies i coralls i la gran quantitat de peixos que hi viuen han motivat l'interès de submarinistes de tot Europa; per altra banda, les excursions amb barques de fons de vidre, que permeten observar els fons soms, són un dels majors atractius de l'oferta estiuenca de l'Estartit.

Les comunitats submarines, protegides des del 1983, són una mostra dels diferents ambients que es poden trobar a la Mediterrània occidental: a poca fondària, els fons d'algues ben il·luminades donen refugi i aliment a garotes (*Paracentrotus lividus*), guiules (*Coris julis*), tords (*Symphodus sp*), sargs (*Diplodus sp*), serrans (*Serranus cabrilla*) i llobarros (*Dicentrarchus labrax*), entre d'altres; a la zona coneguda com "En terra la Meda", sobre un fons de sorra, s'hi troba un prat d'algueret (*Posidonia oceanica*), una de



Paisatge submarí de les illes Medes

les poques plantes marines amb flors; més fondes són les comunitats coral·lígenes on la poca llum permet el creixement d'animals filtradors com esponges, coralls, ascidis, cucs poliquets i briozous; en aquests fons, hi neden forcadelles (*Anthias anthias*) i s'hi amaguen llagostes (*Palinurus elephas*); els nombrosos forats, coves i túnels submergits han donat lloc a comunitats d'ambients foscos amb parets cobertes d'animals filtradors que donen refugi a mòlles (*Phycis phycis*), congres (*Conger conger*) o molls reials (*Apogon imberbis*) que només abandonen els caus de nit per sortir a buscar aliment.

Una espècie emblemàtica per les seves dimensions és el nero (*Epinephelus marginatus*), que ha perdut els seus hàbits esquius i, acostumat a la presència d'escafandristes, en lloc de fugir-ne, s'hi acostava per esperar menjar.

El riu, que trobem aquí en el seu tram final, abans de vessar-se a la platja de l'Estartit, transcorre per una plana que té l'origen en la sedimentació dels materials transportats aigües avall durant el seu curs, que s'inicia al Pirineu. Avui dia el veiem canalitzat per unes motes i dirigit en línia gairebé recta des del pont de Torroella fins al mar. Aquesta canalització, feta al segle XIX, va permetre de colonitzar les terres per on passava antigament el riu i usar-les per al conreu.

Els masos que trobem a les zones baixes prop del riu només van poder ser construïts després d'aquestes obres. La franja delimitada per les motes conté una vegetació de ribera que, en alguns trams, es veu ben esponerosa amb freixes (*Fraxinus excelsior*), salzes (*Salix sp*), robinies (*Robinia pseudoacacia*), pollancre (*Populus nigra*) i algun om (*Ulmus minor*) que s'ha salvat de la

EL RIU TER I LA PLANA

grafiosi. A les seves branques, s'hi refugien un gran nombre d'aus; podrem sentir la piuladissa llunyana dels picots verds (*Picus viridis*) o el cant escandalós dels rossinyols bords (*Cettia cetti*) entre les canyes. Martinets de nit i corbs marins grossos descansen a les branques dels arbres més alts.

Les aigües del riu recullen els regs dels camps de la plana i, per tant, reben una gran quantitat de fertilitzants i matèria orgànica; amb aquestes condicions hi viuen nombroses carpes (*Cyprinus carpio*) i llisses (*Mugil cephalus*) que sovint se situen allí on l'aigua fa algun petit salt i s'oxigena. Prop de la Gola, on el Ter desemboca al mar, hi creixen tamarius que delaten la influència marina que s'hi deixa sentir en forma de brises salades i humides.

El riu Ter



A la plana, hi dominen els conreus de pomeres, gira-sols o blat de moro; alguns masos i càmpings en completen el paisatge; a les zones inundables prop de les basses d'en Coll els camps són destinats al conreu de l'arròs.

La franja costanera que queda al sud de l'Estartit conté gairebé tots els ambients propis del litoral tou català: les àmplies platges de sorra fina que mantenen una zona de dunes litorals relictas, llacunes amb canyissars i maresmes poblades de grans extensions de cirialeres. Al sud de la urbanització Els Griells, s'estén una mota que arriba fins a la gola del riu i protegeix les zones de maresma de les tempestes de llevant.

Cadascuna d'aquestes zones té una vegetació diferenciada adaptada a les condicions ambientals que s'hi donen. Aquests ambients han patit una dràstica reducció durant les darreres dècades a causa d'una intensa utilització de l'espai per part de l'home; el territori s'ha fragmentat.

En els darrers anys, s'ha iniciat un projecte de restauració de les llacunes i dels sistemes costaners del Baix Ter, que ha comptat amb el cofinançament del programa *Life Nature* de la Unió Europea. Els tres àmbits d'actuació han estat: el Ter Vell, la Pletera i les dunes litorals. Així mateix, es preveu actuar a la zona de les desembocadures dels rius Ter i Daró, on es farà la reintroducció de la tortuga d'estany (*Emys orbicularis*).

Les dunes litorals són uns sistemes molt dinàmics que depenen del vent i dels temporals.

La vegetació que hi creix està ben adaptada a les condicions d'instabilitat de la sorra i a la

LA PLATJA I ELS AIGUAMOLLS

DUNES LITORALS

LLACUNES LITORALS

*El Ter Vell i la franja
costanera*

manca d'aigua. Aquesta vegetació, a part del seu interès botànic i ecològic, ajuda a frenar la invasió dels terrenys interiors per part de la sorra. Hi podem destacar algunes espècies com el borro (*Ammophila arenaria*), el tamarí (*Tamarix gallica*), la lleteresa marina (*Euphorbia paralias*), el rave de mar (*Cakile maritima*), el lliri de mar (*Pancratium maritimum*) o el panical marí (*Eryngium maritimum*).

El projecte *Life* ha permès instal·lar uns sistemes artificials de tramats de canyes que faciliten la retenció de la sorra. Això ajuda al creixement de la cobertura vegetal.

Un altre tipus d'ambient d'aquesta zona són les basses d'aigua salobre, barreja de dolça i marina. Es tracta de llacunes que reben aigua dolça dels recs de la plana i que poden estar obertes al mar, quan n'augmenta el nivell, en períodes plujosos o durant els temporals de



llevant. Entre l'Estartit i la gola del riu Ter hi ha dues zones de llacunes litorals: el Ter Vell, a tocar de l'Estartit, i la bassa del fra Ramon, prop de la Gola.

Ja en el límit sud del terme municipal, la desembocadura del Daró es converteix en un sistema anomenat basses d'en Coll. Les condicions d'aquestes zones humides són canviants de manera estacional i tenen una relació directa amb el règim de pluges i temporals de llevant. Durant els períodes plujosos, l'aigua dolça és abundant i, per tant, les llacunes tenen una salinitat baixa. Quan hi ha temporals de mar, les onades poden arribar fins a les llacunes, per la qual cosa augmenta el nivell de sal de les seves aigües. En períodes secs, l'evaporació de l'aigua provoca una concentració de la sal en dissolució. Aquestes variacions de la salinitat condicionen les espècies que hi viuen.

El paisatge és dominat per grans extensions de canyís (*Phragmites australis*); altres espècies que l'acompanyen són la balca (*Typha latifolia*, *T. angustifolia*), a les ribes més allunyades de la costa, o diferents tipus de jonca (*Schoenoplectus lacustris*, *Scirpus lacustris*).

La fauna, composta d'espècies lligades a l'aigua, és de gran interès: hi trobem alguns amfibis com les granotes (*Rana perezii*), el calàpets (*Pelodytes punctatus*) o els tritons (*Triturus helveticus*); els rèptils com la serp d'aigua (*Natrix maura*) són acompanyats per peixos marins que hi entren com ara les llises (*Chelon labrosus*, *Mugil cephalus*); entre les aus, l'ànec coll-verd (*Anas platyrhynchos*) i la fotja (*Fulica atra*) hi són tot l'any i és fàcil observar-los nedant entre els senissos; algun berrat pescaire (*Ardea cinerea*) hi destaca, de tant en tant, descansant damunt d'alguna

LA MARESMÀ

branca; amb una mica d'atenció es pot veure el vol ràpid d'algun blauet (*Alcedo atthis*) i sentir la cridòria del rossinyol bord (*Cettia cetti*) o el trist (*Cisticola juncidis*); per damunt dels senissos hom pot veure la silueta de l'arpella (*Circus aeruginosus*) a la recerca d'alguna presa.

Amb el projecte *Life* s'ha millorat la qualitat de les aigües que arriben al Ter Vell i s'ha fet el dragatge de les seves llacunes.

Als espais de sòl argilós i impermeable de la Pletera, entre el passeig Marítim i la sorra de la platja, l'aigua queda embassada i, quan s'evapora, deixa una crosta de sal: es tracta de la maresma. Aquí no hi arriben recs i l'entrada d'aigua es fa per dues vies: la pluja que cau directament sobre el terreny i l'aigua de mar que passa les dunes durant els temporals de llevant. Aquest ambient és molt salat i la vegetació és conformada per poques espècies que poden acumular la sal als seus teixits. Diferents tipus de salicorniars (*Salicornia herbacea*, *Arthrocnemum fruticosum*), salsona (*Inula crithmoides*), salat blanc (*Atriplex portulacoides*) i jonc marí (*Juncus maritimus*) en són exemples que cal destacar. S'hi poden veure, igualment, aus típiques dels aiguamolls, com els camesllargues (*Himantopus himantopus*), les gambes roges (*Tringa totanus*) i els corriols (*Charadrius sp.*).

L'actuació del *Life* en aquest espai ha estat crear tres basses noves i repoblar-les amb el fartet (*Aphanius iberus*), un peix endèmic de la Península Ibèrica que es troba en perill d'extinció. També s'hi han instal·lat tres passeres de fusta que permeten l'accés a la platja sense haver de trepitjar la vegetació.

Historia

UN ENTORN RIC**ARA FA 300.000 ANYS...**

El massís del Montgrí i la plana del Baix Ter varen ser els escenaris del pas dels primers habitants d'Europa, grups de l'espècie anomenada *homo erectus*, que ara fa uns 300.000 anys varen establir-se a la zona.

Poca cosa pot dir-se amb certesa sobre la vida quotidiana d'aquells homes i dones. Només les restes òssies dels animals caçats i els instruments de pedra trobats al cau del Duc de Torroella i al cau del Duc d'Ullà permeten entreveure i aventurar alguns dels aspectes de la vida d'aquells grups.

El Montgrí i el Baix Ter oferien, en aquell



Pic del Montgrí

moment, un entorn privilegiat amb una gran abundància de recursos naturals. Una plana i un massís amb aigua i boscos sovintejats per ramats de cavalls, bous, rinoceronts, elefants antics, cabres salvatges...; amb una cobertura vegetal molt rica que possibilitava la recol·lecció; amb refugis naturals excel·lents; amb unes terrasses fluvials cobertes de còdols per elaborar eines..., tot plegat un entorn massa ric per no ser tingut en compte per aquelles comunitats caçadores i recol·lectores que viatjaven constantment a la recerca de menjar.

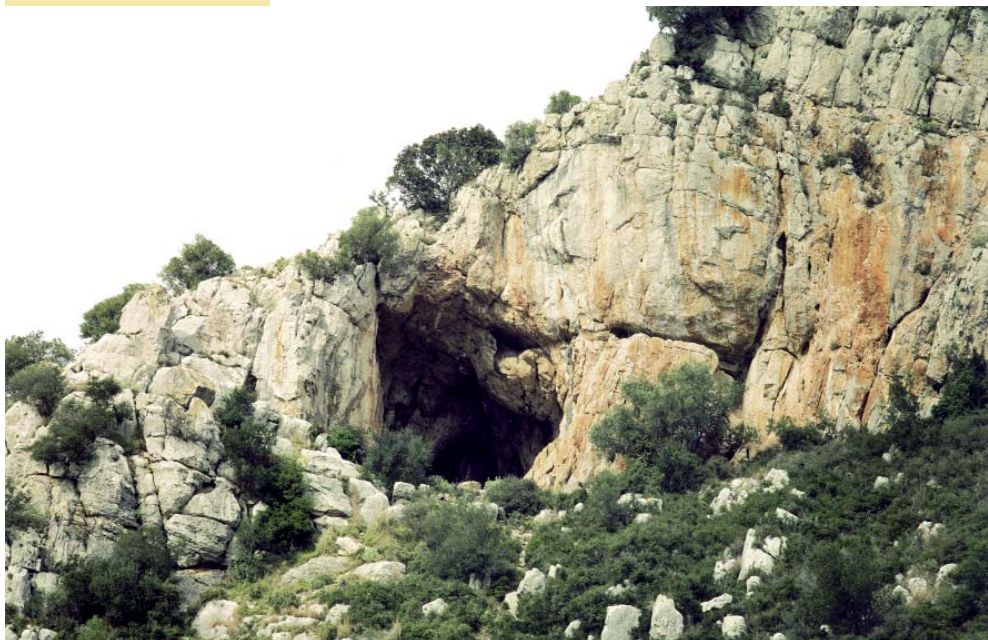
La caça era una de les activitats més importants de *l'homo erectus*. De la plana, l'animal més caçat va ser el cavall i del massís del Montgrí, varen ser la cabra i el cérvol. A part d'aquests animals, també varen ser caçades espècies més grosses com ara l'elefant antic, el rinoceront, el bou salvatge, l'ós de les cavernes...

Aquells grans caçadors utilitzaven mètodes molt diversos que requerien la participació organitzada de tot el grup. De vegades, encerclaven les preses amb gran sigil i un cop les tenien a tir de llança corrien al seu darrere fins a capturar-les. A la muntanya del Montgrí devia practicar-se també la tècnica de l'estimbada que consistia a conduir les preses cap a un barranc des d'on els animals queien al buit. La utilització de trampes era també molt comuna per a la captura d'animals grossos.

Un cop caçats els animals, s'esquarteraven i es portaven a les coves on eren consumits.

La recol·lecció era l'altra gran tasca del grup. La natura ofería una gran quantitat de

CAÇADORS I RECOL·LECTORS



*El cau del Duc de
Torroella*

fruits, arrels, tubercles... que equilibraven la dieta càrnia del grup. La recollida de vegetals aportava també una gran quantitat de plantes medicinals curatives, imprescindibles en el dia a dia d'una comunitat exposada a sobreviure en unes condicions difícils. Malauradament, l'arqueologia no pot aportar dades d'aquesta activitat, ja que les restes de recol·lecció no s'han conservat fins als nostres dies.

Aquelles bandes gaudien al Montgrí d'excel·lents aixoplucs i llocs naturals d'habitatge on aplegar-se. Avui sabem que es varen ocupar les coves del cau del Duc de Torroella, a la muntanya del castell, la més gran del massís i que tindria la funció de campament central, i el cau del Duc d'Ullà,

a la muntanya d'Ullà, utilitzada temporalment per a la caça dels cérvols i les cabres.

Es tracta de coves amb una situació privilegiada: d'esquenes als vents freds del nord i de cara al sol de migdia, fet que els permetia l'escalfament de la cova i l'entrada de llum. Es troben, a més, en una excel·lent situació des d'on és possible accedir als llocs de cacera i de recol·lecció del massís i la plana.

Després d'aquesta ocupació, entrem en un llarg període buit de restes arqueològiques, la qual cosa sembla indicar que l'home va abandonar aquesta zona perquè, potser, l'entorn ja no li era tan favorable.

LA FONOLLERA: UN POBLAT A L'AIRE LLIURE

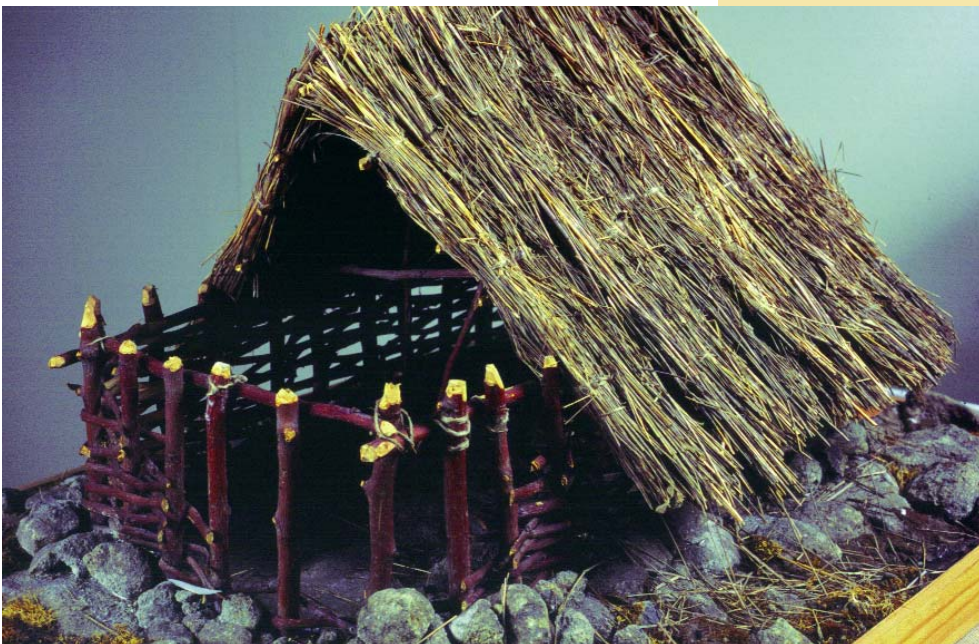
ELS PRIMERS RAMADERS I PAGESOS

Els primers agricultors i ramaders coneguts al Montgrí i al Baix Ter varen establir-se ara fa uns 7.000 anys als petits turons que sobresortien d'una plana aiguamollenca prop del mar. Des d'aquests punts controlaven un ampli ventall de recursos naturals com ara la caça i la recol·lecció de vegetals i de marisc. La presència de boscos, terres fèrtils i aigua dolça va possibilitar també el desenvolupament d'una incipient activitat agrícola i ramadera.

El puig Mascaró, situat a només dos quilòmetres del mar, és ara per ara el primer lloc conegut d'hàbitat a l'aire lliure a la plana del Baix Ter. Les restes arqueològiques han demostrat que la comunitat del puig Mascaró vivia a redós d'una cabana feta de troncs i pedres. Des d'aquest punt s'accediria a tota una sèrie de recursos que ja hem comentat abans.

Cap al 1800 aC, la plana del Baix Ter va veure un altre intent, aquest cop més reeixit, d'establiment a la plana. Al turó de la Fonollera, situat molt a prop del puig Mascaró, i a només 800 m del mar, va instal·lar-se una comunitat que disposava de ramats d'ovelles, cabres, bous i porcs que portava a abeurar en una plana amb més vegetació i molt més humida que l'actual. Aquest entorn possibilitava alhora la cacera d'espècies que, com el cérvol i el porc senglar, eren consumides al poblat.

El poblat de la Fonollera, una de les primeres aldees conegudes a Catalunya, era compost de diverses cabanes fetes amb materials molt senzills. La roca, molt tova, era excavada i servia de fonament a uns edificis fets de troncs i amb cobertes de palla.



Aquests primers agricultors i ramaders no varen oblidar el massís del Montgrí. De fet, li varen reservar un paper especial. L'any 1883, Anselm Roig va descobrir una cova a la muntanya Gran: el cau dels Ossos. La gran quantitat d'ossos humans indicava, sense cap mena de dubte, que havia estat utilitzada com a lloc d'enterrament.

Pels anys vint del segle XX, el Dr. Pericot trobà noves evidències de coves amb enterraments. Al Montplà, el Sr. Margall de Torroella hi tenia un oliver que era l'enveja dels seus veïns. En una excursió, el Dr. Pericot va comprovar amb sorpresa el motiu d'aquella estranya fertilitat. El Sr. Margall treia la terra d'un petit cau que durant mil·lennis havia guardat les restes de gent

*Maqueta d'una cabana
de la Fonollera*

COVES D'ENTERRAMENT

Cau de l'Olivar d'en Margall, al Montplà.



del neolític. El cau va ser batejat amb el nom del cau de l'Olivar d'en Margall.

De tots els caus, el que ofereix més interès i el més conegut és el cau d'en Calvet, un petit cau artificial fet per l'home excavant un forat al sòl i assegurant-lo amb blocs de pedra. En un espai que no sobrepassa el metre cúbic varen ser enterrats un mínim de 43 individus, 10 dels quals eren infants. Molts eren enterrats amb els estris que havien fet servir durant la seva vida: vasets de ceràmica, falçs i enformadors de sílex, collarets i bracelets en pedra i en os...

El Montgrí va convertir-se, per tant, en un

lloc sagrat. L'existència de caus artificials com el d'en Calvet ens demostra una predilecció especial per enterrar els morts al massís.

En resum, doncs, tenim dos tipus de testimonis dels homes i les dones del neolític a casa nostra. Un correspon al món dels vius i ens parla de cabanes i poblats a l'aire lliure. L'altre pertany al món dels morts, paper reservat al massís del Montgrí.

IBERS I ROMANS

El Montgrí i el Baix Ter, en època antiga, es trobaven en una posició privilegiada: a només 10 quilòmetres al nord del poblat ibèric d'Ullastret, un dels més importants de Catalunya, i a només 10 quilòmetres al sud de la ciutat d'Empúries, porta d'arribada de grecs i romans a la península Ibèrica.

L'espai que varen habitar els homes i les dones en aquell moment era més reduït que l'actual. La plana del Baix Ter es trobava, en bona part, coberta d'aigües i la gent es concentrava als turons que sobresortien de la plana i als vessants del Montgrí.

Tanmateix, les àrees conreades a l'edat antiga eren suficients per al manteniment d'una població en ascens. Fins fa ben poc, aquests espais continuaven essent habitats i treballats per agricultors i ramaders que hi produïen bàsicament els conreus mediterranis tradicionals: cereals, vinya i olivera.

L'existència d'una població amb importants recursos agrícoles va atraure ben aviat els pobles colonials que permutaven els seus productes manufacturats a canvi de béns agraris.

L'exemple d'ocupació ibèrica més antiga a casa nostra és el mas Solei, datat del segle IV aC. Situat als vessants del sud del Montgrí prop de l'Estartit, és un testimoni d'una comunitat acostumada al contacte comercial amb els pobles colonials mediterranis.

El moment de major expansió del món ibèric vindrà una mica més tard, al segle II aC, sota el guiatge de l'imperi romà. En efecte, un cop acabats els conflictes entre



romans i cartaginesos i sotmès el territori a l'arbitri de Roma, comença una etapa tranquil·la que afavoreix de nou l'expansió agrícola i ramadera i els intercanvis comercials.

Per aquest motiu es multipliquen les troballes ibèriques a la zona: la torre Gran, la Fonollera, la vinya d'en Xarlan, mas Pedrola, ca la Maria... són exemples de petites explotacions disperses que viuen una darrera etapa de progrés d'aquesta cultura.

A partir del 100 aC es produeix un canvi que capgirarà per complet la cultura ibèrica. La pacificació del territori atrau colons italians que s'estableixen a casa nostra. Amb ells arriben noves concepcions agrícoles que suposaran l'eclipsament de les antigues finques ibèriques. Al camp apareixen vil·les (grans hisendes dedicades a la producció de béns agraris destinats a l'exportació a les grans ciutats mediterrànies).

*Mas Solei, ceràmica
àtica (s. IV aC)*

LA ROMANITZACIÓ

Són jaciments romans d'aquesta època el camp de la Gruta, la vinya d'en Xarlan, la torre Ponsa, l'horta d'en Ramí, l'horta d'en Solés... i altres continuen de l'època ibèrica com el mas Solei, la torre Gran, el mas Pedrola...

L'abundància de jaciments i de restes ens confirma que, durant l'època romana, aquesta zona va estar fortament poblada. És interessant destacar la vil·la del camp de la Gruta, una explotació d'unes mides poc habituals i amb gran riquesa de restes, que demostrarien una presència humana de prop de mil anys, del segle II aC al VIII dC.

Les excavacions han demostrat que aquestes



*Ceràmica romana del
camp de la Gruta*

vil·les mantenien una intensa relació comercial amb la Mediterrània, confirmada per les restes de les càrregues de vaixells enfonsats a la costa del Montgrí (illa Pedrosa, punta Salines) i a les illes Medes. A part, els romans varen utilitzar una formidable xarxa viària que comunicava els racons més distants de l'imperi. A casa nostra passava el camí d'Empúries, que enllaçava Girona, *Gerunda*, amb Empúries.

Després de la crisi general que va sacsejar l'imperi romà a partir del segle III, moltes vil·les varen ser abandonades per sempre. D'altres, com el camp de la Gruta, varen funcionar fins al segle VIII dC. Santa Maria del Mar i Santa Maria del Palau varen continuar com a llocs d'habitatge durant l'edat mitjana.

**ADISCLUS,
EL PRIMER
TORROELLENC
DE LA HISTÒRIA**

El massís del Montgrí

HISTÒRIA

L'EDAT
MITJANA

**PRIMERES NOTÍCIES DE TORROELLA.
VILLA TOROCELLA**

Els orígens de Torroella de Montgrí són, ara per ara, foscos. No és fins a l'any 888 quan apareix el nom per primera vegada en un escrit.

La cita es refereix a una disputa entre el bisbe de Girona -que té el domini de les terres d'*Olianus* (Ullà)- i Adisclus, un propietari alodial, que pretenia una terra perquè considerava que formava part de la seva *villa Torocella*.

Què era aquesta *villa Torocella*? No ho sabem del cert. Ara bé, no seria més que un



gran domini rural, amb una torre fortificada, d'origen més remot, potser una antiga vil·la romana.

En aquest segle IX també trobem la primera referència escrita del *Monte Grinio*, a propòsit d'una disputa de terres entre un tal Andreu i el bisbe de Girona.

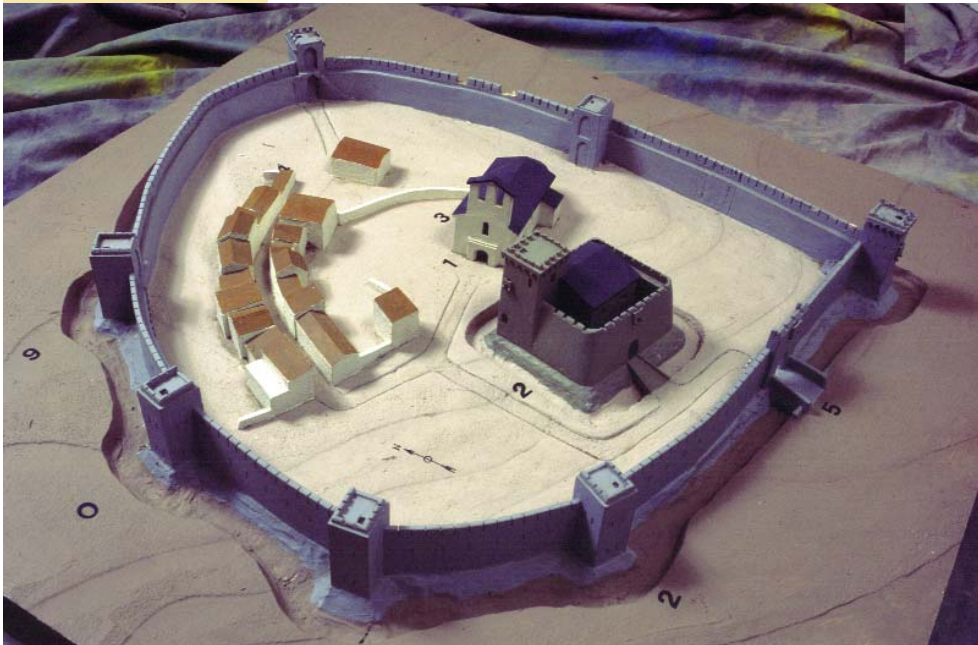
LA TORROELLA SENYORIAL (SEGLES XI-XIII)

Al cap de dos segles de la primera cita escrita sobre Torroella, el 1085, en trobem una sobre el castro de Torroella -és a dir, el castell de Torroella-, que es devia trobar a la Cellerà, on ara hi ha el palau del Mirador i l'església de Sant Genís.

En algun document apareix esmentat juntament amb un castell de Roca Maura, que es pot situar a la torre Moratxa.

Els senyors del castell de Torroella, que eren feudataris dels comtes d'Empúries, sembla que procedien de la casa vescomtal d'Empúries.

*Maqueta de la Cellerà,
feta per Josep Vert*



L'origen de la vila de Torroella apareix lligat a l'enfortiment del poder senyorial d'una família, els Torroella, que regiran els destins de la vila durant més de dos-cents anys. Aquest enfortiment feudal va anar lligat a la inestabilitat del moment: les lluites feudals i les ràtzies musulmanes (com la de 1178, en què pirates mallorquins van desembarcar a Torroella i van assaltar el monestir d'Ullà). Els més perjudicats per aquests fets eren els pagesos que vivien dispersos per la zona i que es veien obligats a buscar refugi al castell del senyor, a canvi de cedir-li drets sobre les seves possessions.

Poca cosa sabem de la vida quotidiana d'aquella pagesia, abocada a la inseguretat o a un domini senyorial abusiu i vexatori. Suposava l'acceptació de fet d'un sistema d'obligacions envers el senyor -més o menys basat en el costum-, no escrit i imposat pel senyor. Inclouia contribucions econòmiques i d'altres tipus (obligació de

SENYORS I PAGESOS

47

*Pica baptismal trobada a
l'església de Sant Genís*



CREIXEMENT DE LA VILA

HISTÒRIA

L'EDAT
MITJANA

donar alberg al senyor i als seus...). La seva base alimentària és el blat. Bona part de la seva activitat està marcada per la lluita per l'aprofitament del riu i dels seus aiguadeixos (riades, disputes amb el bisbe de Girona i el monestir d'Ullà...).

Mentre, a la vila es començaven a desenvolupar els oficis artesanals i el comerç. Aquest serà el bressol d'unes classes urbanes que acabaran fent de contrapès al domini senyorial durant el segle XIII i seran la base d'un nou poder municipal.

El segle XIII serà, doncs, de profunds canvis en la vida de Torroella. El primer pas es dona el 1202 quan Pere de Torroella i el seu fill Ponç Guillem reconeixen el castell de Torroella com a feu de Pere I el Catòlic.

A partir d'aquest moment, els Torroella es lliguen fortament amb els reis i la seva cort i, el 1228, Bernat de Santa Eugènia, que acabava de succeir el seu germà Ponç Guillem en la senyoria de Torroella, participa activament al costat de Jaume I en la conquesta de Mallorca. Però la participació de la gent de Torroella en l'empresa de les Illes no s'atura aquí, ja que Bernat de Santa Eugènia serà el primer governador de l'illa de Mallorca, el seu germà Ramon de Torroella en serà el primer bisbe i un altre germà, Guillem de Montgrí, serà qui dirigirà la conquesta d'Eivissa i Formentera el 1235 i 1236.

També palesa el creixement de la vila de Torroella durant el segle XIII l'existència d'una parròquia dedicada a sant Genís, la cita més antiga de la qual és del 1209. Es podria referir a l'església que hi havia al lloc ocupat actualment per l'església gòtica.



El creixement de les classes urbanes, la vinculació de Torroella al rei, l'obertura de nous horitzons per a la població amb les conquestes i la seva contribució a aquesta expansió són alguns dels factors principals que somouran el règim senyorial i que portaran a l'atorgament per Bernat de Santa Eugènia, el setembre de 1237, de la primera carta de franquícia de la vila de Torroella. Suposa la moderació de l'arbitri o la voluntat del senyor i l'establiment d'unes normes precises jurades per l'autoritat senyorial i, per tant, també una formallització d'aquest domini.

Aquesta carta de franquícia, atorgada encara per la sola voluntat del senyor, no va satisfer les aspiracions dels veïns, que van

*Carrer de Sant Genís, a
la Cellera*

organitzar-se en comú. Així van donar el primer pas en l'organització municipal.

El 1265, després que s'haguessin produït alguns aldarulls a la vila, Bernat de Santa Eugènia atorga una nova carta de franquícia, molt més àmplia que la primera. En ella reconeix que els veïns no estan obligats a treballar per al senyor si no és en la guerra o en la construcció de la muralla de Torroella, obliga a vigilar els fornars perquè donin a cadascú el que és seu i no hi hagi abusos..., pronuncia un indult -per consell d'un frare de l'orde dels predicadors-, reconeix que s'han comès abusos i renuncia a qualsevol dret que vagi contra aquest contracte. Per primera vegada signen també aquest document vuit veïns "per tota la Universitat de Torroella la representació de la qual tenim en aquest cas". Aquest és el primer indici de règim municipal.

Són els últims actes de la família Torroella i Santa Eugènia a la nostra vila, ja que el 1269, després de més de dos segles de domini feudal, renuncia als seus drets sobre el castell i la vila de Torroella a favor de Dalmau de Rocabertí. Aquest, al seu torn, tres anys més tard, el 1272, cedeix tots aquests drets i possessions a l'infant Pere, primogènit de Jaume I i futur rei Pere II.

Torroella esdevé vila reial i comença un nou capítol de la seva història.

TORROELLA, VILA REIAL (SEGLES XIII-XV)

51

El pas a vila reial suposava una millora segura per als habitants de Torroella, que van aconseguir una confirmació de les franquícies locals i la consolidació d'una representació municipal. Aquesta representació esdevé definida i estructurada, de manera imperceptible al llarg del segle XIV, en un cos de 60 jurats i 3 còsols, com a magistrats executius, de base popular i elecció potser directa potser per via de cooptació, que té lloc a la capella de Sant Antoni.

Sota Pere II el Gran, Torroella es veurà involucrada de ple en els conflictes que genera, a escala europea, l'expansió catalana per la Mediterrània, en els conflictes que va comportar la partició de l'herència de Jaume I entre els seus fills Pere i Jaume -que va rebre el regne de Mallorca, el Rosselló i Montpeller- i, també, en els conflictes del poder reial amb la noblesa catalana, i molt especialment amb el comtat d'Empúries.

El 1282, Pere II, casat amb Constança Hohenstaufen, hereva de Sicília, ocupa aquesta illa després de les "vespres sicilianes" en què els habitants de Palerm se subleven contra l'ocupació francesa que els imposava Carles d'Anjou com a rei, amb el suport del papa. Pere II és excomunicat pel papa, que dóna els territoris de Catalunya a Carles de Valois, fill segon del rei de França, amb la finalitat que dirigeixi una croada contra Pere II. En aquest context, Pere II, conscient que el Rosselló i l'Empordà són la porta i el passadís d'entrada a Catalunya i davant l'hostilitat del seu germà Jaume II de Mallorca, comte del Rosselló, ataca Perpinyà, captura els infants de Mallorca i els empresona a Torroella.

EXPANSIÓ CATALANA A LA MEDITERRÀNIA

EL CONFLICTE AMB EL COMTAT D'EMPÚRIES

*Maqueta de la vila reial
de Torroella, obra de
Josep Vert*

Hi ha desordres a la vila, ja que part de la població simpatitza amb els infants i s'enfronta al rei, el qual, d'altra banda, no té el suport de l'Església a causa de l'excomunió. Pere II ordena el trasllat dels infants a Barcelona, però, tot i això, el poble envaeix el palau i el saqueja. Els francesos entren a Torroella, que és abandonada pels seus habitants. A causa dels desordres el palau i l'església parroquial són incendiats. L'engranatge de la guerra enganxa de ple la vila de Torroella, que contribueix amb 200 ballesters a la lluita de Pere II contra l'exèrcit francès, el qual, delmat per una epidèmia, és derrotat al coll de Panissars.

Torroella, vila reial; Ullà, domini del bisbat, i Bellcaire, del comte d'Empúries. El Montgrí esdevé el vèrtex d'un enfrontament de poders, el símbol del qual serà el castell que Jaume II ordena construir-hi el 1294. Durant tot el regnat de Jaume II hi haurà un enfrontament gairebé continu amb el comte



d'Empúries, en el qual la població de Torroella arriba a participar de manera directa a causa de la prohibició de comerciar amb els seus veïns del comtat d'Empúries, que intenta imposar el comte d'Empúries.

Els parèntesis en el conflicte els marca el rei segons les urgències de les seves campanyes mediterrànies, com per exemple el 1298-1299, en què ha de fer front a una sublevació de Sicília i dicta una carta d'absolució dels vassalls del comte d'Empúries que havien combatut contra els de Torroella.

El castell, que resta inacabat, és dotat el 1297 amb una guarnició de deu homes armats, un animal de bast i dos mastins. El conflicte arriba a l'extrem d'afectar un recurs tan bàsic com és l'aigua del Ter. Així, el 1303 Jaume II dirigeix un memorial contra Ponç Hug IV d'Empúries, en què l'acusa d'assecar el riu en el seu curs cap a Torroella mitjançant unes obres a Canet. Entre el 1311 i el 1313, la confluència d'aquestes obres que ha fet el comte d'Empúries per regularitzar el cabal del riu en el braç que desembocava a l'Escala amb grans riuades provoquen una modificació del llit del riu, que, a partir d'aquest moment, afluirà únicament a la platja de Torroella.

El 1324, però, mor l'últim comte d'Empúries sense descendència i amb ell desapareix el conflicte amb la casa reial.

Durant aquest període, Torroella coneix una relativa prosperitat de la qual donen testimoni fets com l'existència d'una desena de famílies de jueus que fan préstecs a cristians de la mateixa vila i de tretze pobles de la rodalia (1325-1326); la llicència d'obertura

LA COMUNITAT JUEVA



Església gòtica de Sant Genís

"LO MAL ANY PRIMER"

ra d'un segon forn de pa (1332); l'autorització per a la construcció d'un pont sobre el Ter (1278), o l'inici de l'edificació d'un nou temple (1306-1314) damunt la vella església romànica malmesa en els conflictes del 1285...

La mala collita del 1333, "lo mal any primer", i les pestes del 1348 i del 1359 acaben amb la petita comunitat hebrea i redueixen la població de Torroella a 178 famílies. Són "mals anys" per als habitants de Torroella, que a més han de contribuir a pagar les despeses de les campanyes de Pere III contra Castella i a Sardenya, fins al punt que, venuda la baronia de Torroella pel rei al comte d'Empúries, els veïns de la vila recapten 8.000 florins per recuperar la

seva condició de vila reial i, consegüentment, els antics privilegis i franqueses.

Malgrat la crisi ocasionada per les pestes, l'activitat econòmica es desenvolupa, o almenys hi ha una política que intenta desenvolupar-la. Així, durant el segle XIV, hi ha a Torroella una important indústria drapera, dels paraires, que es constitueixen en confraria amb seu a Santa Maria del Mar. S'estableixen fires anuals, com la de Sant Andreu, el 1393. S'acaben les obres a la muralla de la vila, que el 1397 està totalment encerclada de murs i és una gran fortalesa. Joan I restaura l'antic castell, ara ja anomenat Lo Mirador. S'autoritza, el 1388, la creació d'un barri jueu on ja n'hi havia hagut un abans de les pestes...

La plaça de la Vila



El 1392, segons una tradició recollida per Andreu Sàbat, tres frares que sembla que venien de Montserrat es refugien a Torroella, que tenia un batlle que havia estat partidari del papa Lluna; hi funden l'ermita de Santa Caterina i, anys més tard, el 1403, estableixen un conveni amb el Consell de la vila, segons el qual aquest nomenaria nous ermitans després de la mort dels fundadors. El 1396, es funda el convent dels Agustins.

El segle XV, el darrer de l'edat mitjana, és un segle complex i força magre en informació, si el comparem amb els segles XIII-XIV i els segles XVI-XVII. Les dades de què disposem ens informen d'un alentiment del progrés assolit en el període anterior que sovint va acompanyat de dificultats i de conflictes per tirar endavant.

De fet, el que passava a Torroella no era més que un reflex a petita escala del que succeïa al Principat. Catalunya havia entrat en una conjuntura desastrosa que havia portat el país a les seves hores més baixes: conflictes polítics pel paper autoritari dels monarques d'origen castellà, els Trastàmara, que a partir del compromís de Casp, l'any 1412, governen el país; problemes socials com les revoltes dels pagesos de remença; davallada inqüestionable dels paràmetres econòmics... Per tenir una idea clara, entre els anys 1240 i 1340 vivien al Principat més de 400.000 persones. A la fi del segle XV la xifra s'havia reduït a la meitat!

Va ser realment tan desastrosa aquesta etapa per al municipi de Torroella? Des de molts punts de vista es va viure una situació més cofoia que la que hem descrit per a

Catalunya. Segons dades obtingudes dels fogatges, la població continua augmentant al llarg del segle. Si l'any 1359 vivien al municipi prop de 900 habitants, l'any 1497 la xifra ha augmentat fins a 1.400 persones.

Urbanísticament, va desaparèixer l'embranchida dels segles anteriors, i el segle XV és un dels períodes menys destacables en el conjunt de l'urbanisme de la vila. La majoria de llindes i d'inscripcions dels edificis estan datades abans o després d'aquest segle. Malgrat això, hi ha alguna obra a destacar: la torre de les Bruixes i la façana de la casa Pastors.

A primera vista, sembla que hi hagi una continuïtat absoluta amb els nivells econòmics dels segles XIII i XIV. Així semblen indicar-ho la ratificació del rei Martí l'Humà, l'any 1400, de les ordenances d'un dels gremis més importants de Torroella, el dels paraires o teixidors de la llana, i la confirmació del rei Ferran d'Antequera, l'any 1413, dels privilegis, les llibertats i les immunitats de Torroella com a vila reial.

No ens enganyem. Tot això no pot amagar alguns símptomes clars de crisi. El mateix Ferran d'Antequera ha de dictar, l'any 1415, disposicions que permetin als vilatans prorrogar els pagaments als seus creditors. Un altre monarca, Joan II, va donar ordre fins i tot que no es paguessin aquests creditors.

Un altre símptoma de debilitat reial va ser la retallada, en temps de Joan II, del sou dels empleats públics de la vila i que afectava els cònsols (regidors municipals), el clauer, l'advocat, el nunci (pregoner), el mestre de les escoles, el campaner...

LA GUERRA CIVIL CATALANA

Una altra dificultat afegida del segle van ser els conflictes bèl·lics. Durant la Guerra Civil Catalana (1462-1472) que enfrontava la Generalitat i el rei Joan II, Torroella es decanta a favor de la Generalitat i pateix durant deu anys els efectes de la guerra. Així, l'any 1462, els francesos, aliats de Joan II, assetgen Torroella sense aconseguir la captura de la vila. Finalment, Torroella caurà en mans del rei.

Durant un moment del conflicte, i com a dada curiosa, la Meda era l'únic territori català en mans dels reialistes.

PIRATERIA

La pirateria començava també a fer feixuga la vida de la gent. Per aquest motiu, hi havia un empleat públic, el corn, que tenia com a missió vigilar l'arribada de naus corsàries o pirates i avisar les gents del municipi. A fi d'evitar les accions de pirates sobre les illes, l'any 1413, el rei mana fortificar les Medes i instal·lar-hi un monestir de monjos hospitalaris. Malgrat les bones intencions, el 1442 els genovesos ataquen les illes quan encara no se n'havia acabat la fortificació i els atacs cada cop es faran més sovint.

En resum, doncs, l'edat mitjana es clou a Torroella amb un cert estacionament. S'ha perdut l'empenta de l'etapa anterior, per un alentiment econòmic i per la pèrdua d'interès dels monarques envers la vila; tot això agreujat per conflictes com ara la Guerra Civil i la presència cada cop més intensa de pirates a la costa. L'augment de població, però, és un indicatiu que no tot anava malament.

EL SEGLE XVI

Durant el segle XVI, com també després en el XVII, dues constants marcaran la història de Torroella. Per un costat, els continus atacs de pirates a la zona litoral i les incursions franceses al sud dels Pirineus. Per l'altre, la progressiva recuperació demogràfica i econòmica després de l'època de crisi que s'havia iniciat a mitjan segle XIV, amb els estralls de la pesta negra i els successius brots epidèmics.

Analitzem amb més detall aquests fenòmens. Les notícies que ens han arribat fins als nostres dies d'atacs de pirates (turcs i algerians) durant aquest segle al litoral empordanès són molt nombroses. Aquests, que dominaven el mar Mediterrani i dificultaven el comerç, desembarcaven tot sovint a la platja i s'endinsaven per atacar els masos i fins i tot els pobles. L'objectiu primordial d'aquestes incursions era obtenir presoners (pels quals després demanaven un rescat) i botí. Per aquest motiu, els habitants dels pobles i dels masos havien de viure en alerta permanent.

Els representants municipals no es cansen de demanar que es reforcin les fortificacions, sobretot les de les illes Medes, un dels objectius principals dels pirates, ja que les feien servir de base d'operacions per llançar els seus atacs contra el litoral. En aquests moments són reparades les muralles de Torroella. Els propietaris dels masos també fortifiquen la seva casa: d'aquest període són les torres que veiem actualment al costat dels masos (torre Gran, torre Quintaneta, torre Martina, mas Ral, torre Begura, torre Ferrana...).



Torre Begura, segle XVI

GUERRA AMB FRANÇA

Les incursions de tropes franceses a l'Empordà i a les altres comarques actualment frontereres (recordem que el Rosselló al segle XVI encara pertanyia a Catalunya) també són freqüents. Aquest fet s'emmarca dins la política de pressió exercida per la monarquia francesa sobre l'espanyola. Per aquest motiu, Torroella i els seus voltants van ser escenari d'enfrontaments entre els dos exèrcits. Fins i tot, en alguns moments, la vila va caure en mans dels francesos.

DEMOGRAFIA

Pel que fa a la recuperació demogràfica i econòmica, podem dir que aquesta es nota ja en aquest segle. Al fogatge de 1515 es veu que al municipi de Torroella viuen 248 famílies (unes 1.240 persones), repartides entre la vila, Sobrestany i els masos.

D'aquests 248 caps de família, n'hi ha 13 d'eclesiàstics, 8 de militars i la resta són laics. Torroella és una de les viles més poblades de les comarques gironines. En aquesta recuperació demogràfica hi van intervenir, amb tota seguretat, immigrants d'altres zones del Principat i del sud de França, principalment.

Pel que fa a l'economia, Torroella havia de ser una vila essencialment agrària. Al fogatge de 1515 hi són anotats alguns oficis (fuster, ferrer, sastre, baster, barber, apotecari, *tamborino*, teixidor, mestre de cases, espaser, moliner) que ens poden demostrar la vitalitat de la vila.

La recuperació econòmica la veiem corroborada en la quantitat de cases nobles que



ECONOMIA

Casa Seguer, al carrer de l'Església, segle XVI

POLÍTICA

es van bastir, o reformar, en aquest segle i el següent: casa Mir i Sanan, casa Tor-Begur, casa Metge, casa Tor, casa Pastors (façana del segle XV), casa Hospital, façana de la casa de la vila, casa Sastregener, palau Solterra, casa Bataller, casa Seguer, casa Carles (el Mirador)...

Pel que fa a la situació política i al govern municipal, Torroella és cap d'una baronia (des del segle XIV) que comprèn diversos pobles de la rodalia (Ullà, Gualta, Fontanilles, Llavià). Està governada per un procurador reial nomenat pel virrei de Catalunya, entre la terna proposada per la Universitat de Torroella. El govern municipal, el porta a terme un Consell elegit per insaculació. Aquest Consell, format per 30 jurats, escull entre els seus membres 3 cònsols, 1 mostassaf, 1 veguer, 1 oïdor de comptes i 1 secretari. A les Corts, Torroella hi era representada per un síndic elegit pel Consell Municipal.



Pou públic a Torroella de Montgrí, al carrer de Mar

EL SEGLE XVII

El segle XVII no suposa cap trencament amb l'evolució seguida per Torroella al llarg del segle XVI. Moltes de les constants que havíem aplicat al XVI les trobarem de nou ara.

Si bé el perill de pirates ja no és tan permanent, sobretot després de la batalla de Lepant (1571), encara en persisteixen les incursions. Ara bé, contràriament, les entrades de tropes franceses són més freqüents. A més, cal afegir-hi els enfrontaments dels vilatans amb els soldats castellans que estan establerts per defensar aquest territori dels francesos. Aquest malestar acabarà en la Guerra dels Segadors (1640), conflicte que enfronta el

LA GUERRA DELS SEGADORS

Claustre dels Agustins



Principat amb la monarquia castellana, de la qual se separarà durant un període de temps. La conseqüència més important d'aquest conflicte serà, una vegada Catalunya retorna a l'obediència de Madrid, la separació de la Catalunya Nord i la seva integració a França (1659, tractat dels Pirineus).

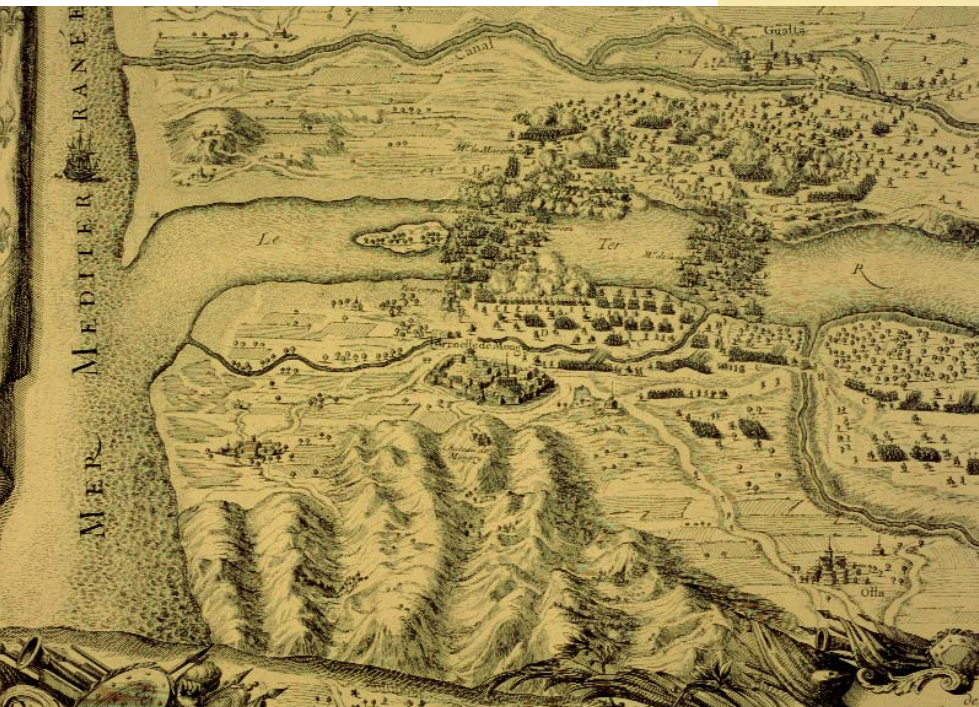
Les incursions franceses sobre l'Empordà seran constants al llarg de la segona meitat del segle. Cap a la fi del segle, té lloc una embranzida important dels francesos, els quals ocupen tot l'Empordà, Girona i arriben fins a Barcelona. Un fet destacat va ser la batalla que va tenir lloc prop de la nostra vila i que es coneix amb el nom de batalla del Ter (1694), en la qual els exèrcits francesos, comandats pel duc de Noailles, van derrotar els exèrcits espanyols del duc d'Escalona. La victòria francesa va possibilitar la ràpida conquesta del Baix Empordà. Aquest succés va tenir, amb tota seguretat, repercussions en la vida dels habitants de Torroella, els quals es trobaven en aquests moments sota la dominació francesa.

ECONOMIA

L'economia d'aquest segle de segur que va estar molt influïda pels esdeveniments polítics que hem descrit i per altres que enumerarem. Com en tota societat de l'antic règim, la població de Torroella havia de suportar catàstrofes que ensorraven la seva economia (plagues, males collites, inundacions...) i que repercutien en la seva demografia. El segle XVII es caracteritza per periòdiques catàstrofes d'aquest tipus.

DEMOGRAFIA

Així, observant la demografia podem veure com van afectar la població torroellenca aquestes epidèmies i anys dolents. La demografia ens mostra una sèrie



d'oscil·lacions: després d'uns anys dolents a principi de segle, hi ha una relativa prosperitat fins al 1625-30. Comença després un període de recessió caracteritzat per males collites, epidèmies... i pels conflictes entre el Principat, els francesos i els castellans; aquesta etapa s'acaba després d'un fort brot de pesta que assola la zona els anys 1651-53. A continuació veiem uns anys de relativa recuperació, truncats de tant en tant per alguns problemes (plaga, epidèmia...). La darrera dècada del segle és una de les més nefastes; està marcada per la guerra entre espanyols i francesos, la qual porta la penúria a aquesta zona (l'any 1695 registra la mortalitat més alta de tot el segle).

*Batalla del Ter, l'any
1694*

UNA NOVA EMPENÇA URBANÍSTICA

*L'any 1661 comença a
construir-se l'Hospital de
pobres i malalts de
Torroella*

Tot i les desgràcies, Torroella també porta a terme al llarg del segle una sèrie d'empreses que encara admirem avui. Ja hem parlat, en l'apartat del segle XVI, de la construcció de casals. A principi del XVII (1605) es coronen i es tanquen les arcades i les voltes de l'església parroquial, que es consagra el 1609. També és d'aquest segle l'edifici de l'Hospital (la llinda de la porta duu la inscripció de l'any 1661 i els primers manuscrits que es conserven són de l'any 1664). A més, s'acaben les arcades de la plaça de la Vila i es trasllada la font del mig de la plaça al seu emplaçament actual al carrer de Costa i Hugas. L'Ajuntament també dóna un ajut econòmic als agustins per començar el claustre.



EL SEGLE XVIII

Si al final del segle XVII el municipi havia esdevingut l'escenari de l'esmentada batalla del Ter, l'entrada del segle XVIII també va ser moguda a causa de la Guerra de Successió entre la causa de Felip d'Anjou i la de Carles d'Àustria.

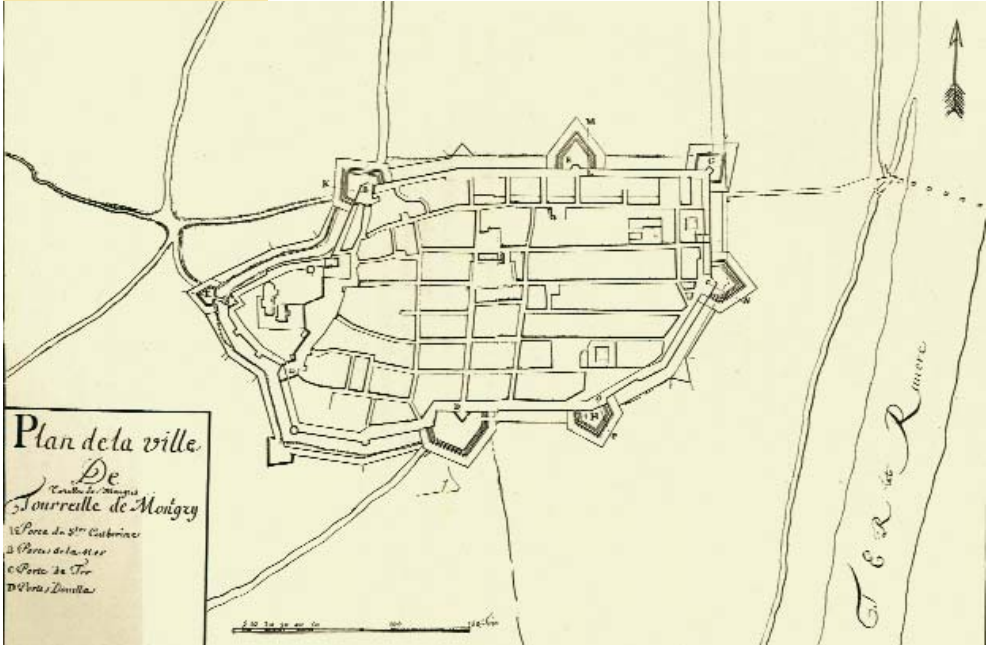
La vila es va posar al costat de l'arxiduc Carles i va ajudar amb homes, diners i material a sostenir el seu exèrcit. El pas dels exèrcits francesos per la vila va ser motiu de molt d'enrenou. En alguns moments els homes hostejats a Torroella van arribar a ser uns 300. Per als francesos, la vila va anar guanyant punts com a lloc idoni per esdevenir plaça forta. Així, l'any 1709, es va encarregar a un enginyer francès la millora de les defenses de la població. Aquest projecte de fortificació, en cas d'haver-se dut a terme, hauria donat a la vila un aire de ciutadella.

Gràcies a aquest projecte, podem saber amb tota fidelitat l'aspecte de la vila a l'inici del segle XVIII.

Torroella va pagar car, com altres viles catalanes, la fidelitat a Carles. Els francesos van raptar els cònsols, el clavari i altres personalitats; el seu alliberament es va aconseguir després de satisfer les lliures exigides pel duc de Noailles. A més, una vegada Felip va haver guanyat la guerra, la vila va haver de pagar com a càstig una forta quantitat de diners.

El canvi polític imposat pels Borbons es va notar a Torroella (així com a la resta de Catalunya): nous sistemes impositius a partir dels cadastres, la pèrdua dels drets particulars tradicionals (institucions i govern

LA GUERRA DE SUCCESSIÓ



Projecte de fortificació
de Torroella

catalans) i l'aflorament d'una nova estètica. El nou escut de la vila, gravat l'any 1725 a la font dels Gossos, sobre la façana de migdia de la capella de Sant Antoni, és tot un símbol del trencament amb el passat.

Aquest segle és important també perquè significa el sorgiment d'un poble que anys a venir tindrà molt pes al municipi: l'Estartit. Així l'any 1716 es té notícia de cinc pescadors instal·lats en aquesta població i uns anys més tard, l'any 1757, ja hi havia una vintena de cases. El desenvolupament de la població va anar molt lligat a l'activitat marítima. L'existència de bons caladors convertí la pesca en l'activitat econòmica principal. A part, però, el port duia a terme una activitat comercial important. Sabem,

per exemple, que al segle XVIII és el punt de sortida del blat i de l'arròs amb destinació a Barcelona. L'existència del corall va ser també un bon atractiu econòmic.

El segle va acabar amb un altre conflicte bèl·lic a les nostres terres, la Guerra Gran (1793-95), entre les tropes espanyoles i les franceses de la Revolució.

Quant a la demografia d'aquest segle, sabem pels censos de 1718 (1.922 habitants) i de 1787 (2.582 habitants) que la vila creix. L'explicació més lògica és que es va produir una forta immigració de fadrins i de famílies senceres davant l'oportunitat de trobar feina a Torroella. Com en segles anteriors, la població de la vila i els altres nuclis del municipi havia de suportar les desgràcies característiques de totes les societats de l'antic règim. Així, veiem que la mortalitat és irregular, amb anys de normalitat trencats per etapes catastròfiques (1706, 1746, 1761-65, 1775, 1780-82, 1791-95). La mortalitat infantil, les causes de la qual cal buscar-les en la situació d'insalubritat de les aigües estancades artificialment per al conreu de l'arròs, era elevada. Hi ha testimonis de nombroses denúncies per inundació de zones que normalment no ho estaven. L'especulació del guany feia que s'inundessin més camps prop dels pobles, la qual cosa provocava molts conflictes, amb repetits dictàmens de l'Audiència.

Els masos es construeixen a un ritme superior al d'altres èpoques. Es treballen més terres, abans ermes, per alimentar una població que cada dia va creixent. Els 31 masos que hi havia l'any 1731 van passar a 52 el 1757. Al final del segle, Torroella tenia 780 cases i l'Estartit, 80.

DEMOGRAFIA

ECONOMIA

Econòmicament, la gran massa de la població eren pagesos, petits propietaris i pescadors, a l'Estartit. Podien viure gràcies a una economia d'autoconsum, sense aspiracions, i s'havien de conformar amb habitatges bruts, mal ventilats i sense les mínimes condicions higièniques. Alguns petits menestrals alternaven els seus oficis amb el conreu de modestes propietats. A Torroella hi havia dues tavernes hostals, dues fleques, peixateries, molins de blanquejar l'arròs, salines, dues rajoleries, una almadrava a la costa... També sabem que hi havia catorze clergues i cinc metges.

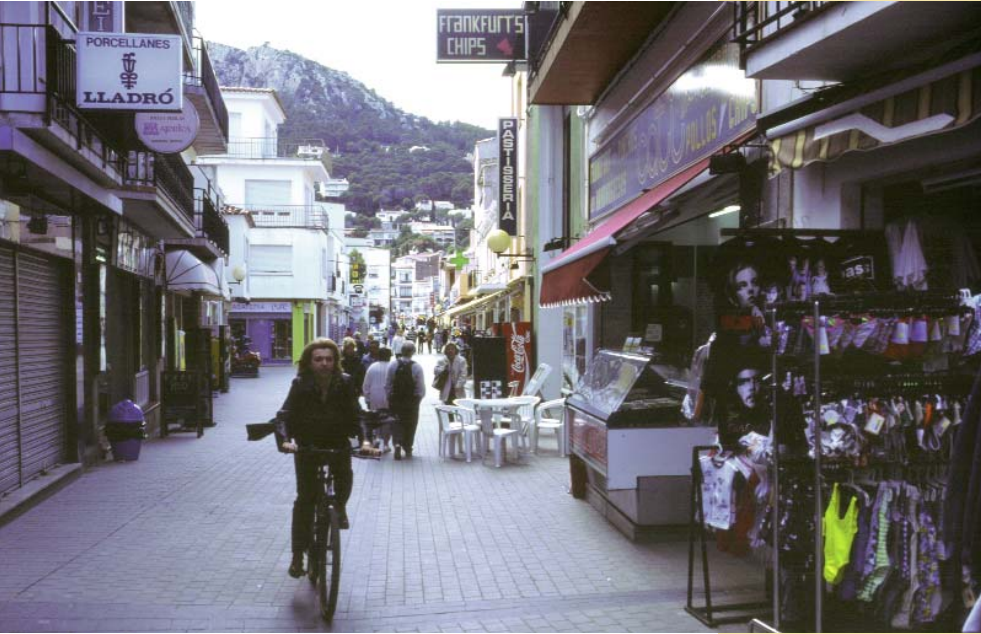
DEMOGRAFIA

L'augment demogràfic registrat al llarg del segle va repercutir, sobretot al segon quart de centúria, en una revaloració de la terra i en una puja dels drets senyorials i del preu dels productes agrícoles. Això va anar acompanyat per una baixa dels salaris. Les condicions socioeconòmiques dels treballadors del camp eren molt desfavorables. Al tercer quart de segle, amb la disminució de les collites i la consegüent puja de preus i l'increment de les rendes, exploten les agitacions camperoles (a tot l'Empordà).

A més dels camps d'arròs, es cultivaven oliveres a la muntanya. Torroella tenia en aquesta època 13 o 14 molins d'oli.

URBANISME

Es respiren els aires de renovació propis del segle i la prosperitat econòmica comporta projectes, alguns dels quals es duen a terme, com la renovació de la capella de Sant Antoni, la façana occidental, la capella Fonda i la sagristia de l'església parroquial..., tot i que n'hi ha d'altres que no es materialitzen, com la construcció d'un pont sobre el Ter per substituir la barca que transportava d'un costat a l'altre del riu. Un altre



projecte d'aquest segle (1792) que es posarà en pràctica durant el XIX és la rectificació del curs del Ter, en el seu tram final.

Fruit dels corrents culturals, es nota un interès per treure la població de l'analfabetisme. Aquesta feina la portaran a terme els frares del convent dels Agustins, els mestres que mantenia l'Ajuntament i la capella de música de la parròquia.

*Carrer de Santa Anna.
Les primeres notícies de
l'Estartit són del segle
XVIII.*

DEMOGRAFIA

EL SEGLE XIX

Els primers anys del segle XIX, com els darrers del XVIII, van aportar una sèrie de trasbalsos a la població de Torroella. Ja hem esmentat la Guerra Gran, que va tenir lloc durant l'última dècada del XVIII. Doncs bé, a partir del 1808 els exèrcits espanyol i francès s'enfronten de nou: és la Guerra del Francès (1808-1814), contra Napoleó. Les conseqüències sobre la població van ser fortes, no tant per la guerra en si, sinó per les catàstrofes associades (destrucció de collites, fam, mortalitat...).

Uns altres dos moments en què la vida torroellenca es veu afectada fortament són els anys 1835-36 i el 1885. El 1835 comencen uns mesos d'alta mortalitat a conseqüència del còlera, que culminen el 1836 amb un total de 369 morts. L'any 1885 torna a haver-hi un brot de còlera.

Al segle XIX, la demografia de casa nostra, com en general l'europea, experimenta una sèrie de canvis com a conseqüència dels avenços en medicina, higiene, economia (industrialització). Van desaparèixer, a poc a poc, les mortalitats catastròfiques; la mortalitat disminueix en general (tant la infantil com la d'adults). Això porta a una disminució progressiva de la natalitat.

El municipi es refà aviat de les catàstrofes que afecten la seva població, molt sovint gràcies a la immigració. Així, veiem que entre l'any 1787 i el 1857 la població augmenta en un 50 %. La població, al final del XIX, era de 3.867 habitants. El 1887 la població es repartia de la següent manera: Torroella, 3.064 habitants; l'Estartit, 576; Sobrestany, 90; la Bolleria, 30; i els masos, 275.

*Creu de Beneficència
que es troba damunt la
porta d'entrada de la
casa de la vila.*



Durant el segle XIX es van consolidant a Torroella unes formes de vida agrària amb diversitat de conreus. L'arròs, acusat de provocar el paludisme, només restarà present en les polèmiques: el seu conreu és prohibit el 1793; se'n faculta la sembra a partir del 1832; es prohibeix definitivament el 1837, en assenyalar-lo injustament com a responsable dels estralls demogràfics del 1836 provocats pel còlera. No serà fins al 1904 quan s'iniciarà una nova etapa del conreu de l'arròs.

La vinya va suposar uns bons guanys per als pagesos de Torroella durant els anys setanta, quan la fil·loxera atacava els camps francesos. Però el cuc que assecava els ceps arribaria també a la nostra zona el 1880-

ECONOMIA

1881, tot i les mesures que es van adoptar perquè no traspassés els Pirineus. De totes maneres, la plana del Ter oferia més possibilitats per a conreus diversificats i els anys posteriors a la fil·loxera, tot i no ser bons, van ser econòmicament millors aquí que en altres zones no gaire llunyanes. La introducció del conreu del blat de moro a la plana va fer que s'incrementés la vinya a la muntanya.

Hi ha intents per sortir de les dificultats amb imaginació. L'any 1887 s'inaugurava una fàbrica per treballar el rami, per incrementar les feines dels petits tallers i obradors de caire familiar. S'intenta, sense aconseguir-



*Cases dels americanus,
a l'Estarit*

ho, fer passar la línia de tren per Torroella. S'introdueix nova i moderna maquinària agrícola. Es funda una cooperativa de consum i crèdit: La Honradez Torroellense. S'estudien les dunes i es troba la manera adequada per fixar-les...

La vila no va quedar indiferent a la cultura i l'ensenyament. Tot i l'expulsió dels agustins el 1835 (després de quatre-cents d'estada a la vila), tenim referències de conferències i altres esdeveniments culturals.

Al segle XIX, la tradició musical de Torroella es concreta en la fundació d'una colla de formacions sardanístiques: Cobla d'en Miquel Gic, La Lira, Els Barretons, Joventut Torroellense, La Principal de Torroella, Els Montgrins.

CULTURA

POLÍTICA**EL SEGLE XX**

Dins la política local, podem dir que els primers quinze anys d'aquest segle es caracteritzen per la gran influència de la figura del marquès de Robert. Durant tots aquests anys a l'Ajuntament hi ha una majoria robertista i una oposició que intenta modernitzar la població. En acabar el domini del marquès de Robert, entra en el poder municipal una certa noblesa rural de propietaris.

Durant els anys de la República, Esquerra Republicana de Catalunya és el partit que domina l'Ajuntament. Després de la Guerra Civil l'elecció dels alcaldes està en mans del governador civil; resulta pràcticament impossible fer qualsevol política que no sigui l'oficial.

En l'etapa democràtica, les eleccions municipals han estat marcades per la victòria d'una coalició d'independents i de partits d'esquerra, amb diferents noms (Pacte per un Ajuntament Democràtic -PAD-, Pacte per un Ajuntament Progressista -PAP- i Unitat i Progrés Municipal -UPM-), que ha governat, sola o amb altres partits, des del 1979 al 1999. Altres partits i coalicions que s'han presentat en les diferents eleccions municipals han estat: Esquerra Republicana de Catalunya, L'Estartit Independent, Partit Popular, Unió del Centre Democràtic, Grup d'Independents, entre altres.

Un fet destacat aparegut a mitjan dels anys vuitanta ha estat la proposta de segregació de l'Estartit.

**ECONOMIA I
DEMOGRAFIA**

La població de Torroella passa de 3.543 habitants el 1900 a 10.532 el 2005. Ara bé, l'augment no ha estat lineal al llarg de tots aquests anys. Fins a l'any 1940 veiem alternança de períodes de creixement amb altres d'inestables,

sobretot a l'última etapa, amb la Guerra Civil. Del 1940 ençà hi ha un important avenç demogràfic; serà més acusat a partir de la segona meitat dels cinquanta, quan, amb l'arribada del turisme, es creen al municipi unes expectatives de treball que aporten una gran afluença d'immigrants.

D'una societat de pagesos a Torroella i als masos i de pescadors a l'Estartit, la població ha esdevingut una societat diversificada en la qual predomina el sector dels serveis, basada primordialment en el turisme. El nombre de visitants anuals es calcula en uns 85.000.

La indústria també ha fet un salt endavant durant aquest segle. Diverses indústries (carrosseries, maquinària agrícola...) es van instal·lar a Torroella. Actualment un terç de la població activa es dedica a aquest sector. Ara bé, el gruix del sector industrial està representat per l'activitat constructiva i una colla de petits tallers. Només un parell d'empreses es poden qualificar de mitjanes. A més, la majoria de la indústria està estretament lligada al sector dels serveis.

El sector primari també ha sofert fortes variacions. El conreu de l'arròs ha estat protagonista en dues etapes: a principi de segle (després de la nova implantació a càrrec de Pere Coll i Rigau el 1904) i després de la Guerra Civil. A les últimes dècades hem vist les transformacions més importants dins de l'agricultura amb la implantació del conreu d'arbres fruiters i l'horta amb mètodes moderns.

El segle XX, i principalment a partir dels anys cinquanta, ha estat testimoni de grans transformacions urbanístiques dins el nostre municipi.

**TRANSFORMA-
CIONS
URBANÍSTIQUES**

Torroella ha vist augmentar la seva extensió urbana. Després de l'enderrocament de les muralles (al segle XIX), la vila es va anar expandint al voltant del nucli medieval. Ara bé, a partir dels anys cinquanta hem vist com s'hi han edificat tota una sèrie de grups de cases (primerament per iniciativa pública i darrerament per iniciativa privada) que han estès la població pels quatre costats (cap al Montgrí, fins al terme d'Ullà, vora el Ter i a la carretera de l'Estartit). Si comparem dos plànols de la vila, l'un dels anys trenta o quaranta i l'altre actual, veurem clarament aquestes transformacions urbanístiques.

L'Estartit a la fi del segle XX

L'Estartit ha transformat encara molt més que Torroella la seva fesomia. Fins als anys



cinquanta era un petit poble mariner que no havia variat gaire des dels seus inicis. Ara bé, amb l'arribada massiva de turistes, les construccions es van fer més i més nombroses i la proliferació d'edificis dedicats als estiuejants (hotels, apartaments, botigues) no ha parat.

Entre els dos nuclis també s'han construït una sèrie d'urbanitzacions, que són la segona residència de molts turistes que ens visiten al llarg de l'any.

La vida cultural de Torroella al llarg del segle XX ha estat molt intensa i diversificada. Ja davant el primer quart del segle trobem la creació d'una sèrie d'entitats que porten a terme tot un seguit d'activitats: l'Ateneu, el Cercle Catòlic, el Centro Recreativo Torroellense, la Lliga Republicana, la Protectora Torroellense (de caire mutualista), el Pan de los Pobres i San Vicente de Paul (de caire benèfic).

Aquesta activitat cultural local es va veure pertorbada, i fins i tot prohibida, en alguns períodes a causa de la situació política existent: durant la dictadura de Primo de Rivera i durant el franquisme. A partir de 1965, però, comença a reviscolar una certa vida cultural; podem mencionar el grup Esplai -amb les seves sessions de cine fòrum-, l'organització de la Setmana Catalana per Sant Jordi, els concerts de música clàssica per Nadal, i tota l'activitat d'esplai i joventut, entre els anys 1967 i 1970, fruit d'una nova generació que trencava amb el passat.

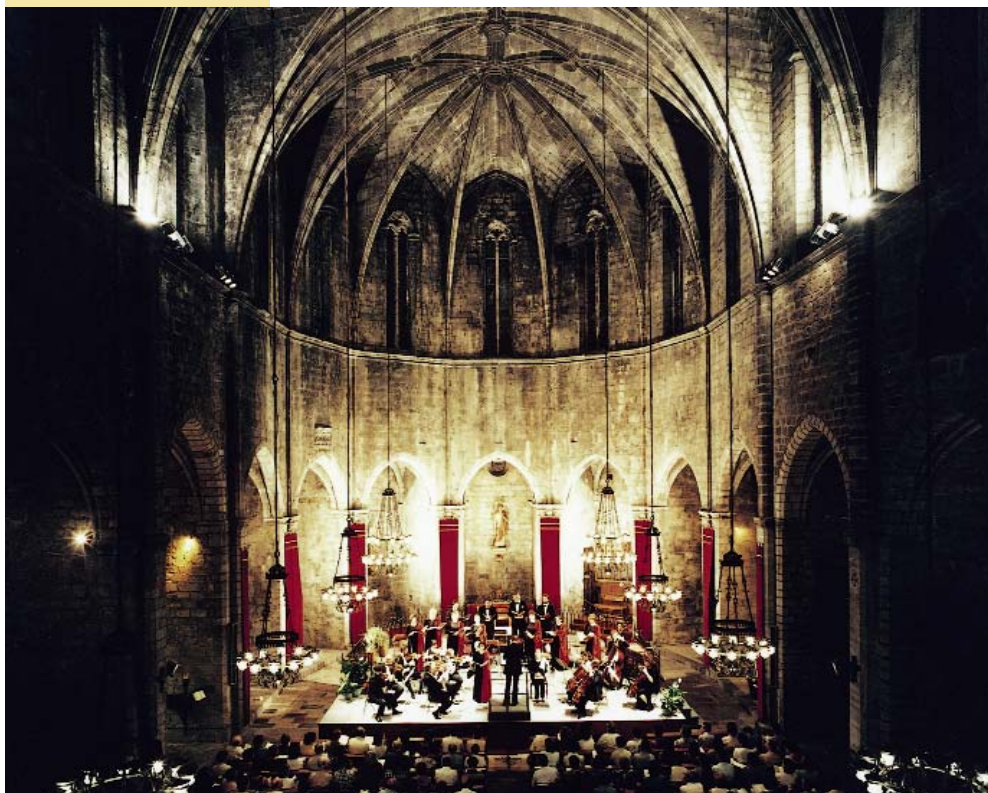
A partir de la segona meitat dels anys setanta (el 1974 va ser legalitzat el Casal del Montgrí) van aparèixer tota una altra colla d'entitats que han revifat de nou la vida cul-

ACTIVITAT CULTURAL

Concert de Joventuts
Musicals

tural del terme, coincidint amb la nova etapa democràtica. Cal destacar les activitats del Cine Club Torroellenc, els festivals internacionals de música organitzats per Joventuts Musicals de Torroella i tota la tasca cultural organitzada al voltant del Museu del Montgri i del Baix Ter.

Un aspecte a destacar dins de l'activitat cultural del municipi és el de les publicacions. Tenim notícia d'una publicació apareguda l'any 1812: *El Correo de Torroella*, el



primer periòdic conegut del municipi, i l'any 1841, d'una altra: *El Capitolio*. Però és amb la creació de les entitats culturals quan comença realment l'activitat editora. Publicacions que han aparegut o que encara es publiquen són: *Emporion* (1915-23 i 1932-36), *Libre de la Festa Major* (1928-32, 1934 i després de la Guerra Civil fins als nostres dies), *Butlletí del Casal del Montgrí* (des del 1974)... A l'etapa democràtica s'han creat també altres publicacions com els *Papers del Montgrí*, la del Museu del Montgrí i del Baix Ter des de l'any 1981. Des de l'any 1993 ha aparegut una nova revista municipal *El Montgrí*.

POLÍTICA**EL SEGLE XXI**

Fa poc vàrem inaugurar un nou segle. Poques coses podem dir, encara, d'aquesta nova etapa. Potser, només, que la vitalitat que el municipi va desplegar al llarg dels darrers trenta anys del segle XX ha continuat. El tall del canvi de segle és ben artificial, en aquest sentit.

De totes maneres, sí que volem deixar constància d'alguns fets remarcables.

L'any 2003 es van celebrar les primeres eleccions municipals del nou segle. I van portar un canvi a l'Ajuntament, ja que el partit de Convergència i Unió les va guanyar i governa en coalició amb l'Estartit Independent. A l'oposició van quedar les altres dues formacions presentades, Unitat i Progrés Municipal i Esquerra Republicana de Catalunya.

S'ha creat i es va consolidant un Consell Municipal de l'Estartit, que té la missió de gestionar una part del municipi, la d'influència de l'Estartit.

DEMOGRAFIA

Per primera vegada en la nostra història, l'any 2004 el municipi ha passat dels 10.000 habitants. Aquest fet ve a corroborar l'atracció demogràfica del darrer terç del segle XX.

CULTURA

El fet cultural més destacat d'aquest inici de segle ha estat la posada en marxa del nou equipament de Can Quintana Museu de la Mediterrània (maig de 2003), que suposa la culminació del procés iniciat amb el Museu del Montgrí i del Baix Ter.



El centre cultural de Can Quintana, l'equipament cultural municipal per al nou segle.

84

300.000-80.000 aC

Caus del Duc de Torroella i d'Ullà. Presència de grups de caçadors al massís del Montgrí.

4500-2500 aC

Jaciment de puig Mascaró. Habitable a l'aire lliure.

2500-1800 aC

Jaciments de la cova d'en Calvet, cau de les Dents, cau del Duc d'Ullà, cau dels Ossos, cau de l'Olivar d'en Margall, tossal Gros.

1100-900 aC

Ocupació de la Fonollera, puig Mascaró i mas Pinell. Primers vilatges estables a la plana del Baix Ter.

s. VII aC

Cap Castell, enterrament.

s. VI-I aC

Mas Solei, jaciment ibèric.

218 aC

Un exèrcit romà, comandat per Gneu Escipió, desembarca a Empúries.

100 aC

Comença la romanització dels pobles indígenes. Jaciments romans: camp de la Gruta (abandonat cap al segle VIII), vinya d'en Xarlan, Santa Maria del Mar, torre Gran, el Palau...

833

Lluís el Píadós confirma les possessions del monestir benedictí de Sant Medir, entre les quals hi ha la cel·la de santa Maria del Mar.

834

Lluís el Píadós reconeix al bisbe de Girona el domini sobre *Olianus* (Ullà).

844/860

Carles el Calb confirma la possessió del monestir de Sant Medir.

881 (884)

Cita del *Monte Grinio* a propòsit d'una disputa de terres entre un tal Andreu i el bisbe de Girona.

888 (4-6)

Primera cita de Torroella (*villa Torocella*).

899

El comte de Barcelona i Girona, Guifré Borrel, que retenia la finca de Santa Maria del Mar com a propietat comtal, reconeix els drets del monestir de Sant Medir.

1051

Per primer cop s'esmenta el "senyor de Torroella".

1079

Cita d'un castell de Roca Maura (unit des del segle XII, en els documents, amb el de Torroella).

1085

Primer esment del *castro de Torroella*, en un document de concòrdia entre els comtes d'Empúries, senyors d'aquestes terres, i els del Rosselló.

1094

Un mas prop de Santa Maria del Mar és venut al monestir de Santa Maria d'Amer.

1178

Pirates mallorquins desembarquen a la platja de Torroella i assalten el monestir d'Ullà.

1187

El papa Climent II confirma

les possessions del monestir de Santa Maria d'Amer, entre elles Santa Maria del Mar.

1202

Els nobles Pere de Torroella i el seu fill Ponç Guillem reconeixen el castell de Torroella com a feu de Pere el Catòlic.

1209

Cita més antiga de la paròquia de Torroella, dedicada a sant Genís.

1228

Bernat de Santa Eugènia succeeix en la senyoria de Torroella el seu germà Ponç Guillem.

1235

Conquesta d'Eivissa per Guillem de Montgrí (sagristà de Girona i bisbe electe de Tarragona)

1236

Conquesta de Formentera per Guillem de Montgrí.

1237 (1-9)

Primera carta de franquícia atorgada a la vila de Torroella per Bernat de Santa Eugènia.

1265 (3-11)

Nova carta de franquícia atorgada per Bernat de Santa Eugènia. Signen el document vuit veïns "per tota la Universitat de Torroella".

1268

Sança, vescomtessa de Cabrera, filla i futura hereva de Bernat de Santa Eugènia, reconeix abusos comesos, confirma els privilegis i reconeix vuit delegats de la Universitat.

1269

Sança estableix una permuta del castell de Torroella, i els drets sobre la vila i les seves possessions, amb Dalmau de Rocabertí.

1272

Dalmau de Rocabertí cedeix, mitjançant permuta, a l'infant Pere, primogènit de Jaume I, totes les seves possessions i tots els seus drets a Torroella. Torroella esdevé vila reial.

1272

Guillem de Montgrí renuncia a tots els drets que tenia i que per herència podien pertocar-li sobre Torroella i d'altres terres parroquials i feus annexos.

1274 (abril)

Jaume I fa estada a Torroella, convidat pel seu fill Pere, quan es dirigia al Concili de Lió.

1277

El rei atorga la custòdia del castellpalau de Torroella i de la vila a Guillem Alió.

1278

S'inicia la construcció d'un pont sobre el Ter, als Saions, obra promoguda per Bernat Gireta.

1279-1280

Santa Maria del Palau apareix a les *Rationes decimarum hispaniae* (relació d'esglésies que contribuïen al sosteniment de les croades).

1285

Els infants de Mallorca es troben empresonats a Torroella. Els francesos

entren a Torroella, que és abandonada pels seus habitants. El palau i l'església parroquial són incendiats.

1285

Ordre a Bernat de Llabià, Guillem Torró i Pere Nuguet perquè responguin de tots els drets de la batllia de Torroella i de les seves salines, davant Gilabert de Cruïlles.

1294 (28-5)

Jaume II encarrega a Bernat de Llabià que tingui cura de la direcció i administració de les obres del castell del Montgrí.

1297

Jaume II concedeix la custòdia del castell del Montgrí a Bernat de Llabià.

1301

La custòdia del castell passa a Dalmau de Castellnou.

1303

Memorial de greuges presentat per Bernat de Llabià, procurador reial, en nom de Jaume II, contra Ponç Hug IV d'Empúries, en què l'acusa de desviar el riu en el seu curs cap a Torroella.

1305

El bisbe de Girona fa una visita a la parròquia de Torroella. Hi ha denúncies que a la vila és estès l'adulteri, i acusacions contra alguns veïns i el capellà beneficiat de Santa Maria del Mar. L'església amenaça ruïna, els teulats s'ensorren... La parròquia té 4 preveres, 1 capellania a Sant Antoni i 1 a Santa Maria del Mar.

1305

Jaume II eximeix els habitants de Torroella de l'ús feudal d'eixorquia.

1305

Jaume II estableix fires a Torroella, durant vint dies seguits, a partir del primer diumenge de maig de cada any.

1306-1314

S'aixeca a Torroella un nou temple damunt de la vella església romànica. La pedra prové del cau de la Figuera.

1311

Després d'unes grans pluges de final d'agost, els habitants de Torroella, Ullà, Gualta, Fontanilles, Palau, Pals i altres exposen al rei que el curs del Ter havia canviat (en relació amb les obres del comte d'Empúries per al desviament del Ter).

1313

El Ter muda de llit com a conseqüència de la gran riuada provocada per les pluges de 1311.

1321

Estada de Jaume II a Torroella.

1321-1322

Jaume II autoritza el comerciant jueu Strugo (Astruc) a tenir dues mullers, d'acord amb la seva llei.

1323

Jaume II dona a la reina Elisenda els rēdits del castell i la vila de Torroella, els molins i la devesa.

1325-1326

Es té notícia que a

Torroella hi havia una desena de famílies jueves.

1327

El rei autoritza l'hereu de Dalmau de Castellnou perquè vengui el seu càrrec de custòdia del castell del Montgrí a Pere de Llabià.

1332

El batlle general de Catalunya concedeix llicència a la vila de Torroella per tenir un segon forn de coure pa.

1332

El rei Alfons ordena respectar certs costums testamentaris peculiars de la vila de Torroella de Montgrí.

1332

El rei Alfons concedeix als jurats i prohoms de la vila de Torroella que puguin imposar càrregues durant dos anys.

1333

"La mal any primer", com a conseqüència de les males collites que provoquen la fam en la població.

1339

El rei Pere III promet no donar, vendre, permutar ni penyorar el domini que la corona té a Torroella i altres llocs.

1345

El rei Pere rebaixa l'ajuda pecuniària oferta per la vila de Torroella en la guerra contra el rei de Mallorca.

1345

El rei ven a carta de gràcia a Ramon de Vall dos forns a Torroella i els aiguadeixos dels dos caps del pont del Ter.

1348

La pesta negra fa estralls. Acaba quasi totalment amb la reduïda comunitat hebrea.

1350

Confraria de paraires de Santa Maria del Mar.

1351

El rei Pere actualitza unes ordinacions dels prohoms de Torroella relatives a la prohibició de tenir cada veí més de 25 caps de bestiar.

1355

Pere III, per pagar les despeses que li ocasiona la guerra amb Castella, ven els seus feus de Torroella, Albons, Gualta i Fontanilles.

1359

Nou brot de pesta. Només queden 178 famílies a la vila (dins la muralla).

1361-1371

Requisició als homes de Fontanilles i Gualta per la seva negativa a contribuir a les obres de fortificació de les muralles de Torroella.

1363

Pere III permet l'establiment d'un portatge d'un diner per cada animal o persona que passi pel pont, per a la seva reparació.

1364

La baronia de Torroella és venuda pel rei al comte d'Empúries.

1365

La vila té 418 focs.

1370

El municipi té 306 focs.

1373

Pere III confirma els antics privilegis i franqueses de Torroella.

1373

A instància dels veïns, el rei mana canviar la fira anual, que serà de vuit dies a partir de Sant Bartomeu.

1373

El rei fa remissió de bans i penes (excepte crims) als jurats i prohoms de la vila de Torroella. Els faculta a tenir barra o pontatge per a la reedificació del pont del Ter i a contribuir a les càrregues fiscals aquells que se'n vagin a viure fora de la vila.

1373

L'infant Joan confirma les concessions reials a Torroella.

1373

Pere III aprova les ordinacions establertes pel Consell de Sobreposats (amb intervenció dels cònsols de la vila) sobre la qualitat dels draps i un segell de garantia.

1378

El rei concedeix als jurats i prohoms de Torroella que no puguin ser arrestats ni penyorats quan vagin en missió oficial.

1379

L'infant Joan confirma Ramon Torró i Joan de Palafrugell com a batlles de Torroella de Montgrí, càrrecs dels quals havien estat suspesos.

1385

Els francesos assalten

Torroella, que es mantenia fidel al rei.

1385

L'antic castell, restaurat per Joan I, ja és anomenat Lo Mirador.

1388

La reina Violant, muller de Joan I, faculta els jueus per crear un barri on ja n'hi havia hagut un anteriorment.

1392

Segons una tradició recollida per Andreu Sàbat (1672), tres frares que venien de Montserrat funden Santa Caterina.

1393

A instància de la Universitat de Torroella, el rei Joan autoritza establir-hi la fira anual, que serà de quinze dies a partir de Sant Andreu.

1396 (19-5)

Mor Joan I a prop de Foixà, quan es dirigeix de Torroella a Girona.

1396 (19-6)

Fundació del convent dels Agustins.

1397

Obres a la muralla de la vila, que està totalment encerclada i és una gran fortalesa.

final s. XIV

En dos nomenclàtors de la diòcesi apareix la capella de Santa Maria del Palau.

final s. XIV

El port (?) de Torroella, un dels més importants de la costa septentrional del

Principat, resta colgat per l'avanç de les sorres.

1400

El governador general de Catalunya perdona les penes en què hagin pogut incórrer els habitants de Torroella per raó de les bandositats de la vila.

1400

Martí l'Humà confirma les ordenances de la Confraria de Paraires o 'teixidors' de Torroella, radicada a la capella de Santa Maria del Mar, i sota l'advocació de sant Pere.

1403

Batlle de Torroella: Ramon Dalmau.

1403

Conveni entre els frares de Santa Caterina i el Consell de la vila, segons el qual aquest nomenaria nous ermitans quan els primers morissin.

1410

Martí l'Humà confirma als cònsols i prohoms de Torroella la possessió del pont, així com el dret a portatge per conservar-lo.

1413

Ferran d'Antequera confirma els privilegis, les llibertats i les immunitats de Torroella. També confirma, com a procurador reial, Ramon de Llabià.

1413 (10-10)

Es posa la primera pedra de la fortificació de les Medes.

1413

L'infant Alfons confirma una

sentència anterior en virtut de la qual els habitants de Gualta resten obligats a contribuir a l'obra de les muralles de Torroella.

1417

200 famílies.

1420

La família Pons obté la concessió reial de les aigües del Ter, amb autorització per fer-hi la resclosa, encara existent, i portar les aigües als tres molins: el de Baix, el del Mig i el de Dalt.

1442

Atac de genovesos a les Medes, quan encara no era ben acabada la fortificació.

1452-1472

S'introdueix el sistema de la insaculació per a la renovació dels càrrecs municipals.

1453

La reina Maria prohibeix la pastura de bestiar foraster a la devesa reial de Torroella.

1461

Els pirates demanen rescat per captius, entre els quals hi ha fills de Torroella.

1462 (agost)

Els francesos assetgen Torroella, però no ataquen, durant la Guerra dels Remences entre la Generalitat i Joan II.

1468

Les Medes únic territori empordanès en mans dels realistes durant la Guerra dels Remences.

1497

Més de 200 focs a la vila.

1515

Al municipi, hi viuen 248 famílies (unes 1.240 persones), comptant la vila, Sobrestany i els masos.

1520

Els corsaris musulmans s'estableixen a les Medes.

1533-1534

El síndic de Torroella presenta a les Corts de Montsó un memorial sobre la situació del monestir de les Medes.

1537

Escut heràldic més antic de la vila. Llinda d'una porta del carrer de Costa i Hugas.

1537 (6-9)

Fogatge del mes d'agost. Torroella té 166 focs i Sobrestany, 18.

1542 (10-9)

L'emperador Carles concedeix a la Universitat de Torroella uns capítols de bon govern, sol·licitats pel síndic.

1542 (20-11)

L'emperador Carles faculta els jurats de Torroella perquè puguin captar per Catalunya i el Rosselló per a les obres de la capella de Santa Caterina i de N.Sra. dels Dolors.

1547 (7-12)

El príncep Felip, a petició dels jurats de Torroella, aprova uns capítols de bon govern per al regiment de la vila.

1549 (9-7)

Batalla contra els corsaris turcs davant les Medes.

1552

S'enfonsa una part de la Meda on hi havia la fortalesa.

1560 (12-2)

El virrei i capità general de Catalunya nomena procurador reial de Torroella Gabriel Arrencada.

1561

Fortificació de la torre Begura.

1565

Fortificació del mas Cassà.

1566 (15-2)

El virrei Diego Hurtado de Mendoza nomena Anton Coll procurador reial de la vila i baronia de Torroella per un trienni.

1577

Es concedeix autorització als particulars per fortificar els masos, per fer front a les contínues incursions de pirates.

1580

Escut a la llinda de la porta d'accés al pis superior de l'Hospital.

1585 (15-10)

El rei Felip confirma a la vila de Torroella els seus antics privilegis i llibertats, immunitats i costums.

1585 (13-11)

El rei Felip aprova uns capítols de bon govern presentats per Gabriel Arrencada Canet, síndic de la Universitat de Torroella.

1586 (12-6)

Juan de Zúñiga, lloctinent del rei Felip i capità general de Catalunya, concedeix

llicència, demanada pels cònsols i pel Consell, per imposar cisa sobre l'oli que es vengui dins del terme de Torroella per un període de 25 anys. L'import es dedicarà a la construcció de l'altar major de l'església parroquial i a la reparació del pont i de les muralles.

1591 (10-6)

El virrei Luis de Borja concedeix permís al síndic de Torroella per imposar un vintè sobre els fruits, per dedicar-lo a la reparació de les muralles, el pont i l'església parroquial.

1597 (25-7)

Atac de pirates turcs a les Medes.

1598

El bisbe de Girona, Francisco Arévalo de Suaço, ordena 51 sacerdots a Torroella.

1599 (juliol)

El rei Felip concedeix l'establiment de la muntanya Gran als habitants de Torroella.

1599 (13-7)

El rei Felip confirma i fa nova concessió de privilegis i llibertats a la vila de Torroella.

1600 (12-5)

El virrei de Catalunya, duc de Fera, dona llicència als cònsols de Torroella per nomenar mostassaf de la vila.

1605

Coronament i tancament de les arcades i voltes del sostre de l'església parroquial.

1607

Escut del pou del carrer de Mar.

1609 (3-5)

Consagració de l'església parroquial de Sant Genís.

1611

Escut del pou del carrer dels Bous (Carme).

1612 (4-6)

El virrei de Catalunya, Francisco Hurtado de Mendoza, concedeix llicència als cònsols i prohoms de Torroella per tenir el mostassaf amb les mateixes atribucions que els de Barcelona i Girona.

1629

Brot de pesta.

1629 (6-4)

La Universitat de Torroella compra la torre Ponsa, en subhasta pública, que era propietat de Miquel d'Oms.

1638 (12-1)

El virrei de Catalunya nomena Nicolau Massanet procurador reial de la vila i baronia de Torroella per un trienni.

1642 (25-8)

La Universitat de Torroella compra en subhasta pública la casa del Mirador i la finca de les Deveses, que eren propietat de Miquel d'Oms.

1651-1653

Pesta.

1654 (30-4)

La Universitat de Torroella ven la torre Ponsa per pagar un deute. Anys més

tard, la finca torna a mans de la Universitat.

1655

Les Medes són ocupades per un exèrcit francès, dins del conflicte de la Guerra dels Segadors. Hi romanen fins al 1670, en què són expulsats per una armada castellana.

1657-1705

Vida de Narcís Julià, escriptor nascut a Torroella.

1661

Data que hi ha sobre la porta d'entrada a l'Hospital.

1661 (5-1)

El virrei de Catalunya nomena Josep Mir procurador reial de la vila i baronia de Torroella per un trienni.

1664

Primers documents sobre l'Hospital.

1690

Es portada de Besalú la relíquia de sant Genís.

1694

Batalla del Ter entre l'exèrcit francès i l'espanyol.

1695

Any de més mortalitat de tot el segle: 109 morts.

1701 (15-10)

Les galeres que condueixen la promesa de Felip V passen davant de l'Estartit. Es forma una guàrdia al cap de la Barra.

1706 (30-4)

El Consell de la vila acorda que es lliurin 150 quarteres

de blat per al rei Carles III.

1706 (8-6)

El Consell Municipal acorda celebrar una "Profesia General astant la Santíssim Sagrament... lo disapte pasat la festa de Corpus i que lo diumenge se pujas en la Capella de Santa Catarina ab profesó á donarli gracias". Aquest acord és el resultat d'una carta que adreça a la Universitat de Torroella el rei Carles III.

1706 (8-10)

Es remetien 300 lliures a Carles III, part d'una contribució voluntària.

1708

Fogatge. Aproximadament: 1.210 habitants.

1708 (19-7)

Crida a tots els caps de casa per anar a sometent.

1709

Plànols de les defenses de Torroella a càrrec d'un enginyer francès.

1711

Els francesos s'apoderen de Torroella, on romanen tres anys, en el marc de la Guerra de Successió.

1714 (des.)

Francisco Borregar, comissari ordenador, exigeix a Torroella, com a càstig per haver-se posat del costat de l'arxiduc Carles, una contribució de 8.000 lliures. Torroella es veu obligada a empenyorar la torre Ponsa.

1716

Primer cadastre.

1718

1.922 habitants

1725

Escut de la font dels Gossos.

1727-1787

Vida de Genís Julià (Benet Julià), músic destacat del monestir de Montserrat.

1731

31 masos al terme de Torroella.

1737

Denúncia contra els que inunden zones que normalment no ho estan, per dedicar-les al conreu de l'arròs.

1738-1798

Vida d'Anselm Viola, compositor i director de l'escolania de Montserrat, un dels músics més destacats del segle XVIII a Catalunya.

1751 (14-6)

Projecte d'un pont sobre el Ter per part de l'arquitecte de Girona Agustí Soriano.

1757

52 masos al terme.

1775

Any de la més forta mortalitat del segle (390 morts).

1777

Inundacions (15.954 vesanes).

1779

Llibre de comptes i conductes del doctor en medicina Francisco Duran i Bofill, a Torroella de Montgrí.

1782

Hi ha 5 metges exercint a Torroella.

1787

2.582 habitants.

1790

Torroella té 780 cases; l'Estartit, 80. Hi ha 13 o 14 molins d'oli a Torroella. A l'Estartit hi ha 14 llaguts. A Torroella exerceixen 14 clergues.

1792

Projecte de desviació del Ter. Aquest projecte, iniciat cap a l'any 1730 i que no es portarà a terme fins al segle XIX, suposarà la implantació del traçat actual.

1798Edició d'*Arte Caligráfica*, un manual d'escriptura per als nens de l'escola pública de Sant Agustí.**1812***Correo de Torroella*, primera publicació periòdica del municipi.**1835**

Expulsió i expropiació de les finques dels agustins, així com de terres comunals, dins del marc de la desamortització.

1836

Forta mortalitat a causa del còlera: 369 defuncions.

1844

Es balla a la plaça de la Vila, per primera vegada, la sardana llarga.

1850Publicació del primer *Mètode per aprendre a ballar sardanes* de Miquel Pardas.**1853-1918**

Vida de Pere Coll i Rigau, indià i reintrodutor del

conreu de l'arròs a l'Empordà.

1868 - 1909

Vida de Pere Rigau i Poch, compositor i músic fundador de la cobla Els Montgrins.

1872

Inauguració del Teatre Jou. Aquest local va romandre obert i en funcionament fins als anys 30, quan s'hi van portar a terme les obres de remodelació que el van convertir en el Centro Cine.

1877

Projecte d'una línia de tren del Baix Empordà que passaria per Torroella.

1880-1881

La fil·loxera arriba a Torroella.

1883

Arribada de les religioses de Sant Josep a l'Hospital.

1884

Fundació de la cobla Els Montgrins.

1885

Fora epidèmia de còlera. 314 defuncions.

1885

Caiguda de part del convent dels Agustins durant un acte públic.

1885-1961

Vida de Joaquim Vallespí i Pòlit, músic i compositor de sardanes.

1885-1962

Vida de Vicenç Bou i Geli, músic i compositor de sardanes.

1887

El rei concedeix a la vila la creu de segona classe de l'Ordre de Beneficència, pels serveis prestats pel veïnat en l'epidèmia de còlera de l'any 1885.

1887

Vinguda a Torroella del pintor Francesc Gimeno. Hi roman uns dos anys.

1887 (27-8)

Inauguració de la fàbrica del rami.

1889-1974

Vida de Manuel Bars i Geli, missioner salesià a l'Índia. Va fer un diccionari khasi-anglès.

1890-1947

Vida de Josep Maria Mascort i Galibern, pintor.

1896

Fundació de La Honradez Torroellense, cooperativa de consum i crèdit.

1896

Comencen les obres del pont sobre el Ter. Es va acabar el 1900.

1896 (19-3)

Comencen els treballs de fixació de les dunes, a Sant Martí d'Empúries. Les obres es van allargar fins a l'any 1902, quan es va acabar el costat sud del coll de les Sorres.

1897

Arribada de la llum elèctrica a Torroella.

1900

3.543 habitants.

1900

Es construeix la nova carretera de Viladamat a Palafrugell, que passa per Torroella.

1900

Reial ordre de foment (agricultura), que dona permís per plantar arròs.

1901 (21-9)

Renúncia del marquès de Robert als drets feudals que tenia sobre Torroella.

1902

Donació dels terrenys per a la construcció de la casa del guarda forestal de les Dunes. Nomenament del primer guarda forestal de les Dunes.

1903

El marquès de Robert proposa a l'Ajuntament la compra del castell del Montgrí per 75.000 ptes. L'Ajuntament s'hi oposa.

1904

Primers assaigs de projecció cinematogràfica dins d'un local tancat.

1905

Epidèmia de paludisme.

1907 (2-3)

Reial ordre per la qual es prohibeix el conreu de l'arròs al Baix Empordà. El 1909 (11-4) es revoca aquesta ordre.

1907 (21-4)

Eleccions a diputats de Corts. Solidaritat Catalana va guanyar en tots els districtes electorals de Catalunya, menys a Torroella, Tortosa i Roquetes.

1910

Fundació del Sindicat Agrícola.

1910

Arriba a Torroella el mestre Pere Blasi. Hi roman fins al 1933.

1911

Establiment del primer telèfon.

1912

Aparició de la revista *Montgris*, de l'Ateneu Montgrí.

1913

El Sindicat Agrícola s'independitza del Círcol Catòlic.

1914 (març)

Surt el primer número de la revista *El Montgrí*.

1915 (1-1)

Fusió de les revistes *Montgris* i *El Montgrí*, que dona lloc a la revista *Emporion*.

1915

L'Ajuntament pretén portar a terme la demolició de la torre del portal de Santa Caterina.

1916

Creació de l'Orfeó de l'Ateneu Montgrí.

1916

Un submarí austríac enfonsa el vapor anglès Mount Odanistain, de 4.500 tones, davant de les illes Medes. I un altre d'alemany enfonsa el vapor italià Ciutta di Palermo, davant de l'Estartit.

1916

Fundació de l'Agrupació Regionalista.

1916

Torroella s'integra al sistema mètric decimal.

1916 (abril)

Vaga de paletes i manobres. Arran d'aquest fet, es crea l'associació L'Escarpre (maig).

1918

Els serenos podran cantar en català, després d'una llarga prohibició.

1918

L'Institut d'Estudis Catalans i l'Ajuntament prenen l'acord de restaurar la torre del portal de Santa Caterina.

1918

Primer automòbil de viatgers entre Torroella i Sant Jordi Desvalls.

1918

Inauguració del Centro Republicano Social.

1919

Primera màquina de llaurar moguda per un motor de gasolina, propietat del masover del mas Pla, Joan Ferrer.

1920

4.074 habitants.

1920

Es constitueix la Joventut Nacionalista.

1920

Celebració dels Jocs Florals de l'Empordà a Torroella.

1920

Instal·lació a Torroella del primer banc, el Banc de Palafrugell.

1920 (1-1)

Inauguració de l'enllumenat públic a l'Estartit.

1920 (març)

Inauguració del Centre Recreatiu can Jou.

1920 (24-10)

Inauguració de la nova església de l'Estartit.

1922

Constitució del Club Sportiu Montgrí.

1922

Projecte perquè Torroella sigui port de mar, amb el Ter navegable.

1923

La dictadura de Primo de Rivera clausura l'Ateneu Montgrí i prohibeix l'*Emporion*. Són empresonats els regidors adherits a Solidaritat Catalana.

1928

Inauguració de la Caixa de Pensions a Torroella.

1928

Apareix el primer número del *Llibre de la Festa Major*.

1928

Inauguració de les escoles públiques de Torroella al convent dels Agustins.

1930

El marquès de Robert demana a l'Ajuntament la cessió de la torre de les Bruixes per reconstruir-la a la part sud-oest del palau del Mirador.

1930

4.264 habitants.

1931

L'Ajuntament compra un solar per fer l'escorxador. Es construeix el 1935.

1931-1983

Vida de Josep Mundet i Tarrés, escultor.

1932

Es fan reformes a l'Hospital i s'urbanitza el cementiri.

1932

Es funda la Penya 13, grup format per joves amb ganes de diversió.

1932

Es secularitza el cementiri.

1932 (28-2)

Es fa un pou per proveir d'aigua l'Estartit.

1934 (14-1)

Eleccions Municipals. Guanya Esquerra Republicana.

1934

Inauguració de la Biblioteca de la Caixa de Pensions.

1937

Fortificació de Montgó, la Fonollera i la costa amb canons.

1939 (5/6-2)

Destrucció del pont del Ter per part de les tropes republicanes.

1939 (8-2)

Entrada de les forces franquistes a la vila.

1940

4.059 habitants.

1940 (15-12)

Inauguració del nou pont sobre el Ter.

1943

Fundació de la coblaorquesta Caravana.

1944

Primera exposició d'art local.

1945

5.222 habitants.

1946

Comencen les obres del moll de l'Estartit. També es confecciona el primer pla d'urbanisme de l'Estartit.

1950

4.400 habitants.

1955Mor mossèn Francesc Viver i Puig, que va potenciar la cultura del municipi col·laborant en la revista *Emporion*, al *Libre de la Festa Major...***1955**

A Torroella hi ha censats 865 carros, 940 bicicletes i 58 motos.

1955

4.369 habitants.

1958

S'inaugura l'Acadèmia Santa Catalina, centre d'ensenyament de Torroella.

1959

Es posa en funcionament per primera vegada un aparell de televisió a Torroella.

1959

S'inaugura la línia de viatgers Torroella-Flaçà.

1960

Projecte de sanejament de l'Estartit.

1960

4.331 habitants.

1963

Instal·lació del telègraf.

1964

Establiment del telèfon automàtic interurbà.

1965

Comença una nova etapa cultural d'àmbit local amb la creació del grup Esplai.

1965

4.683 habitants.

1966 (8-12)

Inauguració de l'Esplai Joventut.

1968 (19-2)

Primer cursset de llengua catalana d'ençà de la Guerra Civil.

1968 (8-4)

Inauguració de la nova il·luminació pública de Torroella.

1970

5.124 habitants.

1970

Obres a les motes del Ter. S'acaba el traçat del darrer curs del riu.

1970

Inicia la seva activitat el nou col·legi dels Germans Gabrielistes.

1972 (març)

S'inicia la construcció a l'Estartit d'un primer espigó per a l'ampliació del port.

1973 (9-12)

Homenatge a Mn. Francesc Viver. Inauguració d'un monument, obra de Josep

Mundet al passeig de l'Església.

1974

Fundació de la Penya Barcelonista Montgrí i Comarca.

1974 (10-7)

Legalització del Casal del Montgrí.

1975

5.312 habitants.

1975 (20-4)

Torroella Ciutat Pubilla de la Sardana.

1976

Fundació del Cine Club Torroellenc, de la Cobla Foment de la Sardana.

1976 (7-8)

Manifestació contra la contaminació del Ter.

1979 (4-4)

Primeres eleccions municipals. Resultats: Pacte per un Ajuntament Democràtic (PAD), 7 regidors; Unió del Centre Democràtic, 4; Convergència i Unió, 2.

1981

5.651 habitants.

1981 (5-3)

Manifestació contra el pla d'urbanisme que s'estava elaborant.

1981

Primera edició del Festival Internacional de Música de Torroella.

1981 (agost)

Inauguració del nou Camp de Futbol de Torroella.

94

1981 (set.)

Inauguració de les noves escoles del Guillem de Montgrí.

1981 (octubre)

Inici de les primeres classes de l'Escola d'Adults.

1982 (25-8)

Inauguració de la Casa de Cultura de la Caixa de Pensions.

1982 (14-11)

Homenatge a la memòria de Pere Blasi i Maranges.

1983 (5-2)

Inauguració de la llar de jubilats El Recer.

1983 (16-4)

Inauguració del Museu del Montgrí i del Baix Ter, Centre d'Estudis i Arxiu.

1983 (8-5)

Eleccions municipals. PAP (Pacte per un Ajuntament Progressista), 8 regidors; CiU, 4 regidors; Grup d'Independents, 1 regidor.

1983 (27-9)

Declaració de les Medes com a reserva marina. El 1990 es fa una ampliació de la zona protegida.

1984 (octubre)

Comença a funcionar l'emissora Ràdio Montgrí.

1985

Adquisició de l'edifici del Cinema Montgrí per part de l'Ajuntament.

1985 (16-6)

Inauguració del Poliesportiu Municipal.

1985 (10-11)

Jornada de neteja del castell i de reivindicació pel seu mal estat.

1986

6.294 habitants.

1986 (oct.)

L'institut de batxillerat Montgrí comença les classes a l'antic convent dels Agustins.

1987 (5-1)

Durant la cavalcada de Reis, a l'Estartit, primer acte de segregació.

1987 (10-6)

Eleccions municipals. UPM (Unitat per al Progrés Municipal), 7 regidors; CiU, 4 regidors; L'El (l'Estartit Independent), 2 regidors.

1987

Agermanament amb San Juan del Sur.

1987

Inauguració del nou Camp de Futbol de l'Estartit.

1988-1989

Obres de consolidació del castell del Montgrí.

1989

Agermanament amb Torrelles.

1990 (febrer)

Adquisició de l'antic hotel El Català per part de l'Ajuntament. El local es converteix en un centre cultural.

1990 (octubre)

Comencen les classes de l'Escola Municipal de Música.

1991

Eleccions municipals. UPM, 5 regidors; CiU, 4 regidors; ERC, 2 regidors; L'El, 2 regidors.

1991 (1-9)

Inauguració de la nova escola Portitxol de l'Estartit.

1992 (juliol)

Inauguració dels nous consultoris municipals de Torroella i l'Estartit.

1994 (octubre)

Inauguració de les noves dependències de la Policia Municipal, a l'Estartit.

1994 (octubre)

Unes pluges torrencials provoquen esllavissades a la muntanya de l'Estartit.

1995

Eleccions municipals. UPM, 7 regidors; CiU, 3 regidors; L'El, 2 regidors; ERC, 1 regidor.

1996 (nov.)

Inauguració de la planta potabilitzadora d'aigua.

1997

Adquisició de la finca de can Quintana per part de l'Ajuntament.

1998

8.115 habitants.

1998 (juliol)

Estrena dels gegants de l'Estartit, en Xiscu i la Remei.

1999 (maig)

Inauguració del nou parc de bombers, a mig camí de Torroella i l'Estartit.

1999

Eleccions municipals. UPM, 5 regidors; ERC, 3 regidors; CiU, 3 regidors; L'EI, 2 regidors.

1999 (juny)

Inauguració de la llar de jubilats Bell Racó, de l'Estartit.

1999

Inici del projecte *Life*: restauració i ordenació de les llacunes i sistemes costaner del Baix Ter.

2000 (juny)

Inauguració de la remodelació de la llar de jubilats El Recer, de Torroella.

2000 (juliol)

Inauguració del Museu Art 2000, Fundació Vila Casas, al palau Solterra.

2000 (octubre)

Inauguració de la Sala Polivalent de l'Estartit.

2001 (octubre)

Inauguració del nou institut de batxillerat Montgrí.

2002 (octubre)

Inauguració del nou Centre d'Assistència Primària de Torroella.

2003 (maig)

Inauguració de Can Quintana Centre Cultural de la Mediterrània.

2003

Eleccions municipals. CiU, 5 regidors; UPM, 4 regidors; L'EI, 2 regidors; ERC, 2 regidors.

2004 (gener)

Inauguració dels jardins de Santa Clara, a la urba-

nització de la Creu de la Rutlla.

2004 (set.)

Un foc crema prop de 200 hectàrees del Montgrí.

2005

10.532 habitants

2005 (set.)

Mundial de Fotografia Submarina a l'Estartit.

2004 (novembre)

Més de 40.000 persones visiten la Fira de Sant Andreu, la xifra de visitants més important dels últims temps.

2005 (abril)

Inauguració de la remodelació de la plaça Dr. Fleming de l'Estartit.

2005 (juliol)

S'instal·la gespa artificial al camp de futbol de Torroella.

2006

10.558 habitants.

2006

Primeres edicions de les fires: Mercat de la Mediterrània, Fira del Mar i Fira dels Pirates.

2006 (setembre)

Inauguració de la llar d'infectats El Petit Montgrí.

2006 (setembre)

Surt editat el segell del castell del Montgrí, gestió realitzada per l'Associació Filatèlica i Numismàtica de Torroella de Montgrí.

2006 (novembre)

S'inaugura el nou Casal d'Entitats a Casa Pastors.

2006-2007

Obres de reforçament i embelliment de l'estructura del pont del riu Ter.

2006-2007

Obres de millora del Port de l'Estartit i de la plaça del Pont Nou.

2007 (març)

Terratrèmol de 3.3o a l'escala de Richter, amb l'epicentre entre Torroella i l'Estartit.

2007 (abril)

Inauguració de la Biblioteca Municipal Pere Blasi.

2007 (abril)

Alliberament de tortugues (emys orbicularis) a mas Pinell.

2007 (maig)

I Festival del Còmic.

2007 (maig)

Eleccions municipals: CiU (6 regidors), UPM (6 regidors), ERC (3 regidors) i LEI (2 regidors).

2007 (juny)

La UE l'Estartit femení puja a la màxima categoria del futbol estatal.

2007 (juliol)

Inauguració de la Fundació Mascort, a la casa Galibern del carrer de l'Església.

2007 (agost)

Commemoració del desè aniversari de la galeria d'art Botó de Roda.

Carta de franquícia

Concessió efectuada pel senyor feudal als habitants de la vila, per la qual reconeixia unes garanties de llibertat i/o l'exempció de càrregues i tributs.

Carta de gràcia

En una compravenda, pacte pel qual la part venedora es reserva el dret de tornar a adquirir la cosa venuda.

Cisa

Imposició per la qual el venedor de determinats articles de consum reduïa el seu pes o mesura i lliurava aquest valor a l'erari públic.

Cònsol

Magistrat municipal que exercia el poder executiu.

Eixorquia

Era un dels mals usos. Consistia en el dret del senyor a percebre la llegítima de l'herència dels pagesos de remença que

haguessin mort sense deixar descendència.

Foc

Llar; antigament representava la casa o habitatge -família- que estava sotmès a la imposició del fogatge.

Fogatge

Des del segle XIV al XVII, a les terres de la corona catalanoaragonesa, imposició que s'establia a cada casa (foc).

Insaculació

Procediment d'elecció pel qual s'escollien els càrrecs municipals a partir d'uns noms col·locats en unes bosses.

Jurat

Membre del Consell Municipal, també anomenat conseller.

Mostassaf

Càrrec municipal que tenia la custòdia de la vigilància i el contrast dels pesos i les mesures; havia de comprovar la qualitat dels que-

viures i els seus preus i vetllar per les obres fetes pels particulars.

Pontatge/portatge/barra

Dret (impost) que es pagava per passar un pont o certs llocs.

Rami

Fibra tèxtil obtinguda de les tiges del rami (planta herbàcia), que s'usava per fer tovalles, tapisseria, cordills i cordes.

Síndic

Era la persona que representava la població a les Corts.

Sobreposats (Consell de)

Es referia al Consell de Cònsols.

Universitat

A partir del segle XIII i durant tota l'edat moderna, és el nom que rep l'Ajuntament.

Vintè

Impost que consistia a pagar la vintena part d'una cosa.

Itineraris



TORROELLA DE MONTGRÍ

Itinerari 1. La vila de Torroella de Montgrí

Itinerari a peu

Distància total: 3 km

Durada aproximada: 2 h 30 min

La vila de Torroella de Montgrí no té unes singularitats arquitectòniques espectaculars. És el conjunt el que determina el seu principal atractiu. Una passejada tranquil·la, sense presses, amb disposició per anar observant, és una bona manera de captar la bellesa dels seus carrers rectes, llargs i estrets i el tarannà de la seva gent. Torroella conserva les característiques de la vila vella, amb un gran pòsit històric i cultural. Viu, però, uns moments delicats, sabent que també ella, com tantes poblacions, pot perdre-ho tot si no es vetlla pel seu creixement harmoniós, una edificació controlada i unes formes de vida assossegades que, en definitiva, són unes de les seves característiques més arrelades juntament amb un fort sentit associatiu, motor de tota mena de manifestacions artístiques, culturals i recreatives. Aquest és el gran capital en perill: la qualitat de vida de què gaudeix qui viu o visita la vila.

L'urbanisme del nucli antic (segles XIII-XIV) té la disposició de campament romà (dos carrers principals i la plaça en el lloc d'encreuament). És considerat com l'exemple més important d'aquest tipus a la comarca de l'Empordà. Aquesta part antiga de la població està voltada de passejos que segueixen el perímetre de les muralles, de les quals solament en queden unes poques restes. Els passejos amb plàtans i mèlies van recobrant, a poc a poc, les seves funcions a mida que nous aparcaments a les entrades

de la població permeten deixar lliure els seus espais centrals per passejar i anar-los dignificant amb obres d'art.

Els passejos han sofert perill de desaparició quan hom els volia convertir en amplesavingudes centrals. Amb el pretext de facilitar la circulació de vehicles es sacrificava un dels encants més notables de la població: poder passejar tranquil·lament des de la plaça del Lledoner fins a la plaça de Quintana i Combis.

Per iniciar l'itinerari pel nucli antic de Torroella us proposem deixar el vehicle a l'aparcament de la plaça del Lledoner, a la cruïlla amb la carretera de l'Estartit, o al del carrer del Riu. Des d'aquests dos llocs podeu començar el recorregut a peu.

Els que heu deixat el vehicle a la plaça del Lledoner, inicieu el recorregut ara. Els que l'heu deixat al carrer del Riu, situeu-vos al punt on es parla de Can Quintana Centre Cultural de la Mediterrània (marcat amb un *).

(1) PLAÇA DEL LLEDONER (0,000 km)

L'itinerari, el podeu iniciar per on us vingui més de gust, però és aconsellable fer-ho des de la plaça del Lledoner (el nom li ve d'un gran arbre gegant d'aquest tipus que hi havia hagut en aquest indret).

(2) PASSEIG DE CATALUNYA (0,300 km)

Baixeu pel passeig de Catalunya. Al final del primer tram, a l'altura de l'encreuament amb els carrers de Primitiu Artigas i Ramon Boi, hi trobareu un monument commemoratiu del centenari (1984) de la cobla de sardanes local, Els Montgrins, obra de l'escriptora gironina Emília Xargay.

(3) CARRER DE PRIMITIU ARTIGAS (0,500 km)

Trenqueu després cap al carrer de Primitiu Artigas. És un carrer dedicat a l'enginyer torroellenc que, al final del segle XIX, va promoure la fixació de les dunes que baixaven del golf de Roses i amenaçaven els camps de conreu i alguns masos del terme.

(4) PLAÇA DE PERE RIGAU (0,700 km)

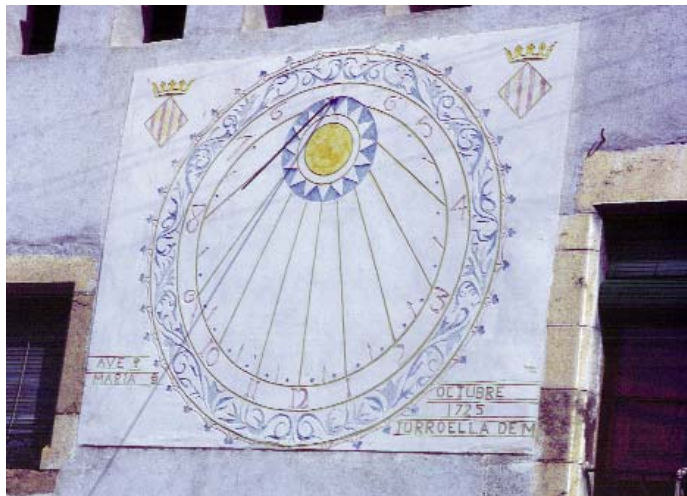
Continuant per aquest carrer, arribareu a la plaça de Pere Rigau (1868-1909), músic i compositor torroellenc, popularment conegut amb el sobrenom de Barretó. Fou el fundador de la cobla Els Montgrins i el seu primer director. Aquest lloc és també conegut com la plaça de les Mesures, perquè aquí es trobaven antigament els aparells per mesurar el gra. Al mateix indret ara hi ha les peixateries i per aquesta raó molta gent coneix la plaça per aquest nom.

(5) PLAÇA DE LA VILA (0,800 km)

A pocs metres d'aquí trobareu la plaça de la Vila, el centre de la població. Compleix les funcions de totes les places on hi ha un nucli urbà disposat a tenir vida comunitària. És un lloc de confluència els dies de mercat, de trobada els dies de gran festa, de manifestacions ciutadanes diverses, de concerts estivals...; potser, quan algú ha respirat aquests diversos ambients, troba tot l'encant de la plaça, per la qual cosa us recomanem que no hi passeu amb presses. Fins i tot us podeu asseure i prendre alguna cosa a les taules del cafè de la plaça. Des d'aquí és d'on millor hom pot comprovar que Torroella és un poble viu, amb animació pròpia. Als matins, les parades de fruita i verdura acaben de donar-li el toc.

Potser sí que la plaça queda un pèl petita

segons quins dies, però, com l'església de Sant Genís que veureu després, representa el tarannà de la gent de pagès i dels petits comerciants -les activitats econòmiques més tradicionals de la població-, que han tingut sempre molt present allò de no estirar més el braç que la màniga. Petita i porticada de manera irregular, la plaça té les proporcions encertades, còmodes, plaents... No és gens estrany que el so de les campanes de la capella de Sant Antoni, edifici que destaca a llevant, es digui que és sentit amb especial enyorament per tots els torroellencs absents, sigui on sigui que es trobin. Aquesta capella és del segle XIII i fou possiblement el primer temple de la vila. En el segle XIV, a més, s'hi elegien els representants municipals. De les velles parets, en queden només unes restes a l'interior. Tant la façana -que fou reculada uns metres- com l'interior foren transformats a començament del segle XVIII. Possiblement, aquestes reformes són contemporànies de



Relotge de sol a la
plaça de la Vila

la font de la façana meridional on consta, al costat de l'escut borbònic de la vila, la data de 1725. La capella ha estat adequada com a lloc d'exposicions temporals d'art, i constitueix un dels bons atractius de la plaça.

També al costat de llevant es troba la casa de la vila, un casal amb façana de pedra picada dels segles XV-XVI.

Presideix la banda septentrional un gran rellotge de sol, refet a partir de l'original del segle XVIII. Una balconada renaixentista amb frontó dels segles XVI-XVII arrodoneix la façana. Noteu també, a la banda de ponent, una finestra goticorenaixentista.

En aquesta plaça, com un aspecte més de la tradició sardanista de Torroella, es ballà per primera vegada, l'any 1844, la sardana llarga tal com la coneixem avui. Una placa de pedra adossada a la façana de la capella de Sant Antoni recorda l'esdeveniment.

(6) CARRER D'ULLÀ (0,850 km)

Prosseguiu la vostra marxa pel carrer d'Ullà, via comercial amb botigues de tradició i merescut prestigi. El dilluns al matí les voreres, com la plaça i altres passejos, estan plenes de venedors de productes del camp. Dificilment aconseguireu passar de cap a cap de carrer, però és una experiència recomanable per poder captar millor el tripijoc agrícola i comercial de la vila. La casa més notable d'aquest carrer és can Quintana, al núm. 31. És la casa pairal dels Quintana, entre altres d'Albert de Quintana i Combis (1834-1907) i el seu nét Albert de Quintana i León (1890-1932), diputat i governador civil en l'etapa de la Segona República. Actualment, és la seu de l'equi-

pament Can Quintana Museu de la Mediterrània. Aquí podeu fer una parada en el vostre recorregut i visitar el seu museu -sobre el territori i la música tradicional mediterrània- i les seves exposicions. També és l'Oficina de Turisme de Torroella.

Altres carrers especialment comercials són el de Sant Agustí i el de la Porta Nova. A tots aquests carrers podreu realitzar les vostres compres i descobrir els productes típics de la població i tastar els dolços exquisits coneguts amb els noms de flaones, torroellencs, montgrins, sardanes...

(7) PLAÇA D'ALBERT DE QUINTANA I COMBIŠ (1,050 km)

Sortiu de Can Quintana i, per l'esquerra, aneu a la plaça d'Albert de Quintana i Combiš, fill il·lustre de la vila, polític i escriptor. Participà en la revolució de 1868. Exercí diversos càrrecs polítics (governador, diputat i senador) i obtingué destacats



Monument a la sardana

premis literaris. Aquest passeig, més que plaça, és conegut popularment amb el nom de Fora Portal, perquè estava situat fora del recinte emmurallat. Dalt de tot del passeig, al mig d'un espai voltat de jardineres, veureu el monument a la sardana inaugurat l'any 1975 en proclamar-se Torroella Ciutat Pubilla de la Sardana. El seu realitzador fou el malaguanyat artista torroellenc Josep Mundet.

En aquest passeig es troben els pagesos de la comarca reunits en petits grups el dilluns al matí. És el dia de mercat, amb segles de tradició.

(8) PLAÇA D'ESPANYA I CARRER DE L'ONZE DE SETEMBRE (1,300 km)

Per la plaça d'Espanya arribareu al curt carrer de l'Onze de Setembre, on hi ha l'entrada a l'antic convent de Sant Agustí, fundat possiblement al final del segle XIV. Hi hagué comunitat de frares agustins fins a l'època de les reformes de 1835. Ha servit d'escoles públiques durant molts anys i avui és la seu de l'Escola Municipal de Música i de l'Escola d'Adults. El claustre renaixentista és notable. Segueix l'estil toscà i és del segle XVII. Durant els mesos d'estiu és la seu dels cursos internacionals de música.

Als agustins, amb fort arrelament a la vila, se'ls dedicà el carrer que porta el seu nom. Agafeu-lo fins a la plaça dels Dolors. Aquest indret té l'origen en l'enderrocament de l'església dels Dolors, de la qual solament en queden restes d'alguns arcs de capelles laterals.

(9) PASSEIG DE VICENÇ BOU (1,400 km)

Refeu el carrer de Sant Agustí fins a baix del tot i arribareu al passeig de Vicenç Bou. A

Passeig de Vicenç Bou



la vostra dreta queda el monument al popular compositor de sardanes, fill de la vila. Va ser inaugurat el 1985, amb motiu de la celebració del centenari del seu naixement, i el seu autor és l'artista mataroní Manuel Cusachs.

10) CARRER DE L'HOSPITAL (1,550 km)

Pel costat esquerre del passeig de Vicenç Bou, aneu fins al carrer de l'Hospital. Només d'iniciar-lo, a mà dreta, hi ha l'edifici de l'Hospital, construït durant els segles XVII-XVIII. Si hi entreu, a mà dreta hi ha la capella dedicada a la Mare de Déu de la Mercè, obra del segle XVIII, i un claustre del segle XIX que, sense tenir res de particular, és un dels racons més tranquils de la població.

(11) CARRER MAJOR (1,600 km)

En sortir de l'Hospital, aneu cap a la dreta i, de seguida, tombeu a l'esquerra pel carrer de Sant Ramon. Arribeu fins al carrer Major, on podreu admirar les façanes de diferents casals de gran valor: núm. 22,

casa Mir i Sanan; núm. 24, casa Tor-Begur; núm. 26-28, casa Metge; núm. 30, casa Tor; núm. 31, casa Pastors (seu de l'Àrea de Cultura i Joventut). La façana és del segle XV, amb una porta dovellada coronada per una finestra geminada amb una fina columna i un capitell d'arquets trilobulats.

Núm. 39, casa Hospital, a la cantonada del carrer de Pi i Margall; és un bell edifici del segle XVII, en el qual destaca el finestral barroc decorat amb testes de personatges. Al núm 51, una làpida recorda que és el lloc on va néixer, viure i morir el compositor de sardanes Vicenç Bou.

Seguiu fins a la plaça de la Vila. Aquí, els que heu començat l'itinerari a Can Quintana, podeu buscar, més amunt, la descripció dels seus elements més interessants.

(12) CARRER DE L'ESGLÉSIA (1,850 km)

La casa que fa cantonada amb el carrer d'Ullà és la casa Sastreger, del segle XVI, amb interiors esplèndids.

A mà esquerra, núm. 9, destaca la casa Galibern, però el casal més notable del carrer és el palau Solterra (abans casa Pons i després Sarriera i de Gurb, comtes de Solterra). Té sortides als carrers de l'Hospital i de la Codina. La façana és admirable, amb elements gòtics i renaixentistes dels segles XIV-XVI; a l'interior, un pati també renaixentista, escales, finestrals, grans salons i altres elements decoratius fan somniar-lo com un lloc idoni per a manifestacions culturals. És la seu del museu d'art de la Fundació Vila Casas.

Més amunt es troba la casa Bataller (abans Ardèvol), núm. 19. És del segle XVII, amb

porta dovellada i finestral renaixentista amb frontó. A mà dreta, al núm. 20, hi ha la casa Comas i al núm. 31, la casa Seguer, que porta la data de l'any 1566. És el casal més antic dels conservats i fou restaurat fa uns anys. A la seva façana renaixentista, entre el portal adovellat i el finestral, una inscripció recorda qui la va manar construir: *BELDIRI SEGUER ME FECIT*.

(13) PASSEIG DE L'ESGLÉSIA (2,050 km)

El carrer desemboca al passeig de l'Església, que està vorejat, en tota la seva banda esquerra, pel palau del comte de Torroella. Està situat al mateix lloc de l'antic castell dels feudals de la població, del qual no queda gairebé res. Aquest palau passà a ser reial a partir del segle XIII. És un lloc on feren estades estivals alguns comtesreis, especialment Joan I, conegut com l'Amador de la Gentilesa o també com el Rei Caçador i Músic. Precisament, aquí passà la darrera nit de la seva vida, juntament amb els seus consellers, entre ells Bernat Metge, abans de morir, de manera mai prou aclarida, tot caçant als boscos de la població de Foixà.

A partir de l'any 1385 es troba documentació escrita en què s'anomena aquest palau El Mirador. A la fi del segle XIX fou restaurat de manera encertada per l'arquitecte noucentista Rafael Masó. Especialment interessant és el seu pati gòtic del segle XIV. Possiblement una bona excavació permetria identificar les restes de l'antic castell del temps del naixement de Torroella, amb la torre que donà nom a la població, com a mínim del segle IX. Són interessants les dues finestres del costat nord, prop de l'església. Una d'elles, geminada i amb un capitell decorat amb formes vegetals d'arcs de punt rodó (la més antiga de Torroella). L'altra és gòtica, restaurada.

En aquest passeig hi ha un monument a mossèn Francesc Viver (1877-1955), capellà i poeta que va residir una colla d'anys a la població. Va ser un dels impulsors de les activitats culturals de l'època i un ferm defensor de la llengua catalana, cosa que li valgué el respecte i l'estimació de tothom. El monument és obra de Josep Mundet.

Enfront del monument, a l'altre costat del passeig, hi ha un pas que us porta a la plaça de la Muralla. Podreu admirar un llenç de la muralla, que correspon a la del costat nord de la vella vila reial.

L'església parroquial està dedicada a sant Genís. És un dels temples gòtics més reeixits del bisbat. Va ser començat al segle XIV. La seva entrada habitual, oberta l'any 1739, és al mateix passeig. Al seu costat fou afegida, el mateix segle, una edificació per fer-la servir de sagristia.

L'interior del temple té una unitat més gran que l'exterior. És una església de dimensions modestes, però ben proporcionada. Té una sola nau, de considerable amplada (14,56 m), amb capelles laterals i un absis de cinc cares. Finestrals i rosetons donen llum i el punt just decoratiu a la sobrietat del conjunt.

La volta és de creueria amb cinc arcs torals apuntats. Les claus de volta estan magníficament decorades.

Un arc rebaixat de gran llargada (13,48 m de llum) sosté el cor, damunt del qual s'obre la rosassa que dona a la façana principal.

Una capella, coneguda com la capella Fonda, es va obrir al costat nord de la nau el segle XVIII.

El presbiteri, més elevat que la planta de la nau, deixa un pas dins l'església a manera de deambulatori.

L'any 1983 fou descoberta de manera casual una pica baptismal gòtica, del segle XIV, a la caixa d'escala del campanar petit. Es va instal·lar de manera adient en una de les capelles laterals de la banda nord. És una pica de pedra del Montgrí decorada amb tanta austeritat com bon gust.

(14) PLAÇA DE L'ABAT OLIBA (2,130 km)

Quan sortiu de l'església, us suggerim de passar pel petit portal que es troba a la vostra mà dreta i anar a la plaça de l'Abat Oliba, on dona la façana principal del temple, que és barroca, del segle XVIII. Les mides colossals del mur deixen sense massa efecte la fornícula i els elements decoratius. El campanar, al nord, és de la mateixa època i, com altres de la comarca, va quedar sense acabar a l'altura de les arcades. Avui, però, ningú pensa a emprendre'n el coronament, entre altres motius perquè la silueta s'ha fet tan viva i peculiar entre la gent que qualsevol afegitó en falsejaria la guanyada personalitat. Una segona torre més petita, el comunidor, lloc des d'on es demanava bon temps o pluja a les forces de la natura, està coberta de manera apiramidada. A la mateixa plaça trobareu una àrea de descans per si necessiteu fer una parada. Pujant unes escales s'arriba al carrer de Sant Genís, on hi havia l'antiga cellera i també el barri jueu de la població, de relativa importància en el segle XIV.

(15) CARRER DE SANT GENÍS – AVINGUDA DE LLUÍS COMPANYYS (2,200 km)

A pocs metres d'aquí s'arriba al portal de Santa Caterina, del segle XIV. És l'única de les

entrades que es conserva de les sis que tenia l'antiga muralla. La torre, vista des de l'interior del recinte, té dos arcs apuntats, igual que les voltes interiors. Des de l'exterior, els arcs són de punt rodó adovellats. La torre disposa d'espitlleres i merlets rectangulars.

Passeu per sota la porta de la torre i agafeu la vorera de mà esquerra. Podeu veure uns llenços de muralla que tenen origen altmedieval, però foren refets en temps de Pere el Cerimoniós i de Joan I, durant el segle XIV.

(16) PLAÇA DE L'EMPORDÀ (2,500 km)

A prop us queda la torre de les Bruixes, dels segles XV-XVI, cilíndrica de 12 m d'alçària, de forma atalussada, amb espitlleres i de la qual s'expliquen llegendes fantàstiques.

A l'altre costat de la carretera, al davant de la torre, la plaça de l'Empordà té un monument, de l'artista local Joan Viñas, als mon-



La torre de les Bruixes

jos de Montserrat Benet Julià i Anselm Viola, fills de Torroella, destacats músics compositors del segle XVIII i mestres de l'Escolania.

(17) CARRER DEL MAR (2,550 km)

Els que teniu el vehicle a la plaça del Lledoner, aneu pel carrer del Mar. És un carrer sense elements destacats, però molt suggeridor de la Torroella d'un altre temps, quan de cada casa sortien carros per anar als camps. A poc a poc, el xerric pausat dels carruatges ha anat emmudint per deixar pas a sorolls motoritzats bastant més molestos. La tensió entre la vida vella que acaba i la nova que apareix queda, potser, simbolitzada al final del mateix carrer del Mar per un magnífic exemplar de pou públic -amb un relleu que representa l'escut de la vila i la data de 1607- que ha quedat força amagat per la construcció d'un bloc de pisos.



Un pou semblant a aquest que acabeu de trobar està situat al carrer del Carme, cantonada amb el carrer del Jou, i porta la data de 1611.

Heu arribat a la plaça del Lledoner, el lloc de pertença. Podeu, és clar, perllongar els vostres passejos agafant alguns itineraris que es proposen. També, dins del nucli antic de la vila, hi ha altres indrets interessants que us proposem d'anar descobrint pel vostre compte i que estem segurs que no us decebran.

(18) CARRER DEL ROSER (2,750 km)

Per als que heu deixat el vehicle al carrer del Riu, us proposem que baixeu pel carrer del Roser. Cap a baix, a mà esquerra, podreu veure un petit tros de la muralla, que ha estat recentment descobert en enderrocar una vella edificació.

Al final, arribeu a la plaça d'Albert de Quintana i Combis, lloc de sortida del vostre recorregut. Com en el cas dels que hagin sortit de la plaça del Lledoner, us proposem que, pel vostre compte i/o seguint altres itineraris, descobriu altres indrets especialment interessants de la nostra vila i del nostre municipi.

114



EL MASSÍS DEL MONTGRÍ

Itinerari 2. Ermita de Santa Caterina, castell del Montgrí i cau del Duc de Torroella

Itinerari a peu

Distància total: 7 km (anada i tornada)

Durada aproximada: 3 h 30 min

Aquest itinerari ens apropa al Montgrí més conegut. Hi descobrirem llocs d'interès històric, arqueològic i natural. Per fer aquest recorregut, us aconsellem que deixeu el vostre cotxe a l'aparcament que hi ha al començament de la carretera de l'Estartit, a la plaça del Lledoner. Pel carrer de Fàtima i el de les Dunes arribareu a l'antic forn de la Calç. Aquí hi ha un rètol de l'itinerari.

(1) FORN DE LA CALÇ (0,000 km)

Aquí comença el camí que porta a Santa Caterina, al castell i al cau del Duc.

(2) BIFURCACIÓ (0,500 km)

Al cap d'uns centenars de metres, us trobareu una bifurcació. El camí que segueix recte porta al paratge dels Tres Pins i al peu del Pedrigolet (serà el camí de tornada). Heu d'agafar el camí de l'esquerra. Abans d'arribar a la muntanya pròpiament, passareu pel costat d'una colla de camps d'oliveres i de vinyes. A la vegada que els podeu admirar, us demanem que els respecteu.

(3) CAPELLES (1,200 km)

Ja a la muntanya, una vegada superats els 100 metres d'altitud sobre el nivell del mar, trobareu les capelles. N'hi ha tres, a la dreta i a l'esquerra del camí. Eren les estacions del rosari quan el poble pujava en processó a l'ermita de Santa Caterina. A partir d'aquí, podreu començar a admirar la plana.

(4) LA CREU (1,700 km)

Al cim del coll hi ha una creu de ferro. Per aquest motiu, a aquest paratge se'l coneix amb el nom de la Creu, i també com el Collet. D'aquí surten tres camins, a més del que us hi ha portat: per l'esquerra es va a la muntanya d'Ullà; recte, a l'ermita, i a la dreta, al castell.

(5) ERMITA DE SANTA CATERINA (2,700 km)

Agafeu el camí que baixa cap a la vall de Santa Caterina. Al final trobareu l'ermita dedicada a aquesta santa. Es tracta d'una construcció que ha sofert moltes obres al llarg dels anys i que no s'assembla gaire a la primitiva ermita.



2

MASSÍS
DE MONTGRÍ

ITINERARIS

ERMITA DE SANTA
CATERINA, CASTELL DEL
MONTGRÍ I CAU DEL DUC
DE TORROELLA

Pel camí podreu admirar tota una variada vegetació típica del Montgrí. La vall és una de les més frondoses del massís del Montgrí, ja que es troba a redós del vent de tramuntana i les muntanyes de migdia li fan ombra. Segons una tradició recollida per Andreu Sàbat, notari torroellenc del segle XVII, Santa Caterina va ser fundada al voltant de l'any 1392 per tres frares que venien de Montserrat. Pel que sembla, aquests tres frares s'havien refugiat a Torroella durant el cisma d'Avinyó, ja que a la vila hi havia de batlle Ramon Dalmau, partidari del papa Lluna. L'any 1403, els fundadors de l'ermita i el Consell de Torroella van firmar un conveni pel qual el Consell nomenaria nous ermitans després de la mort dels fundadors. D'aquesta ma-

117



*Ermita de Santa
Caterina*

nera, el destí de l'ermita va quedar lligat a l'Ajuntament de Torroella.

L'indret on es troba l'ermita, al capdamunt de la vall de Santa Caterina, va servir de marc d'inspiració a Víctor Català per a la seva obra *Solitud*. En l'actualitat, el diumenge abans del 25 de novembre, Festa de Santa Caterina, la majoria dels habitants de Torroella i dels pobles veïns pugen a l'ermita i s'apleguen al seu voltant per passar-hi la diada. Aquesta tradició ve de mitjan segle XVII, quan la vila de Torroella de Montgrí va prendre la santa com a patrona.

(6) CASTELL DEL MONTGRÍ (4,700 km)

Refeu el camí fins a la Creu. Agafeu el camí de la vostra esquerra i pugeu fins al castell del Montgrí. Aquí, la vegetació és molt menys frondosa. Només la garriga i algun arbre no gaire ufanós viuen en aquest indret exposat a totes les inclemències del temps. Una vegada arribeu al cim de la muntanya del Montgrí, tindreu una vista panoràmica excel·lent, si el dia és clar, de tot l'Empordà, l'Alt i el Baix -sobretot de la plana del Baix Ter i del golf de Roses-, de les illes Medes i de la costa.

El castell del Montgrí es va construir arran de les disputes entre el rei Jaume II i el comte d'Empúries Ponç Hug IV. L'any 1294 el rei va encarregar a Bernat de Llabià, el seu administrador a Torroella, que tingués cura de la direcció i administració de les obres del castell. Ara bé, a partir del 1301, quan el comtat d'Empúries va entrar en una franca decadència, les obres es van abandonar i el castell va quedar sense acabar.

El castell és una típica construcció militar

medieval. De planta quadrada, només van arribar a bastir-se'n les parets exteriors i les quatre torres que hi ha a cada angle. Amb tot, a l'interior podem arribar a descobrir com hauria hagut de ser si s'hagués acabat. Una sèrie de pedres que sobresurten de les parets hi dibuixen uns arcs. Al centre, un empedrat mostra el que havia de ser el pati central del castell on es recollirien les aigües de la pluja en una cisterna. El conjunt estaria format, doncs, per una sèrie d'habitacions, en dos pisos, a tocar les parets exteriors. Al voltant del castell es poden veure les pedreres d'on es va treure la pedra per construir-lo.

A l'oest del castell hi ha un aljub de grans dimensions amb les restes d'uns dipòsits que havien de servir per recollir aigua i portar-la, després de passar per un filtre, a l'aljub.

Entre els anys 1988 i 1989 es van dur a



Castell del Montgrí

terme una sèrie d'obres de consolidació del castell, molt malmenat per les inclemències del temps.

(7) CRUÏLLA (4,800 km)

Sortiu del castell. A un centenar de metres de camí de tornada trobareu una indicació (a terra). Aquest camí us portarà al cau del Duc de Torroella. És una mica perillós a causa del seu pendent. Aneu amb compte.

(8) CAU DEL DUC DE TORROELLA (5,300 km)

El cau del Duc de Torroella, com el d'Ullà, situat a la muntanya d'aquest mateix nom, és una cova que té el seu origen en la filtració de l'aigua per la roca calcària de la muntanya.

Els caus del Duc van ser aprofitats per l'home prehistòric des de molt antic, al paleolític inferior (fa uns 300.000 anys), com a habitatge per aixoplugar-s'hi i des d'aquí caçar els animals que vivien a la plana. En les excavacions que s'hi van portar a terme s'ha trobat una gran quantitat d'utensilis i eines de pedra i restes d'ossos dels animals que va consumir l'home. Trobareu una mostra d'aquestes restes i explicacions de la vida d'aquells homes a Can Quintana Centre Cultural de la Mediterrània.

(9) PEDRIGOLET (5,500 km)

En sortir de la cova, aneu baixant pel corriol. Arribareu al Pedrigolet, una tartera de les pedres despreses de la muntanya. Avui s'ha reduït molt i cal anar molt amb compte de no rrelliscar. Fins fa uns anys, era molt emocionant baixar-hi; era tradicional que els joves ho fessin el dia de l'aplec de Santa Caterina.

2

MASSÍS
DE MONTGRÍ

ITINERARIS

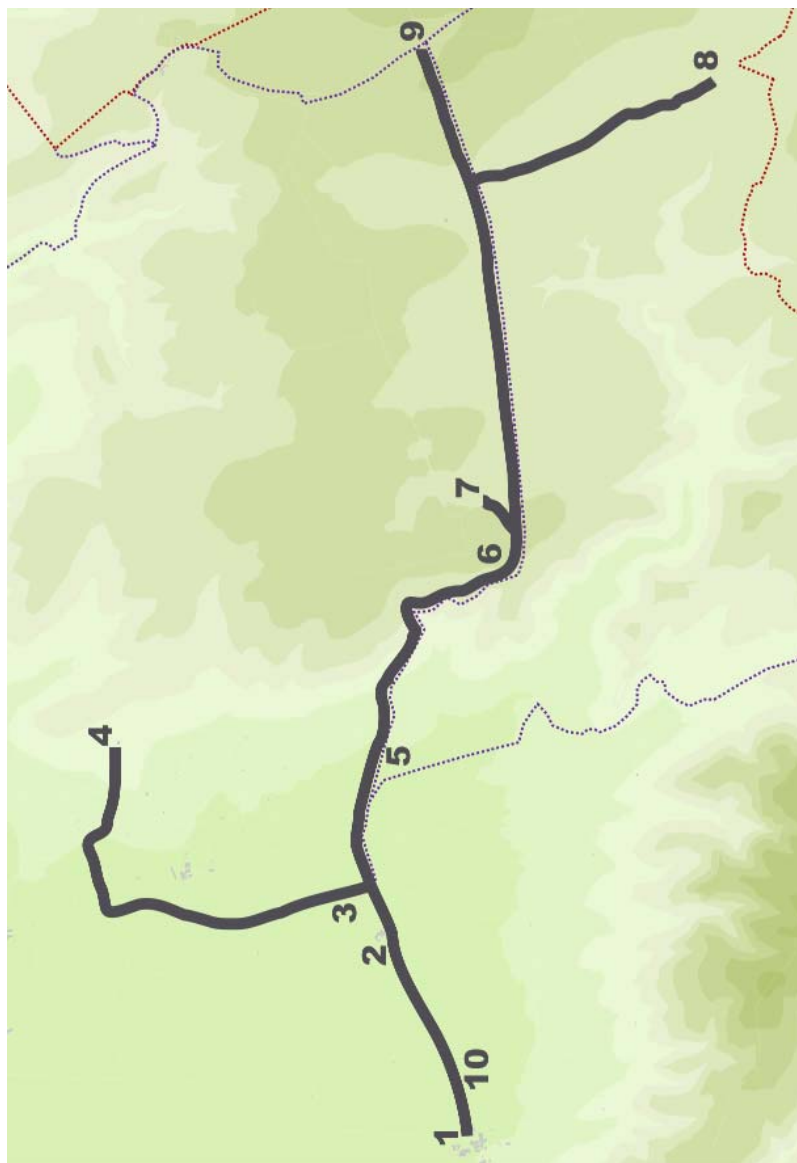
ERMITA DE SANTA
CATERINA, CASTELL DEL
MONTGRÍ I CAU DEL DUC
DE TORROELLA

(10) ELS TRES PINS (6,000 km)

Una vegada a baix, cap a l'esquerra veureu una petita agrupació de pins: és el paratge dels Tres Pins (encara que n'hi ha una dotzena). És un lloc típic d'esbarjo.

(11) TORROELLA DE MONTGRÍ (7,000 km)

El camí us portarà de nou cap al poble.



3

MASSÍS
DE MONTGRÍ

ITINERARIS

SOBRESTANY
I LA MUNTANYA GRAN

EL MASSÍS DEL MONTGRÍ

Itinerari 3. Sobrestany i la muntanya Gran

Itinerari en bicicleta

Distància total: 13 km (anada i tornada)

Durada aproximada: 3 h 30 min

Un dels indrets més desconeguts i a la vegada més meravellosos del massís del Montgrí és tota l'extensió que ocupa la muntanya Gran. Molt sovint, quan ens parlen del massís del Montgrí, de seguida ens imaginem el perfil que forma el seu vessant sud, amb la muntanya d'Ullà, el Montgrí, el Montplà, les Dunes i les Maures. Però no associem en aquesta imatge el que podríem anomenar el seu cor: tota la massa que va des d'aquestes muntanyes del vessant meridional fins a l'Escala. Potser perquè es tracta d'una extensió de terreny més o menys plana, encara que enlairada, si la mirem des de la carretera de Bellcaire a l'Escala; només des de mar s'aprecia clarament que es tracta d'un massís muntanyós gràcies als penya-segats que forma.

És possible que el fet més destacable de tota aquesta zona, quan hom s'hi endinsa, és que estem en contacte directe amb la natura. Poques coses ens mostren la mà de l'home -hem de descomptar la pista forestal que ens serveix de camí-; al contrari, el Montgrí se'ns mostra tal com és: un massís calcari, pobre en terra, la qual cosa fa que només algunes espècies de plantes hi puguin viure. La gran espècie vegetal que hi domina és la garriga, un arbust baix, molt resistent. I, aquí i allà, algunes clapes de pins que s'han plantat darrerament. Només en algunes petites valls, a recer de la tramuntana i més humides, trobarem altres tipus de vegetació.

(1) SOBRESTANY (0,000 km)

Us proposem iniciar aquest itinerari a Sobrestany. S'hi arriba en cotxe seguint la carretera que va de Torroella a l'Escala. Un cop passat Bellcaire, a mà dreta comença una carretera que mena cap a Sobrestany. Preneu-la i arribareu al punt de sortida de l'itinerari en bicicleta.

Sobrestany és una agrupació de masos que, com indica el seu nom, es troben situats al costat de l'antic estany de Bellcaire. La majoria de les cases són dels segles XVI al XVIII, quan la seva població es dedicava a la ramaderia i a l'agricultura. Avui dia, moltes han estat restaurades per famílies de fora que les han convertides en segona residència.

L'estany de Bellcaire ocupava bona part de la plana al peu del massís del Montgrí, a cada costat de l'actual carretera de Bellcaire a l'Escala. Va ser dessecat al segle XVIII -el 1721 es va autoritzar la dessecació i el 1742 ja se'n conreaven les terres-. Actualment, només ens podem fer una idea de com seria tota aquesta zona inundada. Amb tot, la vegetació i els conreus actuals encara ens mostren que es tracta d'un lloc humit. És molt important preservar-lo, ja que és l'única zona humida que queda al peu del Montgrí. Ara s'hi torna a conrear l'arròs.

(2) TORRE FERRANA (1,000 km)

Deixeu Sobrestany i agafeu el camí que s'endinsa cap al Montgrí. Us trobareu amb el mas de la torre Ferrana. El més característic d'aquest indret és la torre de defensa, de planta quadrada, que ens evoca el període inestable en què va ser construïda: el segle XVII. Recordem que durant aquella etapa històrica (segona meitat del segle XVI i segle XVII) es van bastir als masos propers



Torre Ferrana

al litoral tota una colla de torres que servien de refugi als seus pobladors quan els pirates desembarcaven a la zona i l'assolaven a la recerca de botí i presoners.

(3) BIFURCACIÓ (1,300 km)

Prop de la torre Ferrana -a uns 300 m- hi ha un encreuament.

(4) EL PALAU (2,500 km)

El camí de l'esquerra us portarà a una altra edificació de notable interès històric, tot i el seu estat ruïnós actual. És l'ermita de Santa Maria del Palau. L'edifici és d'un estil romànic molt evolucionat, sense absis. Va ser construït probablement al segle XIII, tot i que als seus voltants s'han trobat nombroses restes romanes que indiquen que, ja en aquella època, el lloc estava habitat. Avui, del conjunt només es distingeixen clarament les ruïnes de l'església; amb tot, a tot volt també podem arribar a descobrir

El Palau



els baixos de les parets que formaven les diferents edificacions.

Als costats del camí que porta a l'ermita -en algun camp o entre els pins- podreu veure unes cabanes rectangulars fetes d'obra. Són les cabanes de vinya. També en trobem a molts altres indrets del Montgrí, principalment als seus vessants, i ens mostren que la vinya era un conreu molt estès en temps passats.

De tornada, heu d'agafar el mateix camí per on heu vingut per anar de nou a la pista forestal.

(5) DUNES (3,500 km)

Abans de començar a pujar cap al cim de la muntanya Gran, passeu per una zona de dunes, amb boscos de pins plantats a principi del segle XX per fixar les sorres que, amb el seu avanç, ja amenaçaven de soterrar els camps de l'altre costat del massís, a

3

MASSÍS
DE MONTGRÍ

ITINERARIS

**SOBRESTANY
I LA MUNTANYA GRAN**

la plana del Ter. Les sorres procedien del golf de Roses -un altre exponent són les dunes de Sant Martí d'Empúries- i van ser arrossegades per la tramuntana al llarg dels segles. Trobareu, a mà dreta, el camí que recorre totes les Dunes (vegeu itinerari 6, les Dunes).

(6) ROC FERRAN (4,700 km)

Tan bon punt arribeu al cim de la muntanya Gran, al lloc anomenat Roc Ferran, podeu admirar el massís del Montgrí en tota la seva extensió: al nord i a l'est, l'altiplà amb petites ondulacions, cobert per la garriga i amb taques esporàdiques de pins, que arriba fins a l'Escala i al mar; a l'oest, la vall per on heu anat pujant, amb Sobrestany al fons, i al sud, la gran extensió forestal de les Dunes i les muntanyes que formen el límit meridional del Montgrí.

Endinseu-vos ara a la muntanya Gran. A primera vista, sembla un paratge bastant



El Montgrí des de Roc Ferran

desolat, feréstec, sense cap al·licient. No és aquest el nostre parer. En aquesta vasta extensió, oberta a totes les inclemències del temps i on, com ja hem dit, poques plantes aconsegueixen viure, també hi trobareu tota una colla de punts d'interès.

El fet més important, no ens cansarem de repetir-ho, és el contacte tan directe que tenim amb la natura. La civilització, tot i ser relativament a prop, ens sembla lluny.

Aquí dalt podreu admirar algunes de les formacions que la pluja i el vent han anat modelant al llarg del temps en la pedra calcària de què està format el Montgrí, la qual es dissol amb l'aigua. D'aquesta manera és com s'han format les coves i els avencs que hi ha a tot el massís -avui se'n coneixen una cinquantena. Prop de la pista, a cada costat, entre la garriga, hi podeu trobar alguns forats a terra. Uns seran petits, però altres permeten baixar-hi i admirar les estalactites i estalagmites que la calç dissolta ha format a mesura que s'ha anat dipositant. Algunes d'aquestes coves i avencs són: l'avenc de l'Hostench, el cau dels Ossos, els sistema de la Carnisseria (amb unes deu coves).

(7) CAU DELS OSSOS (5,000 km)

A part del seu interès geològic, en alguna d'aquestes coves s'han trobat restes arqueològiques. Aquest és el cas del cau dels Ossos, on es van trobar restes del neolític -actualment a Can Quintana-. Això ens mostra que l'home prehistòric ja va utilitzar algunes coves del massís com a refugi i també com a lloc d'enterrament.

Un altre lloc d'interès és el puig de la Palma, on hi ha les últimes restes de margalló, que, en segles passats, ocupava una

extensió molt més gran -així ens ho descriuen documents del segle XVII. Cal remarcar la importància de trobar aquesta planta aquí al Montgrí, ja que és el lloc més septentrional on n'hi ha (recordem que el margalló és l'única palmera autòctona d'Europa).

(8) BARRACA DELS HEREUS (6,300 km)

A cada costat del camí, podreu veure-hi unes parets baixes i gruixudes de pedra seca que formen uns tancats. Dins sol haver-hi una cabana feta també de pedra seca, rodona i amb falsa cúpula. Són els tancats que servien per guardar-hi les ovelles i les cabanes que els pastors utilitzaven com a refugi. En altres temps el pasturatge estava estès pel Montgrí. Si agafeu un camí a la dreta, amb una marca al terra amb un indicador on posa Cabana, arribareu després d'uns 500 metres a una de les cabanes de pastor més espectaculars i ben conservades del Montgrí: l'aixart d'en Vidal. Això ens suposa desviar-nos del camí central, però val la pena.

(9) CRUÏLLA (7,500 km)

Tornem al camí principal. Després d'una baixada suau, arribareu a l'encreuament amb el camí de l'Estartit a Montgó. Aquí acaba aquest itinerari. El podeu enllaçar des d'aquí amb l'itinerari 4, la muntanya Gran.

(10) TORNADA A SOBRESTANY (13,000 km)

Tornem a Sobrestany pel mateix camí que hem fet a l'anada.

130



EL MASSÍS DEL MONTGRÍ

Itinerari 4. La muntanya Gran. El camí de l'Estartit a Montgó

Itinerari en bicicleta

Distància total: 22,800 km (anada i tornada)

Durada aproximada: 5 h

Aquest itinerari us permetrà visitar la muntanya Gran, accedir a les Maures i a algunes de les cales que hi ha entre l'Estartit i Montgó i conèixer el vessant marítim del massís. Es pot complementar amb el recorregut que s'inicia a Sobrestany i acaba a l'encreuament del vostre camí amb la pista forestal (Itinerari 3, Sobrestany i la muntanya Gran).

Us hem d'avisar que els itineraris a les cales Pedrosa i Ferriol no poden fer-se, de cap manera, en bicicleta; s'han de fer a peu. Els hem posat per si us ve bé complementar la visita en bicicleta amb un petit recorregut a peu.

(1) L'ESTARTIT (0,000 km)

Des de l'Estartit, agafeu la pujada asfaltada de la torre Ponsa i dirigiu-vos cap a la muntanya, deixant enrere les edificacions.

(2) SALT D'EUGA (2,000 km)

A uns 200 m de les darreres cases, en un revolt a mà dreta, trobareu el lloc anomenat salt d'Euga, de 62 m d'alçada. És un antic salt d'aigua que corria per aquest vessant de la muntanya. Avui és un mirador excepcional sobre l'Estartit.

Poc abans de la bifurcació del camí, 100 m més enllà del salt d'Euga, a mà esquerra, hi ha el corriol que puja a Roca Maura i a la Torre Moratxa.

*L'Estartit des del salt
d'Euga*



Aquestes dues muntanyes (226 m el Roca Maura i 223 m la Torre Moratxa) formen, juntament amb el Montplà, el Montgrí, la muntanya d'Ullà i el puig Rodó, el límit meridional del massís del Montgrí. Sobre la Torre Moratxa hi ha les ruïnes d'una torre de guaita construïda amb la finalitat de vigilar les possibles incursions de pirates, als segles XVI i XVII. Hi ha documents medievals que ens parlen d'un castell de Rocamaura, però no se n'ha trobat cap resta. Sobre el Roca Maura hi ha instal·lats els repetidors de televisió. La pujada a les Maures dura aproximadament una hora.

(3) BIFURCACIÓ (2,200 km)

Els dos camins que hi ha a la bifurcació porten al mateix lloc: al cim de la muntanya Gran, darrere les Maures. Per tant, és indiferent que n'agafeu un o l'altre, si bé cadascun d'ells us ofereix aspectes diferents. Us aconsellem que a la tornada agafeu el camí contrari al de l'anada.

Pel camí de la dreta -el que té el pendent més fort i està asfaltat- anireu a parar a l'encreuament que va a l'antiga Estació Loran -a 650 m a mà dreta-, una base americana de transmissions. Destaquem el contrast de vegetació que trobareu entre la fondalada per on aneu pujant i el cim de l'altiplà.

Tota la muntanya Gran és una zona exposada a les inclemències del temps i molt poc apta, pel seu sòl, per a la vegetació arbòria. La fondalada, en canvi, està arcecerada, és més humida i el sòl és molt més fèrtil, per la qual cosa hi ha aquests boscos.

(4) CAMÍ A CALA PEDROSA (2,400 km)

Gireu a l'esquerra i seguïu el camí asfaltat. A uns 100 m hi ha , a terra, a la dreta, una indicació que marca l'inici del camí que va a la cala Pedrosa -a uns 40 minuts a peu. El corriol va baixant des del Montgrí fins a arribar a la cala Pedrosa, una petita cala arcecerada en un marc paradisiac entremig de pins i roques que fa indefugible el bany a l'estiu i la contemplació a l'hivern. Davant la cala hi ha l'illa Pedrosa que acaba d'arrodonir l'escenari. El camí d'anada i tornada a cala Pedrosa, a peu, des del camí principal té una durada aproximada d'una hora.

Reprenem el camí principal. Passareu pel mig d'un petit bosc de pins i alguna alzina i pel costat d'una pedrera abandonada (a la vostra dreta).

(5) CAMÍ A CALA FERRIOL (3,000 km)

Poc després, a mà dreta, un altre indicador assenyala el camí que va a cala Ferriol, a una hora de camí a peu. El camí a la cala a poc a poc es transforma en un corriol que serpenteja pels darrers trams del massís. La

cala Ferriol és la segona més gran de la costa del Montgrí després de la cala Montgó.

(6) BIFURCACIÓ A MONTGÓ (3,100 km)

Finalment, trobareu l'encreuament que va cap a Montgó, també a mà dreta. Bona part del camí que heu fet va vorejant la propietat del mas de la torre Ponsa, prop del qual hi ha una de les úniques zones aptes per al correu que trobem a la muntanya Gran.

(7) LA TORRE PONSA (3,300 km)

Va ser edificada en les proximitats d'una construcció romana, al camí que portava cap al Palau i Empúries. La casa és, amb tota seguretat, anterior a la torre de defensa -del segle XVI o principi del XVII-, de planta quadrada. El nom li prové de la família torroellenca dels Pons, que en van ser propietaris.

Els seus camps es troben darrere les Maures. El massís del Montgrí està constituït per roca calcària, la qual, en contacte amb l'aigua que contingui òxid de carboni, per exemple la de la pluja, es dissol. D'aquesta manera és com s'han format les coves, els avencs i les dolines que hi ha. Les dolines són depressions que es formen a terra a partir d'un punt per on es va filtrant l'aigua. Aquestes depressions són reomplertes per terres. Són les zones que s'han utilitzat per al correu.

El mas el podreu veure millor si a la tornada agafeu, en aquesta bifurcació, el camí contrari al de l'anada.

(8) MUNTANYA GRAN (3,500 km)

Agafeu el camí cap a Montgó. Una constant que us anireu trobant a banda i banda del camí són les franges de pins que s'hi han plantat aquests darrers anys. Al primer



135

La muntanya Gran

revolt -a uns 600 m- tindreu, a l'esquerra, una bona vista de la muntanya Gran, en direcció a Sobrestany i Bellcaire. Admireu la catifa verda que hi forma la garriga i els pins de les Dunes.

A uns 1.350 m d'aquest punt hi ha l'encreuament amb la pista forestal que va a Sobrestany i enllaça amb l'itinerari 3.

(9) MAS SEC (5,550 km)

A 700 m d'aquesta cruïlla, a mà dreta, veureu les ruïnes del mas Sec, amb els camps de conreu al seu costat. És remarcable trobar un mas, avui abandonat i pràcticament deriuït, en aquesta zona tan poc propícia.

Uns metres abans d'arribar al mas, un camí a l'esquerra s'endinsa cap al mig de la muntanya Gran. Aquest camí passa prop del puig de la Palma, on hi ha les últimes restes de margalló (vegeu la referència sobre aquesta planta a l'itinerari 3).

(10) CÒRREC DE LES RAÏMERES (5,900 km)

Poc després del mas Sec, el pendent del camí es fa una mica més fort, ja que comenceu a baixar pel còrrec de les Raïmeres, produït per l'erosió de l'aigua. Abans, però, d'endinsar-vos entre la vegetació que hi ha a la part baixa del còrrec, veureu a la dreta les restes d'unes instal·lacions militars, avui abandonades, dels soldats destinats a les bateries de la costa del Montgrí. Des d'aquest mateix punt també gaudireu d'una vista parcial del golf de Roses.

(11) PUNTA MILÀ (7,600 km)

Comenceu a baixar cap al còrrec. Trobareu una bifurcació: el camí de la dreta porta a les instal·lacions militars; l'altre és el que va a Montgó.

Gireu a la dreta i, de seguida, agafeu el camí de l'esquerra. Us portarà a punta Milà, un mirador excepcional. Des d'aquest camí també podreu accedir a alguna de les petites cales que hi ha en aquest costat de la cala Montgó. Podreu admirar quasi tot el golf de Roses i la punta Montgó, del costat de l'Escala, amb la torre de guaita al seu damunt. Aquesta torre tenia la mateixa finalitat que la de Torre Moratxa.

La tornada l'heu de fer pel mateix camí. Quan arribeu a l'encreuament amb el camí que ve de l'Estartit, gireu a la dreta i aneu baixant. A uns 900 m trobareu una altra pedrera abandonada.

(12) CRUÏLLA (10,600 km)

A uns 2 km de la pedrera arribareu a l'encreuament amb la carretera que ve de l'Escala i va a Montgó. Ens trobem de nou en una zona urbanitzada, després de tra-

4

MASSÍS
DE MONTGRÍ

ITINERARIS

LA MUNTANYA GRAN. EL
CAMÍ DE L'ESTARTIT A
MONTGÓ



137

Cala Montgó

vessar tot un territori on la natura domina sobre l'acció de l'home.

La platja de Montgó està a uns 800 m a la dreta d'aquest encreuament. Aquí podreu descansar i refrescar-vos abans d'iniciar la tornada.

(13) CALA MONTGÓ (11,400 km)

Cala Montgó té unes dimensions de 800 per 900 m i és l'accident geogràfic més important de tota la façana litoral del Montgrí. Per la seva forma arrodonida s'ha apuntat la hipòtesi que podria ser una antiga dolina enfonsada, inundada i engrandida per l'acció de l'aigua del mar. Sabem que en època romana va ser utilitzada com a lloc de desembarcament, com així ho mostren les restes que s'hi han trobat.

(14) TORNADA A L'ESTARTIT (22,800 km)

Tornem a l'Estartit pel mateix camí per on hem vingut.



EL MASSÍS DEL MONTGRÍ

Itinerari 5. El Montgrí, la façana marítima

Itinerari a peu

Distància total: 8 km (anada i tornada)

Durada paroximada: 3 h

Aquest itinerari us descobrirà el darrer tram continental del massís del Montgrí i bona part de la seva façana rocallosa. A diferència de l'itinerari 4 -la muntanya Gran, el camí de l'Estartit a Montgó-, aquesta ruta us permetrà gaudir de vistes panoràmiques esplèndides de la població de l'Estartit, de la costa sorrenca de la platja de l'Estartit i de la plana del Baix Ter. També és una bona ruta per veure de prop la costa rocallosa del massís i endinsar-nos en alguna de les seves cales.

(1) L'ESTARTIT (0,000 km)

L'itinerari parteix de l'Estartit. Agafeu la pujada de la torre Ponsa i dirigiu-vos cap a la muntanya, deixant enrere les edificacions. (Podeu fer servir l'inici de l'itinerari 4).

(2) SALT D'EUGA (1,000 km)

A uns 200 metres de les darreres cases, en un revolt a mà dreta, trobareu el salt d'Euga. Des d'aquest punt, que segurament deu el seu nom a un salt d'aigua provinent de la muntanya i que durant la caiguda recorda la cua d'un cavall, es gaudeix d'una de les panoràmiques més pintoresques de l'Estartit, amb les illes Medes al fons encaixades entre el massís a l'esquerra i les Maures a la dreta.

(3) PINEDA (1,200 km)

Des d'aquest punt agafeu un camí ample de terra a la dreta de la carretera asfaltada i entreu en una àrea de bosc de pins.

Cobreix antigues vinyes avui abandonades de les quals és possible veure encara els bancals de pedra que separaven les finques. És el testimoni d'una economia tradicional de la gent de mar que combinava la pesca amb l'agricultura.

(4) VISTA AÈRIA DE L'ESTARTIT (2,000 km)

Seguint el camí, arribareu a un altre punt d'interès panoràmic. Des d'aquí és possible gaudir d'una vista aèria de l'Estartit encaixonat entre la plana i el massís, de la costa sorrenca de les platges de l'Estartit i de Pals, amb el massís de Begur que tanca la plana del Baix Ter.

(5) ANTIGA ESTACIÓ LORAN (3,000 km)

A partir d'aquí, enfileu un corriol costerut que us portarà al damunt del massís. Un cop a dalt, seguïu un altre corriol a la dreta que passa pel costat de l'antiga base Loran.

(6) GARRIGA (3,500 km)

Un cop a dalt de la muntanya, el paisatge canvia. La pineda desapareix i és substituïda per una comunitat de garriga formada per plantes com el garric i l'estepa. El camí es torna també pedregós per la manca de sòl. A mig camí del cap de la Barra, tornareu a gaudir d'una panoràmica de la costa amb el port de l'Estartit, avui ocupat bàsicament per turistes nàutics que han substituït les poques barques de pescadors que queden actualment a l'Estartit. Res a veure amb la imatge que es devia veure des d'aquí a principi del segle XX, quan treballaven a l'Estartit prop de 150 pescadors; quan era una de les poblacions més destacades pel que fa a captures de peix.



*Vegetació típica del
Montgrí*

(7) **POU DE LA CALELLA (5,000 km)**

El tram final del corriol us mena al cap de la Barra. Abans, però, us trobareu amb un pou geològic: l'anomenat pou de la Calella, una obertura vertical que suposadament arriba al mar. És una de les moltes esquerdes que té el massís, que el converteixen en un autèntic formatge totalment foradat a l'interior.

(8) **CALA CALELLA (6,000 km)**

Aneu fins a una bifurcació. Un corriol, a l'esquerra, us menarà a una petita cala: cala Calella, que es troba a uns 10 minuts de camí. És una de les moltes cales que hi ha a la costa rocallosa entre l'Estartit i l'Escala. Abans d'arribar-hi, passareu per

La Calella



un mirador extraordinari, amb les illes Medes al fons: els Arquets.

9) CAP DE LA BARRA (7,000 km)

Torneu pel mateix camí. Quan arribeu al pou de la Calella, seguïu el camí que va paral·lelament a la costa. Aneu amb compte: acostar-vos massa a la vora pot ser perillós! Us trobeu frec a frec amb els penya-segats del cap de la Barra que, amb una altitud de prop de 100 metres del nivell del mar, proporcionen una perspectiva extraordinària de les illes Medes i de la costa rocallosa del massís del Montgrí.

(10) TORNADA A L'ESTARTIT (8,000 km)

La tornada a l'Estartit és senzilla. Seguiu el camí a la dreta i al terra hi ha marcada

5

MASSÍS
DE MONTGRÍ

ITINERARIS

EL MONTGRÍ.
LA FAÇANA MARÍTIMA



amb pintura una fletxa que indica la direcció a l'Estartit. Després d'una baixada molt sobtada, arribareu al port de l'Estartit.

Les illes Medes des del cap de la Barra

143

144



6

MASSÍS
DE MONTGRÍ

ITINERARIS

LES DUNES

EL MASSÍS DEL MONTGRÍ

Itinerari 6. Les Dunes

Itinerari a peu

Distància total: 5,700 km (anada i tornada)

Durada aproximada: 2 h 30 min

Les Dunes estan situades al NE de la comarca del Baix Empordà, al terme municipal de Torroella de Montgrí, i més concretament al massís del Montgrí.

Les Dunes, com el seu nom indica, són una duna sorrenca. Les sorres procedeixen de la platja del golf de Roses i van ser arrossegades per la tramuntana (vent de component nord que bufa amb intensitat en aquesta zona) fins a arribar a l'altura de l'horta d'en Reixach, moment en què començaven a ser un perill, ja que amenaçaven de sepultar camps i masos. Per això, al voltant del 1900 es va prendre la decisió de fixar-les.

La subjecció es va fer plantant en aquesta zona, en primer, lloc gramínies per tal d'exercir una fixació a curt termini i donar protecció als pinyons i a les plàntules de pins que s'hi van sembrar posteriorment.

La vegetació de les Dunes està dominada pels tres tipus de pins utilitzats en la fixació: el pi pinyer, el pi blanc i el pi pinastre. També hi podem trobar alguna altra espècie arbòria, com les robínies i el pollancre.

El sotabosc és poc dens i està format per arbusts com el romaní, les estepes, el llenticle, l'aladern, les figuerasses, el marfull... També s'hi troba un estrat herbaci format bàsicament pel borro, l'esperguera, la sempreviva borda, etc.

A les Dunes, hi podem trobar diverses espècies d'ocells típics de pinedes, com les mallerengues, el gaig, el puput, el tudó, la merla i el trencapinyes.

A part de les aus, cal destacar-hi també el teixó i l'esquirol, del qual s'evidencia la presència per les pinyes rosegades que es troben a terra.

També els insectes com les formigues i papallones hi són abundants.

(1) MAS SUBIRÀ (0,000 km)

L'itinerari a peu comença al mas Subirà. Hi arribareu prenent un trencall que hi ha a la carretera de Torroella a l'Estarit, a la urbanització Les Dunes. Just al costat del mas comença el camí, asfaltat, conegut com la "carretera de les esses", pel seu traçat. Va ser construït per comunicar totes les dunes i arriba fins a Sobrestany i, des d'allà, per l'antic camí d'Empúries, fins a les dunes de Sant Martí d'Empúries.

(2) VISTA PANORÀMICA (0,50 km)

Seguiu el primers metres de pista asfaltada i al primer revolt teniu una bona panoràmica de la plana del Baix Ter, amb les illes Medes al fons.

Si observeu la sorra que forma les Dunes, veureu que no és compactada i que està coberta per una capa de fullaraca de pi.

(3) CLOT DELS GOSSOS (0,200 km)

Veureu que la superfície de la duna no és plana, sinó que hi ha un relleu variable a causa de les ondulacions que hi provoca el vent. Al fons d'aquests clots hi ha més vegetació, ja que l'aigua de pluja hi acumula matèria orgànica i llavors de plantes. S'hi

6

MASSÍS
DE MONTGRÍ

ITINERARIS

LES DUNES

poden observar tres tipus de pins: pi blanc, amb moltes pinyes petites i fulles curtes; pi pinyer, amb pinyes arrodonides amb pinyons grossos, que són els comestibles, i pi pinastre, amb pinyes grosses i allargades i fulles llargues. També veureu la gramínia que va ser utilitzada en la fixació de les sorres, el borró, pel seu desenvolupat sistema radicular que facilita la retenció de la sorra.

(4) FIGUERASSES (0,350 km)

Aquesta planta es desenvolupa força a les Dunes. És de color gris blau i reté molta aigua a les seves grans fulles. És una de les úniques plantes que només floreix un cop al llarg de la seva vida. De la part central de les fulles surt una inflorescència d'uns quatre metres d'alçada. Un cop els fruits són madurs, la planta entera es comença a morir fins que queda totalment seca.



Panoràmica

(5) CAMÍ VELL (0,400 km)

A la vostra esquerra hi ha un camí de terra que arriba fins a Torroella. És un vell camí que comunicava les dues poblacions, Torroella i l'Estartit, i que va quedar tallat per l'avanç de la sorra. Continueu pel camí asfaltat.

(6) PAISATGE DUNAR (0,900 km)

En una de les corbes, a la vostra esquerra apareix un interessant exemple de paisatge dunar, amb relleus ondulats creats pel vent. Avui sembla impossible, aquí, pensar en la sorra en constant moviment.

(7) EL MONTGRÍ (1,000 km)

Esteu arribant a la part superior de la duna. Hi apareix el garric, arbust de fulles coriàcies i punxents que ocupa la major part del massís del Montgrí. També hi trobem la ginesta, arbust de flors grogues utilitzat en jardineria; l'estepa blanca (de flors roses), i l'estepa negra (de flors blanques).

Al terra, al costat de la sorra que no us ha abandonat des de l'inici, apareixen les primeres roques del Montgrí, per sota de la duna, que ens indiquen que, abans de la sorra, l'amo de la zona era el Montgrí.

(8) PROHIBIT ENCENDRE FOC (1,300 km)

Som ja a dalt de la duna. Ara seguïu la carretera a la vostra esquerra. Heu de tenir molt present que us trobeu en una zona on el risc d'incendi és molt elevat; recordeu que les pinedes cremen amb molta facilitat.

Des d'aquest punt podeu endinsar-vos a la duna en direcció nord seguint un camí de terra que es troba just al costat del senyal de prohibit encendre foc. Us recomanem recórrer una estona aquest paratge. Les vistes panoràmiques de què gaudíeu han desa-

6

MASSÍS
DE MONTGRÍ

ITINERARIS

LES DUNES

paregut. A l'interior del bosc de pins trobareu una calma i un silenci absoluts.

(9) DALT DE LA DUNA (2,300 km)

Torneu pel mateix camí a la pista i seguïu en direcció oest. Esteu caminant per la part superior de la duna. Aquest és el pas de la sorra. Observeu als marges que el sòl no és sorrenc, sinó pedregós i de color roig. És un sòl calcari.

La vegetació, en aquesta zona, també és un xic diferent: hi apareix alguna alzina, el garric, el marfull. En general és una vegetació més atapeïda.

(10) CASA DEL GUARDA (2,800 km)

Abans d'arribar-hi, a la vostra dreta, hi ha una àrea de pícnic: són els anomenats jardins de Sant Josep, una zona d'esbarjo. A continuació, trobareu l'antiga casa del guarda forestal.



Vista des de la casa del guarda

La vista més deliciosa del recorregut la teniu al vostre davant. D'est a oest podeu gaudir de la desembocadura del Ter, de la platja de Pals, del cap de Begur, dels masos de Pals, de la població de Pals i de les Gavarres.

La casa del guarda és un punt de partida cap al Montplà (a l'oest), cap a Sobrestany (al nord) i cap a Torroella de Montgrí (al sud-oest).

(11) CAMÍ DE BAIXADA (3,200 km)

Torneu enrere per la carretera d'on heu vingut. A uns 500 metres a la dreta hi ha un trencall que us porta a un camí ample de terra. Seguiu-lo i arribareu a una carena de la duna que el pas de la gent ha convertit en corriol.

(12) LES SORRETES (4,200 km)

Baixant a mà dreta apareix un front de duna al descobert. Observeu que s'ha fixat per evitar-ne l'esllavissament. Si mireu atentament els camps de conreu que es troben a sota vostre, tindreu una idea aproximada del gruix de la duna i de la seva importància. Abans de fixar-la, les sorres s'havien endinsat perillosament a la plana.

(13) MAS JULIÀ (4,700 km)

Un mas que va ser afectat clarament per l'avanç de la sorra. En fotografies antigues apareix amb la duna ben a prop.

Des de la carena de la duna se us obre una altra panoràmica del massís del Montgrí. Si us hi fixeu bé, veureu en aquesta muntanya una cabana de pastor i a prop vostre, més a prop de la plana, una torre: és la torre dels Moscats, construïda durant l'edat moderna per a la vigilància dels atacs pirates.

6

MASSÍS
DE MONTGRÍ

ITINERARIS

LES DUNES



151

Les sorretes

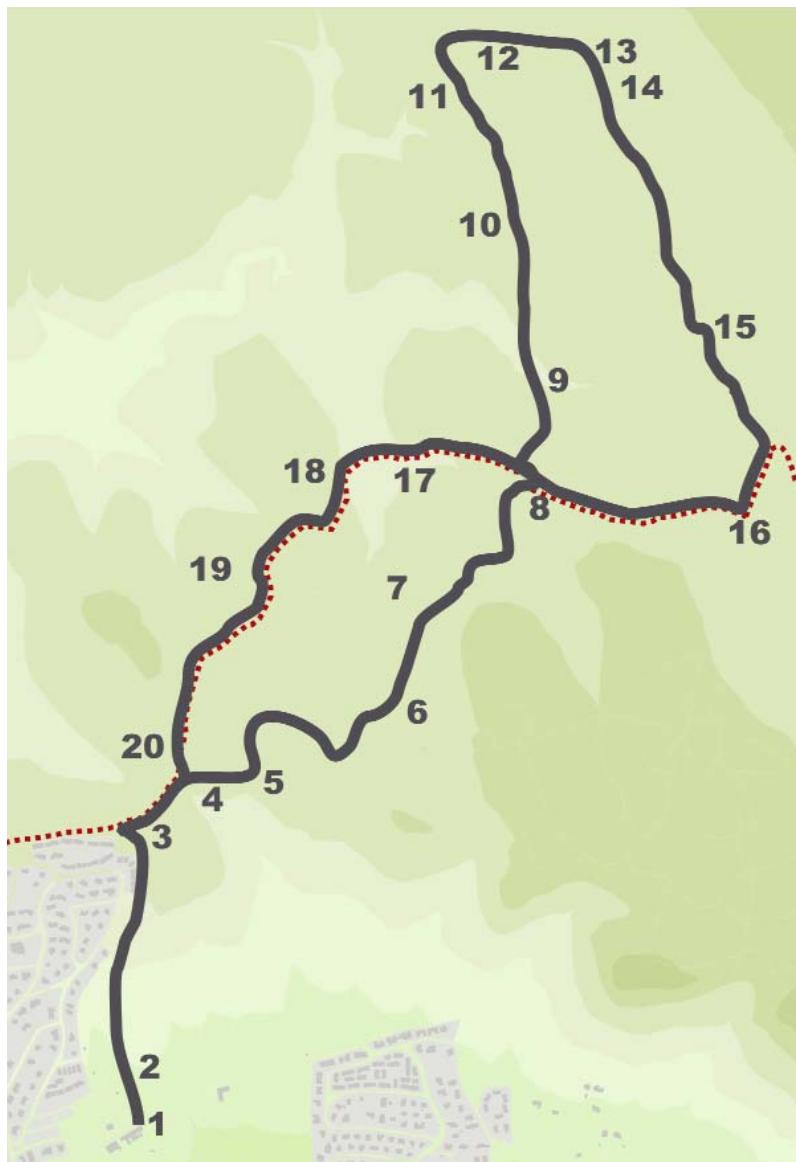
(14) HORTA D'EN REIXACH (5,200 km)

Esteu arribant altra vegada al peu de la duna. Aquesta masia va quedar parcialment enterrada per les sorres. La fixació de la duna va evitar-ne la sepultura. Antigament, aquest mas es dedicava a l'horta; per això, s'hi van construir dues mines d'aigua. També s'hi van plantar tanques de xifrers per protegir-lo de la tramuntana.

(15) MAS SUBIRÀ (5,700 km)

El darrer tram de l'itinerari el feu resseguint la carretera fins a arribar de nou al mas Subirà.

152



EL MASSÍS DEL MONTGRÍ

Itinerari 7. La ruta del vent

Itinerari a peu

Distància total: 12 km (anada i tornada)

Durada aproximada: 4 h

La ruta del vent és el resultat d'uns camps de treball al massís del Montgrí que van permetre senyalitzar un itinerari que proposa resseguir, a partir de camins de bestiar i de ferradura tradicionals, els trets naturals de la muntanya: la vegetació, la fauna, les coves naturals i, alhora, un paisatge de pedra en sec format per barraques, forns de calç, aixarts... que són el testimoni d'una ocupació humana intensa del massís i que avui només forma part del record.

El patrimoni de la pedra en sec és extraordinàriament fràgil. Sigueu especialment curiosos i respectuosos, ja que és un patrimoni únic i irrepetible. Al llarg del recorregut anireu trobant uns indicadors, seguïu-los.

(1) MAS RAMADES (0,000 km)

Hi arribareu des de la carretera de Torroella a l'Estartit, per la carretera que va a la urbanització Torre Vella. A uns 500 metres hi ha un revolt a l'esquerra i, a continuació, el mas Ramades. Podeu deixar el vehicle a l'esplanada.

El mas Ramades, com el mas Moreu, que hi ha a prop i que està mig enrunat, són masos històrics, anteriors al segle XVIII, vinculats a l'activitat agrícola i ramadera del Montgrí.

(2) CARRERADA (0,300 km)

A l'altre costat del mas Ramades hi ha un camí amb un ferm irregular que s'enfila a la muntanya: és la carrerada. Les carrerades

són camins d'accés per a bestiar que comuniquen el pla amb els terrenys de pastura de la muntanya.

De carrerades, n'hi ha moltes, i la majoria avui estan en desús. Són el testimoni de la intensa activitat ramadera del municipi que, recordem, també acollia un nombre important de pastors transhumants que solien sojornar als masos.

Des de la carrerada veureu els camps de conreu avui abandonats, amb les restes de feixes i d'aixarts. Molt sovint, la carrerada apareix envoltada de murs; d'aquesta manera s'impedia l'accés del bestiar als camps.

(3) DALT DE LA MUNTANYA (0,600 km)

Arribeu al cim del massís, al coll de les Sorres. Aquest nom prové del fet que el vent de tramuntana hi acumulava la sorra que provenia de les platges de Sant Pere Pescador i Sant Martí d'Empúries.

A partir d'aquí, l'itinerari segueix un camí de carro conegut amb el nom de camí del coll de les Sorres. La vegetació autòctona del massís està formada per un sotabosc amb espècies adaptades a les condicions de sequera, com l'estepa i el garric, la comunitat més representativa del massís.

(4) CAMÍ DEL COLL DE LES SORRES (0,800 km)

Aquest camí, de fet, s'inicia a Torroella de Montgrí i és un dels camins principals que porta a la majoria de finques de migdia de la muntanya. A l'alçada del coll de les Sorres, el camí s'endinsa cap al mig del massís, en direcció a l'Escala. S'ha suggerit que té un origen en època romana; de totes maneres, es pot afirmar que es va utilitzar des del segle



*Roderes de carro al camí
del coll de les Sorres*

XVII, ja que se n'han trobat referències a l'Arxiu Històric de Torroella de Montgrí.

Continueu per aquest camí -que en aquest tram segueix el GR92- i observeu les marques deixades per les rodes dels carros a la roca; són el testimoni de l'ús intens de la muntanya: carros que menaven cap al massís i que tornaven carregats d'olives, raïms, blat, llenya, calç... i que confirma el paper de rebost de la muntanya.

156

(5) FORN DE CALÇ (1,000 km)

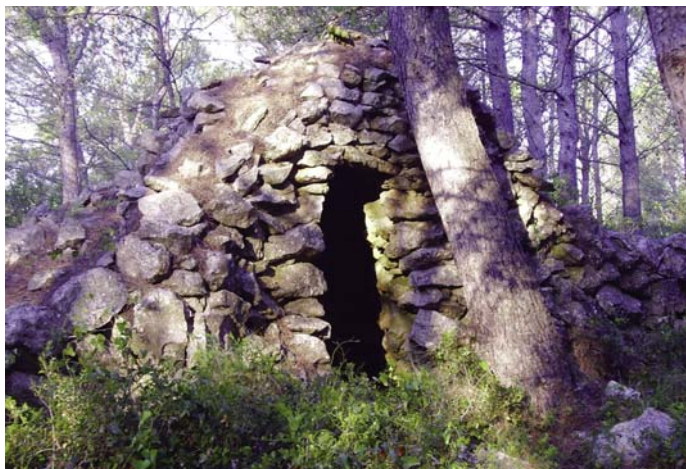
Just al costat del camí, a mà dreta, veureu un antic forn de calç. Aneu amb compte i no prengueu mal. Aquest forn, i altres que hi ha al Montgrí, donen fe de l'aprofitament de la calç per part de l'home, que la utilitzava en la construcció. A la base del forn, s'hi col·locava la llenya en una cambra de combustió; al seu damunt, s'hi posava la pedra calcària, ben tapada per mantenir la temperatura.

La cuita de la pedra solia durar uns quants dies, durant els quals calia mantenir el foc intens. Un cop cuita, la calç era transportada a la població amb carros.

Tots els forns que hi ha al Montgrí tenen una aparença antiga i són datats entre els segles XVII i XIX.

(6) AIXART D'EN BUSQUETA (1,300 km)

El camí arriba a un camp obert, amb dos pins pinyoners monumentals, de gran



Barraca de l'aixart d'en
Busqueta

bellesa i antiguitat. El camp, treballat, és un bon testimoni de l'aspecte d'un massís amb terres per conrear en alguns llocs determinats.

Observeu una barraca, al costat del camí, que ha perdut bona part del seu sostre. I, a la seva esquerra, una altra totalment sencera. Entreu-hi; veureu que encara hi ha posada una pedra per seure-hi.

(7) VISTA DE LA MUNTANYA GRAN (2,300 km)

Continueu pel camí del coll de les Sorres. Arribarà un moment en què aquest camí es transforma en un corriol. Pareu un moment i doneu una ullada general al vostre voltant: admireu la muntanya Gran.

Agafeu el corriol i anireu trobant, a banda i banda, restes d'aixarts. Si aneu amb compte, i callats, podreu arribar a veure un dels rapinyaires del massís: l'esperver cen-drós.

(8) CRUÏLLA (2,800 km)

Arribeu fins a una cruïlla. Si ja esteu cansats i voleu recular, podeu agafar el camí de l'esquerra i enllaçareu amb el camí de tornada de l'itinerari (al punt 17, pins i pinedes). De totes maneres, us aconsellem que no defalliu i continueu recte; el millor vindrà ara!

(9) CÒRREC DE COMA LLOBERA (3,000 km)

Passeu pel mig del còrrec i continueu el trajecte. Si observeu el terreny, veureu que aquí no hi ha sòl agrícola i que tampoc no hi ha aixarts.

El còrrec de coma Llobera és un paratge especialment atractiu, que mostra l'existència antiga de canals naturals d'aigua a la

mntanya. Aquest còrrec enllaça la muntanya Gran amb les Dunes. A més, la toponímia del paratge suggereix la presència de llops a la muntanya.

(10) DOLINA (3,600 km)

Més endavant, a mà esquerra del còrrec, un indicador us informa que prop hi ha una dolina. La dolina és una formació geològica típica de massissos calcaris com el Montgrí. Es forma amb l'enfonsament del terreny a causa de l'erosió de l'aigua sobre la pedra i el seu reompliment amb terra. Són les zones més aptes per al conreu de tot el massís.

(11) ELS CISTERNONS (4,000 km)

Continueu pel camí del còrrec. Us dirigiu al paratge dels Cisternons. Com el seu nom indica (cisternes), es tracta d'una zona amb moltes cavitats geològiques originades per l'acció de l'aigua. La seva impermeabilitat permet disposar d'aquest element durant força mesos de l'any.

Els cisternons formen un laberint de passadissos subterranis molt interessant. Si no aneu equipats, no hi baixeu.

(12) CORRIOL (4,300 km)

Seguiu cap al nord. Al cap d'uns minuts, veureu un corriol, a mà dreta, on un panell us indica que l'agafeu.

(13) CAMÍ DELS AIXARTS (5,000 km)

Arribareu a aquest camí. El nom se li ha posat per la gran quantitat de murs de pedra seca que voregen el camí.

Ara ja anem en direcció sud.

(14) BARRACA DELS HEREUS (5,500 km)

A mà esquerra del camí, veureu una de les edificacions més impressionants en pedra seca del Montgrí: la barraca dels Hereus. Està molt ben conservada i té una forma esglaonada. Si fa calor, entreu-hi; notareu que a dins la temperatura és molt més agradable. A dins, mireu enlaire i observeu la pedra tapadora del sostre; quan volien fer-hi foc, l'arraconaven per permetre'n la sortida del fum. Observeu igualment la disposició de les pedres interiors i la forma de falsa cúpula, una autèntica meravella.

Sigueu prudents i, sobretot, no us enfileu pels murs; una pedra caiguda pot suposar a curt termini la destrucció de la barraca.

(15) FORN (7,000 km)

De nou pel camí dels Aixarts, en direcció sud, arribareu a una altra edificació, avui força malmesa: un altre forn de calç. Com el que hem vist abans, aquest també es troba a peu del camí, ja que així era més fàcil poder transportar la calç.

A l'altre costat del forn hi ha una cova, la cova d'en Joan Falgàs. És una cavitat de la qual es va treure pedra per a l'elaboració de la calç.

(16) CAMPS DE LA TORRE PONSA (8,000 km)

Després del forn, agafeu un camí, a la dreta. Hi continueu veient aixarts, barraques i camps. Aquesta va ser una zona de gran freqüentació d'hàbitats. El camí pel qual passeu és més modern; aquest fet ve demostrat perquè aneu passant pel mig d'alguns camps, dins dels aixarts.

160

(17) PINS I PINEDES (9,000 km)

Ara ens anem acostant cap a una zona més boscosa. Malgrat que les pinedes formen un paisatge modern i que sovint té poc a veure amb el moment de màxima activitat al massís, cal esmentar-les ja que avui, juntament amb la garriga, formen la vegetació predominant al Montgrí. Bona part dels pins que hi ha a la muntanya Gran (deixant de banda les Dunes) es van plantar a la segona meitat del segle XX, seguint els criteris forestals d'aquell moment.

(18) POU DEL MUSTINYÀ (9,300 km)

Arribem al paratge del Mustinyà. En aquest lloc, a uns 20 metres a la dreta del camí, hi ha un pou públic, conegut com el pou del Mustinyà. Fins fa pocs anys, en un costat hi havia una pedra amb l'escut municipal i l'any 1847 gravats. El pou està excavat a la roca i possibilitava l'accés a l'aigua en un lloc molt freqüentat abans.



El pou del Mustinyà

7

MASSÍS
DE MONTGRÍ

ITINERARIS

LA RUTA DEL
VENT

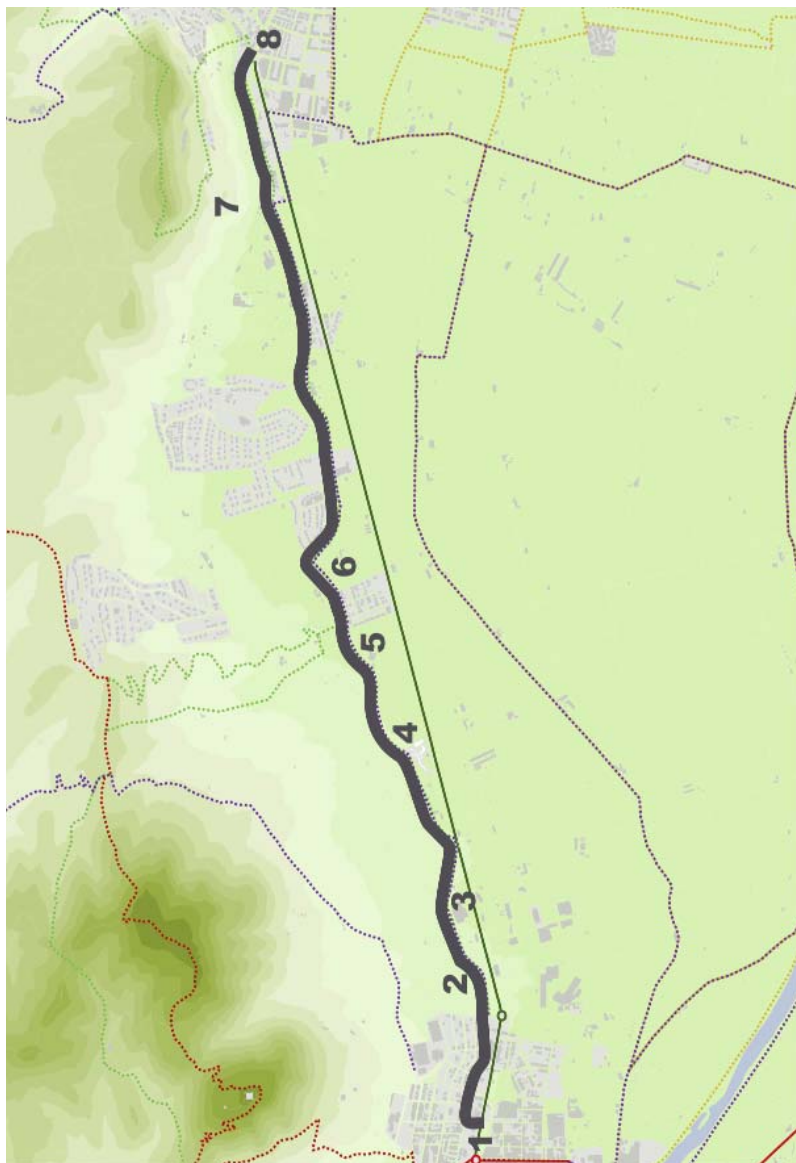
(19) ALZINAR (10,000 km)

De nou al camí, més endavant una pujada una mica sobtada ens portarà a l'interior d'un aixart, on destaca un petit bosc d'alzines.

(20) FINAL (12,000 km)

A partir d'aquí, continueu el camí i arribareu de nou al camí del coll de les Sorres, damunt de la urbanització Torre Vella. Baixeu per la carrerada i us trobareu a l'inici de l'itinerari, al mas Ramades.

162



8

ENTRE EL MASSÍS
I LA PLANA

ITINERARIS

EL CAMÍ VELL DE
TORROELLA A
L'ESTARTIT

ENTRE EL MASSÍS I LA PLANA

Itinerari 8. El camí Vell de Torroella a l'Estartit

Itinerari en bicicleta

Distància total: 5,800 km

Durada aproximada: 1 h

El camí Vell de Torroella a l'Estartit corre paral·lel a l'actual carretera; escanyat per l'oblit i alguna nova construcció, és un dels trajectes més bonics i interessants.

Vorejant la falda del Montgrí, des del camí Vell sempre es domina la planúria al·luvial del Ter, fins al mar. Aquest recorregut el podeu fer des de Torroella fins a l'Estartit o bé des de l'Estartit fins a Torroella.

(1) TORROELLA DE MONTGRÍ (0 km)

Inicieu el trajecte a l'aparcament de la carretera de l'Estartit. Travesseu la carretera i agafeu el carrer de Garbí; al primer trencant, gireu a la dreta i, pel carrer del Dr. Pericot, arribareu fins al final de la zona urbana.

(2) MAS DÉU (1,000 km)

Una vegada agafeu el camí, el primer que us trobareu és, a la vostra esquerra, el mas Déu, refet fa pocs anys. Vora seu, el polígon industrial.

(3) FONT DELS CAPELLANS (1,300 km)

Just en acabar les naus industrials, la font dels Capellans, a la dreta, us possibilita fer una petita aturada. El lloc és un deliciós racó que, malgrat la seva proximitat a la moderna carretera i a algun que altre magatzem, ens fa pensar en aquells dies, no tan llunyans, en què anar a berenar a la font dels Capellans era una de les formes més delitoses de passar la tarda del diumenge.

La font dels Capellans



A l'altre costat de la carretera s'estén la plana, suaument enrajolada de camps i masos fins al mar. Una moderna gasolinera és l'última aportació al paisatge. Més enllà, el mas Bellavista, de construcció recent. Més al fons us cridarà l'atenció un petit conjunt de masos no gaire allunyats els uns dels altres: mas la Palmera, mas Cassà i torre Begura. Aquest últim, amb una fenomenal torre de defensa quadrada, de les més antigues de la plana, documentada a final del segle XVI.

Torneu al camí; agafeu el de la dreta i arribareu fins a la carretera. Seguiu-la un petit tram i, just abans de les pistes de cars, torneu al camí.

(4) FENT CAMÍ (2,000 km)

Passeu per darrere de les pistes de cars.

8

ENTRE EL MASSÍS
I LA PLANA

ITINERARIS

EL CAMÍ VELL DE
TORROELLA A
L'ESTARTIT

Aquesta és una d'aquelles construccions que ens fa pensar si algun dia la seva torre, de control, serà testimoni d'uns temps passats, com ho són les de defensa. Al temps que us aneu allunyant de Torroella, el camí es fa més rústec. Les oliveres, els fruiters o alguna petita vinya ens fan pensar en altres temps, quan aquest camí no era tan transitat ni tan frescat com la carretera que corre a la vostra dreta. Portareu quasi mitja hora de camí i aquest s'endinsa una mica més a les faldes del Montgrí.

(5) TORRE QUINTANETA (2,500 km)

Trobareu la torre Quintaneta, un altre mas fortificat. Molt a prop topareu amb una estreta carretera enquitranada: és el camí de les Dunes, on la mà dels homes ha cagirat el paisatge. De les temibles i



La torre Quintaneta

receloses dunes de principi de segle XX, l'home n'ha fet unes delitoses pinedes. Constitueix un altre itinerari.

Continuant pel camí Vell, i no gaire lluny, descobrireu a mà dreta de la carretera un altre dels masos fortificats: el mas Ral; la seva torre de defensa, rodona, és de les més boniques.

(6) LES URBANITZACIONS (3,500 km)

Fa estona que al davant dels vostres ulls s'estén un formiguer de petites edificacions; són les urbanitzacions que, com a immesurable i indomable taca d'oli, d'uns anys ençà es van estenent al voltant d'un dels masos més bonics, airosos i garrits: la torre Gran. La moderna indústria turística l'ha engolit; mai no sabrem si per bé o per mal. Podem fer una petita parada sotjant la seva incomparable torre.

El Roca Maura ja és a prop. La seva majestat impressiona. Deixant enrere la torre Gran i les modernes urbanitzacions, seguïu el camí. El mas Marquès al vostre costat i el mas d'en Pi a l'altre cantó de la carretera són gairebé els últims masos que, junt amb el mas Figueres, al peu del Roca Maura, posen fi al camí Vell de Torroella a l'Estartit.

(7) SANTA MARIA DEL MAR (4,500 km)

Sou a prop de l'Estartit. L'últim tram del camí Vell es perd en un delta de mil gàrgoles, entre càmtings i apartaments. Encara resta la darrera plaent sorpresa; en un petit turó i dins d'un dels innumbrables càmtings que envolten l'Estartit veureu la capella de Santa Maria del Mar, petita ermita prou evocadora i captivadora com per romandre una estona en la seva contem-

8

ENTRE EL MASSÍS
I LA PLANA

ITINERARIS

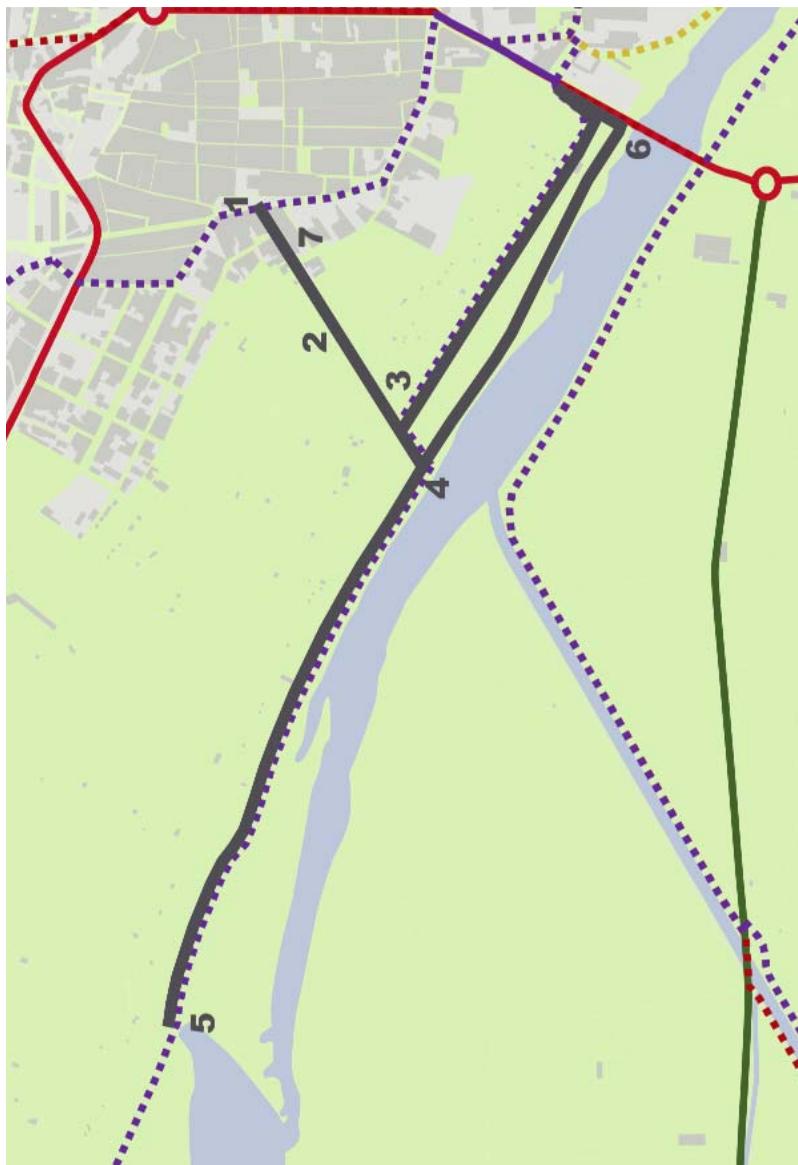
EL CAMÍ VELL DE
TORROELLA A
L'ESTARTIT

plació. Les primeres notícies documentades són del segle XI.

(8) L'ESTARTIT (5,800 km)

Passeu per darrere dels masos més vells de l'Estartit: la Casa Nova, la Masia... i arribeu fins al poble. Ara teniu l'oportunitat de tornar pel mateix camí, o bé iniciar un altre itinerari que us pot portar de nou a Torroella.

168



LA PLANA DEL BAIX TER

Itinerari 9. La Resclosa

Itinerari a peu

Distància total: 4,500 km (anada i tornada)

Durada aproximada: 1 h 30 min

Aquest itinerari ens porta als afores de la vila de Torroella de Montgrí i ens apropa al caràcter terrassà de la Torroella de no fa gaires anys. Passarem per davant d'horts cuidats com jardins: és el Tamariuà, "camps coberts de fruita i de perfum" segons la lletra de la sardana de Vicenç Bou *Torroella vila vella*. El Ter i el control de les seves aigües són també presents en l'itinerari. Passarem per la mota del riu i potser tindrem la sort de veure algun bernat pescaire o algun altre ocell que troba al lloc la tranquil·litat i l'aliment per fer-hi estada. La Resclosa, ja al terme municipal d'Ullà, amb l'escut de la família dels Solterra, és un testimoni del control del cabal de l'aigua i dels guanys que això suposava per al funcionament dels molins i per al regatge dels camps.

(1) PLAÇA DE QUINTANA I COMBIS (0,000 km)

Inicieu el recorregut a la plaça de Quintana i Combis (Fora Portal) i pel carrer del Riu, i dirigiu-vos cap als afores de la vila, en direcció al Ter.

Passareu, just després de les últimes cases, per davant dels safareigs públics, a cada costat del carrer. Era el lloc on s'anava a rentar la roba abans de generalitzar-se els safareigs particulars.

(2) PASSEIG DEL RIU TER (0,200 km)

Tot seguit comença el camí que porta al riu. A cada costat hi ha una filera de plàtans

170

Passeig del riu Ter

que us fan ombra i fan més agradable el vostre passeig. Darrere, i tancats per xiprers, s'estenen els horts i els camps.

Passeu per sobre del pont del rec del Molí. Aquest pont va ser construït l'any 1879, durant el regnat d'Alfons XII, com indica la inscripció que hi ha en una de les baranes (l'any 1988 va haver de ser reparat després que un camió l'hagués enfonsat en passar per sobre). El rec del Molí serveix avui només per regar; antigament, però, tal com indica el seu nom, alimentava els molins que hi havia més avall, en direcció a l'Estartit: el de Dalt, el del Mig i el de Baix.

(3) TAMARIUÀ (0,500 km)

Després del pont, a mà esquerra, s'estenen els horts del Tamariuà. Aquest nom recorda, amb tota seguretat, la planta que més devia abundar en aquesta zona, el tamariu, i que avui només trobem en comptats indrets de les vores del Ter.



(4) RIU TER (0,600 km)

Arribeu al final del camí i pugeu la mota del riu. Aquest lloc és conegut amb el nom del pas de Gualta, ja que era on, amb una barca, es travessava el riu quan el pont encara no estava construït. A l'esquerra, a uns centenars de metres, veureu el pont del Ter. Recte, a l'altre costat del riu, hi ha la desembocadura del canal que ve de Gualta i porta una part de les aigües del Daró cap al Ter. A la dreta hi ha el camí que va a la Resclosa.

Només de començar-lo, a la vostra dreta hi ha un bosquet on limiten els termes de Torroella de Montgrí i d'Ullà. A continuació, veureu tot un seguit d'horts molt ben cuidats.

Aquest camí segueix durant un tram la mota del riu; però, poc abans d'arribar a la Resclosa, baixa i passa pel mig dels camps. El camí, abans de fer les obres de canalització del riu, a principi dels anys setanta,

passava pel mig d'un frondós bosc de ribera. Era un lloc meravellós per anar-hi d'excursió i passar-hi una estona sota l'ombra dels arbres. Quan es va fer la mota del riu, va desaparèixer una gran pedra amb un forat que estava clavada a terra i que servia per estacar-hi les barques. Així mateix, es van treure les illes de vegetació que hi havia al mig del riu. Avui, però, sembla que els sediments arrossegats per l'aigua comencen a formar de nou petits illots que, amb els anys, esperem que tornin al Ter la seva antiga fesomia. Els exemples més notables d'aquestes illes els trobareu just a sota i a sobre de la Resclosa.

(5) LA RESCLOSA (1,600 km)

Una mica abans de veure la Resclosa, ja sentireu el soroll que fa l'aigua en baixar pel bramador. La Resclosa és una petita presa que regula el cabal de l'aigua del riu i, a més, en desvia una part cap al rec del Molí. Unes inscripcions dels 1670 -closa



9

LA PLANA
DEL BAIX TER

ITINERARIS

LA RESCLOSA

cadiral- i 1817 -bramador- indiquen que els patrocinadors de les obres van ser els comtes de Solterra, una família arrelada a Torroella durant alguns segles.

(6) PONT DEL RIU TER (3,000 km)

La tornada es fa pel mateix camí. En arribar al pas de Gualta, podeu continuar per sobre de la mota fins al pont. El pont actual és de l'any 1940, ja que l'anterior va ser destruït en acabar la Guerra Civil.

(7) TORROELLA (4,500 km)

Us aconsellem tornar pel camí que voreja els horts del Tamariuà on podreu observar el gran amor amb què han estat treballats i també la diversitat de productes del país.

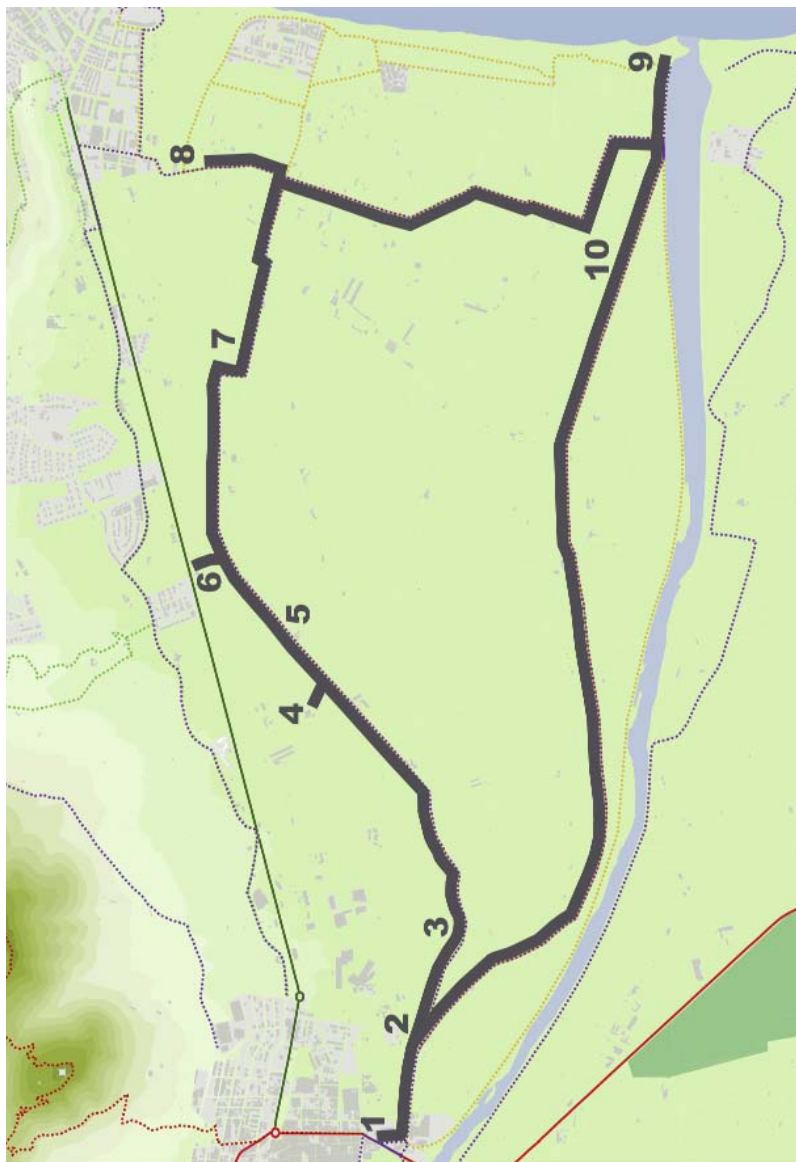
EL MARGE ESQUERRE DEL
RIU TER

ITINERARIS

LA PLANA
DEL BAIX TER

10

174



10

LA PLANA
DEL BAIX TER

ITINERARIS

EL MARGE ESQUERRE DEL
RIU TER

LA PLANA DEL BAIX TER

Itinerari 10. El marge esquerre del riu Ter
Itinerari en bicicleta
Distància total: 13,500 km (anada i tornada)
Durada aproximada: 3 h

L'itinerari pels camins del marge esquerre del Ter, entre el riu i la carretera de l'Estartit, pot arribar a semblar una mica monòton i sense gaires al·licients. Us endinsarà, però, per tota aquesta zona agrícola del municipi, força desconeguda, no només pels visitants, sinó també per moltes persones que viuen al terme.

El Ter, al llarg dels segles, no ha tingut sempre el mateix curs. Només en els últims set-cents anys ha canviat moltes vegades el recorregut i la desembocadura. Tot i que no ho sembli, el Ter mor en forma deltaica. Amb els sediments que ha anat aportant -juntament amb els del Daró- s'ha format la plana que hi ha entre el massís del Montgrí i les muntanyes de Begur. Avui el riu té un curs molt ben marcat, canalitzat, i a cada costat s'estenen els camps. Amb tot, si mireu un mapa d'aquesta plana -sobretot del marge esquerre del riu-, per la forma dels camins, podreu arribar a endevinar un curs antic que anava cap a l'Estartit i desembocava al Ter Vell.

(1) TORROELLA DE MONTGRÍ (0,000 km)

El recorregut s'inicia a Torroella de Montgrí, al carrer del Molí, que trobareu a mà esquerra de la carretera de Palafrugell. A la dreta del carrer hi ha l'antic escorxador municipal. Al final d'aquest curt carrer es troba l'antic molí de Dalt -avui hi ha instal·lada una important empresa de materials per a la construcció-. Encara es pot

veure en aquest indret l'antic molí, una comporta i un escut de pedra de la família noble dels Solterra que controlava el cabal de l'aigua.

Seguiu la carretera. A poc a poc deixareu les cases enrere i trobareu els primers camps.

(2) BIFURCACIÓ (0,500 km)

Aviat s'arriba a una bifurcació. A la dreta, la carretera porta a la desembocadura del Ter. A l'esquerra, comença un camí de terra conegut com el camí dels Molins. Rep aquest nom perquè s'hi troben els molins que hi havia antigament en aquesta zona de la plana: el del Mig i el de Baix.

Agafeu-lo i endinseu-vos a la plana.

(3) MOLÍ DEL MIG (1,200 km)

A mà esquerra us trobareu aquest mas, antic molí, que avui s'ha convertit en un confortable hotel rural. Observeu la seva façana.

(4) TORRE BEGURA (2,700 km)

A continuació, un trencant a mà esquerra us pot portar fins a prop de la torre Begura. La construcció de la torre se situa entre els anys 1560 i 1590 i recorda uns temps difícils: els atacs de pirates. Té planta quadrada amb matacans i notables finestres. Al costat, adossat a la torre, hi ha el mas.

(5) MAS DE L'HEURA (3,000 km)

Retorneu al camí dels Molins. A uns cinc-cents metres, a la vostra dreta, veureu un dels masos nous que va construir-se a principi del segle XX. Aquest, com altres (per exemple, el mas Buixó, que us heu trobat abans), forma part de l'expansió agrícola que va tenir la plana a partir del segle XVIII.

(6) LA GALERA I EL MAS RAL (3,900 km)

Prop us trobareu amb uns altres masos històrics. En primer lloc, la Galera, a tocar del camí, al costat esquerre. És l'antic molí de Baix. Davant del mas veureu una torre de defensa mig desfeta.

Darrere d'ell, a un centenar de metres, hi ha el mas Ral. La seva torre és, segurament, una de les més primitives, potser de principi del segle XVI. És de planta cilíndrica, amb merlets i atalussada. Un matacà protegeix la comunicació amb la casa.

Des d'aquest lloc, a l'altre costat de la carretera de Torroella a l'Estartit i ja a la falda del massís del Montgrí, podreu veure altres masos interessants. Tot i que avui alguns han quedat una mica tapats per les noves urbanitzacions, podeu veure, d'esquerra a dreta: la torre Quintaneta, la torre Martina i la torre Gran. Tots ells tenen una torre de defensa. Altres, més moderns, ja no dis-



Mas Ral, segle XVI

posen d'aquest element fortificat. També podeu arribar a veure l'ermita de Santa Maria del Mar, més cap a l'Estartit, enfilada damunt d'un petit turonet, enmig del càmping.

(7) LA CAMINASSA (4,400 km)

Torneu al camí. Passareu entre camps de conreu i masos més moderns. Noteu que, sempre, al vostre costat esquerre teniu un rec: és l'antic rec del Molí. Arribareu a una bifurcació en què, per força, heu de girar. Agafeu a la vostra dreta i, de seguida, el camí que trobareu a l'esquerra. Entreu al lloc conegut com la Caminassa; es tracta de l'antic curs del riu Ter, per on passava el riu fins a la primera meitat del segle XIX, quan es va desviar la seva desembocadura des del Ter Vell a la gola actual.

Aquest camí us ha de portar fins al que va de l'Estartit a la Gola. Quan hi arribeu, ho notareu perquè està asfaltat. Trenqueu a l'esquerra i aneu fins al Ter Vell, a poc més d'un quilòmetre.

(8) EL TER VELL (5,200 km)

Abans de creuar el pont, a la vostra dreta veureu unes instal·lacions. És l'antiga depuradora de l'Estartit, edificació que s'està adequant com a centre d'acollida de visitants. Aquí és el lloc on comença un nou itinerari, l'11 (les zones humides litorals). Si el seguïu, arribareu al final, a la zona de la Gola. Si no el voleu fer i voleu anar pel dret, torneu fins al camí de l'Estartit a la Gola, gireu a mà esquerra i seguïu aquest vial fins a la Gola.

(9) LA GOLA (8,000 km)

En arribar al riu, pugeu a la mota i trenqueu a l'esquerra.



La Gola del Ter

Us trobeu a la desembocadura del riu Ter. Noteu que la sortida al mar és a través d'un canal, normalment no gaire ample, i que no sempre té la mateixa posició.

(10) CAMÍ DE TORROELLA A LA GOLA (13,000 km)

Torneu per la mota. Deixeu enrere el trencant per on heu vingut des de l'Estartit i continueu recte. Al cap d'un centenar de metres baixeu de la mota i agafeu el camí, recte, que passa pel mig dels camps. El primer tram és de terra, però després us trobareu el camí asfaltat. Veureu conreus de cereals i d'arbres fruiters. Us trobeu en una de les zones agrícoles més riques de la plana.

(2) BIFURCACIÓ I TORROELLA (13,500 km)

Torneu a ser a la bifurcació que heu trobat a l'inici del recorregut. Des d'aquí, torneu cap a la vila.

180



LA PLANA DEL BAIX TER

Itinerari 11. Les zones humides litorals

Itinerari en bicicleta

Distància total: 10 km (anada i tornada)

Durada aproximada: 2 h

Aquest itinerari us proposa recórrer els espais d'interès ecològic del litoral del Baix Ter. El podeu fer com un itinerari complet, o com a complement del número 10 (el marge esquerre del riu Ter). Aquesta zona és molt fràgil i es degrada ràpidament; per aquest motiu, en els darrers anys ha merescut l'interès de la Unió Europea, que ha finançat un projecte *Life Nature* per a la seva recuperació. Us demanem que seguïu les indicacions que aneu trobant al llarg del recorregut i que no us desvieu del camí traçat.

(1) ANTIGA DEPURADORA/CENTRE DE VISITANTS (0,000 km)

El recorregut s'inicia a l'antiga depuradora, on podreu arribar des de l'Estartit agafant el carrer de la Pletera i, després de passar el pont sobre el Ter Vell, girant a l'esquerra.

(2) LA CLOSA DEL MAS D'EN BOU (0,190 km)

Des del centre, agafeu la carretera cap a l'Estartit i a pocs metres veureu un camí que surt a l'esquerra. Agafeu-lo i aneu fins a la closa del mas d'en Bou. En aquest lloc si ha construït un sistema de depuració per llacunatge de l'aigua d'ús agrícola que entra al Ter Vell. Les plantes que fan la depuració són, entre altres, el canyís, la balca i el lliri groc.

(3) TER VELL (0,800 km)

Retorneu pel mateix camí fins a la carretera. Agafeu el camí de vianants que va en direcció al mar. A uns 400 metres de l'inici, una

passarel·la, a l'esquerra, us deixarà dins d'un dels observatoris que hi ha a les llacunes del Ter Vell. Des d'ell podreu observar la fauna que hi ha a l'aigua i entre la vegetació. Aneu amb compte de no fer soroll.

El Ter Vell, com indica el seu nom, és una antiga desembocadura del riu Ter. Després d'una sèrie de propostes, la desviació es va dur a terme durant la primera meitat del segle XIX. Avui s'alimenta de les aigües que li arriben dels recs de desguàs dels camps, de l'aigua que li entra del mar i de l'aigua de la pluja.

(4) LES CLOSES (1,200 km)

Sortiu de l'observatori. Una vegada de nou al camí, agafeu el que us ve recte, que no és asfaltat, en direcció sud. Passareu entremig de closes, és a dir, prats tancats per arbres. Són camps propers als aiguamolls, amb una cota molt baixa i que s'inunden periòdicament; això els feia improductius per a l'agricultura i es destinaven a pastures. Tot voltant els prats, veureu uns recs d'escòrrec amb tamarius.

(5) LA PLETERA (2,500 km)

En acabar el camí de terra, arribareu al vial que dona accés a la Pletera. Gireu en direcció al mar -a l'esquerra- i seguiu fins a trobar la carretera que hi mena, a la vostra dreta. Al cap d'uns 350 metres arribareu a la urbanització de la Pletera. Continueu en direcció sud uns 600 metres més, fins a la tercera illa de la urbanització no consolidada. Agafeu el vial de l'esquerra i aneu cap a la platja. Passeu per la passera elevada sobre la maresma.

La Pletera és una maresma que està sepa-



La Pletera

rada del mar pel cordó de dunes costaneres. A l'hivern sol inundar-se i a l'estiu, s'asseca. Amb el projecte *Life* s'han creat tres noves llacunes on s'han alliberat fartets. La vegetació està dominada per cirialeres i salats portulacoides, plantes que suporten bé la immersió en l'aigua salada durant llargs períodes i que acumulen aigües per compensar l'excés de sal. També hi podreu veure aus com els cames llargues, les gambes roges i els corriols.

(6) LA DUNA COSTANERA (3,000 km)

Acabeu de travessar la passera i arribeu fins a la platja. Veureu un cordó de dunes litorals. Són uns sistemes molt dinàmics que depenen del vent i dels temporals. La vegetació que hi creix està molt ben adaptada a les condicions d'inestabilitat de la sorra. Aquesta vegetació ajuda a frenar l'avanç de la sorra.

A finals de primavera floreixen moltes de les

La duna costanera



plantes d'aquest espai, com el lliri de mar i la maçanella. De totes maneres, l'espècie més abundant és el borró.

(7) LA BASSA DEL FRA RAMON (4,000 km)
Retorneu per la passera fins al vial de la urbanització. Continueu en direcció sud-cap a l'esquerra- i arribeu fins a la bassa del Fra Ramon, uns 300 metres més avall. A la riba sud hi ha l'observatori; hi arribareu vorejant la bassa, per l'interior.

Aquesta bassa forma part d'un antic braç del riu Ter i va quedar aïllada amb les obres de canalització del riu al segle XX. Actualment, només rep aigua de la pluja i la salada que es filtra del subsòl. Conté la població de fartets més important de la zona.

Veureu que les aigües tenen una coloració entre groga i vermellosa. Això no és causa d'una mala qualitat de l'aigua, sinó que la

causa és la descomposició incompleta de les fulles despreses de la vegetació submergida i del voltant.

(8) LA DUNA FIXA (4,300 km)

Agafeu de nou el camí i continueu en direcció sud. Entre la bassa del Fra Ramon i la desembocadura del riu s'estén una duna consolidada amb vegetació arbustiva. Aquí, a diferència de la duna de la platja que heu vist abans, la sorra ha estat estabilitzada completament per la vegetació. La planta dominant és la bufalaga.

(9) LA GOLA DEL RIU TER (5,000 km)

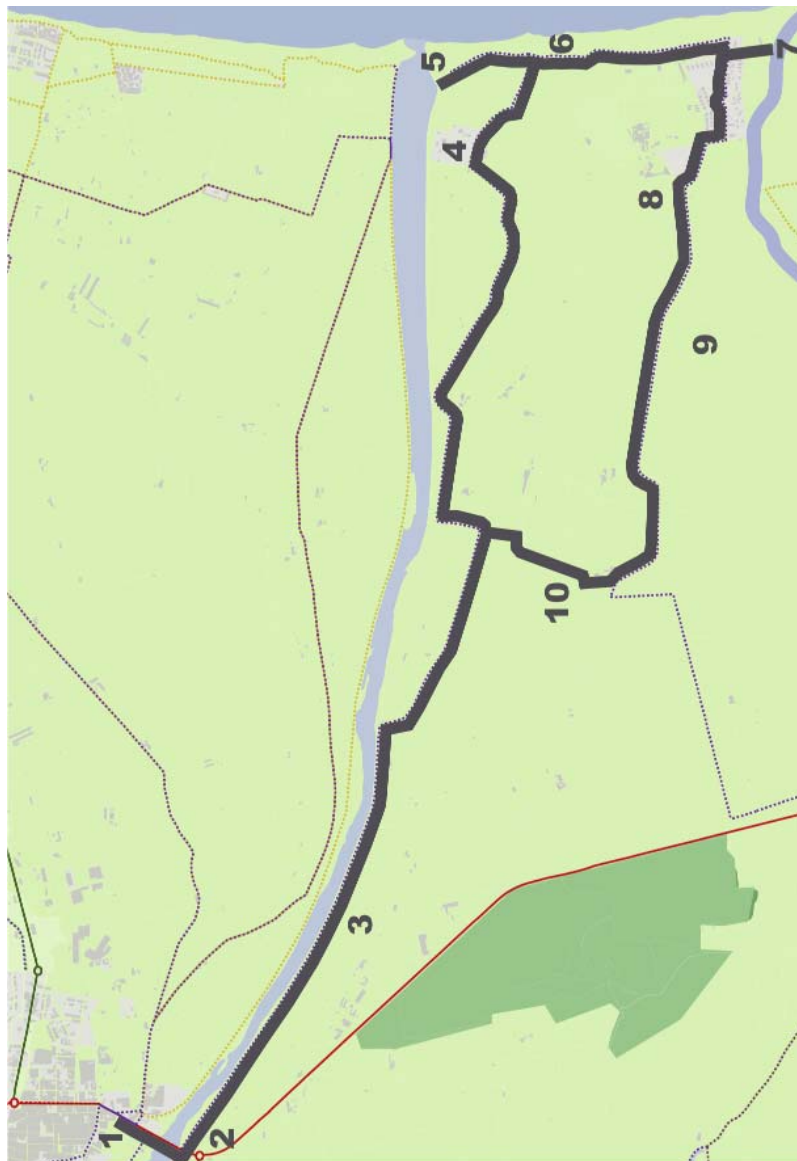
Continuant pel camí arribareu fins a la mota. Pugeu-hi i, per la vostra esquerra, encamineu-vos fins a la desembocadura del riu.

Aquest paratge s'anomena la Gola. Transmet la tranquil·litat de les aigües del riu, que semblen ben quietes abans de vessar-se al mar. A la platja, hi veureu restes, sobretot troncs, que han estat arrossegades pel riu en moments de crescuda.

(10) TORNADA A L'ESTARTIT (10,000 km)

En aquest punt s'acaba l'itinerari. Si l'heu fet com a part del número 10, podeu continuar-lo des del punt de la Gola. Si no, podeu retornar a l'Estartit pel mateix camí que heu fet o bé escollint un dels altres camins que també us menaran cap a la població.

186



12

LA PLANA
DEL BAIX TER

ITINERARIS

EL MARGE DRET DEL RIU
TER

LA PLANA DEL BAIX TER

Itinerari 12. El marge dret del riu Ter

Itinerari en bicicleta

Distància total: 23 km (anada i tornada)

Durada aproximada: 3 h 30 min

Us proposem de recórrer els camins del costat dret del riu Ter, des del pont fins a la seva desembocadura. El paisatge és molt semblant al de l'itinerari 10 (el marge esquerre del Ter), però hi ha moltes particularitat que us sorprendran. És l'oportunitat d'arribar als aiguamolls de Pals. Un altre punt d'interès, aquest cop arqueològic, és el turó de la Fonollera, lloc on va establir-se una de les primeres aldees conegudes a l'aire lliure de l'edat del bronze.

(1) TORROELLA DE MONTGRÍ (0 km)

Sortiu de Torroella de Montgrí per la carretera de Palafrugell. Arribeu fins al pont. Noteu que una placa situada en el monòlit informa de la seva construcció.

(2) MOTA DEL TER (0,500 km)

Un cop passat el pont, a mà esquerra, hi ha un camí que segueix la mota del riu. Aneu amb compte amb el trànsit ja que s'ha de creuar la carretera. Agafeu-lo. Després de recórrer uns 100 metres, tombeu a la dreta fins que arribeu a una carretera asfaltada.

(3) LA PLANA DEL BAIX TER (1,000 km)

Enfileu la carretera sempre en direcció a l'esquerra. Fixeu-vos en la gran varietat de productes dels camps. Respecteu-los. La plana del Baix Ter és una zona molt apta per al conreu. És d'origen al·luvial, és a dir, que l'han anat formant el Ter i el Daró al llarg dels segles amb les aportacions de sediments. Si en altres temps bona part

188

d'aquesta plana era ocupada per l'arròs, ja que la gran quantitat de zones humides així ho permetien, avui aquest producte ha estat substituït bàsicament pels arbres fruiters (pomeres, perers, presseguers) i per alguns cereals.

També podríeu arribar a la desembocadura seguint la mota, però no us ho aconsellem, ja que hi ha molts còdols que hi dificulten el pas. El riu va ser canalitzat i netejat a principi dels anys setanta del segle XX. El motiu d'aquestes obres va ser evitar les inundacions que provocava el Ter quan hi havia una riuada. Amb la canalització es va destruir el bosc de ribera que hi havia a cada costat i la vegetació de les illes que els sediments havien format dins del llit del riu. Avui, a poc a poc, sembla que el riu torna a recuperar, una mica la seva vella fesomia. Pensem que els sediments que avui porta el riu són una part molt petita dels que arrossegava anys enrere; el motiu pot ser la



La plana del Baix Ter

quantitat de preses i rescloses que s'han construït al llarg del seu curs, les quals retenen bona part d'aquestes terres. Finalment, cal dir que la canalització no ha acabat del tot amb les inundacions, ja que en períodes d'intensa pluja el Ter i el Daró surten de mare i envaeixen bona part de la plana.

Amb tot, en l'actualitat, el problema més important que té el Ter és la seva contaminació. Al llarg del seu recorregut, el riu travessa molts pobles i ciutats amb indústries, que hi aboquen les seves deixalles. Una part molt considerable d'aquestes matèries arriba fins al final del curs. És aconsellable, per tant, que no us hi banyeu.

(4) ANGULES (6,000 km)

Després de recórrer cinc quilòmetres, abans d'arribar a la desembocadura, coneguda amb el nom de la Gola, passareu enmig d'una sèrie de restaurants especialitzats en el peix que es pesca a l'entrada del riu. Un dels plats més típics són les angules.

(5) LA GOLA (8,000 km)

Passats els restaurants, s'acaba la carretera. Continueu pel camí fins que trobeu una cruïlla. Aquí us podeu endinsar a la platja i buscar la gola del riu. La sortida del riu al mar no té sempre la mateixa forma ni està en el mateix lloc. Tant el sediments que arrossega el riu com els aportats pel mar i les riudades fan variar de tant en tant el lloc de desguàs al mar. Unes èpoques mira cap a Pals, altres cap a l'Estartit i, en determinats moments, pot arribar a obturar-se.

(6) DUNES LITORALS (10,000 km)

Deixeu la desembocadura del Ter i torneu enrere pel mateix camí per on heu vingut en direcció a Pals. En aquesta zona podreu

admirar les petites dunes de sorra que es formen tot just al límit de la platja per l'acció del vent. La vegetació típica d'aquestes dunes és el borró i alguna altra planta especialitzada en la fixació de les sorres.

(7) AIGUAMOLLS DE PALS (12,000 km)

Arribeu al càmping Delfín Verde i a la urbanització Mas Pinell. Continueu vorejant la platja i, una vegada s'acabin les cases, a un centenar de metres, veureu que la vegetació és molt més abundant i diversificada. És la zona dels aiguamolls de Pals (aquí hi ha el límit amb el terme municipal de Pals), a la desembocadura del Daró. Com és una zona humida, tant la vegetació com la fauna són molt variades. Si teniu paciència, veureu alguns dels animals que hi viuen tot l'any o que hi fan estada durant la seva migració.

Si voleu visitar bé aquesta zona, us aconsellem que hi aneu des de la platja de Pals.

(8) LA FONOLLERA (14,000 km)

Travesseu la urbanització i aneu cap a l'entrada. Pujareu a un petit turó: la Fonollera. En el vessant del turó que mira cap a la plana, s'hi han portat a terme una sèrie de campanyes d'excavacions arqueològiques (1975-84) que han posat al descobert que aquest lloc va ser habitat des del neolític fins a l'alta edat mitjana, en diversos períodes. Les restes més importants corresponen a un poblat de la darrerria de l'edat del bronze final (1100-900 aC), i són l'exponent més antic d'una població estable a la plana del Baix Empordà. Algunes de les restes i les explicacions sobre aquest període les trobareu a Can Quintana.

El turó de la Fonollera és, a més, un mirador

excepcional pel seu costat de mar. Aquí forma un penya-segat d'uns 20 m d'alçada que s'obre a la plana que s'estén fins a l'aigua. Aquest penya-segat va ser format per l'erosió de l'aigua marina. Us podeu arribar a imaginar, per tant, com era tota aquesta zona quan l'aigua hi arribava.

(9) PUIG MASCARÓ (16,000 km)

Torneu a la carretera i agafeu el camí de bicicletes que la segueix per l'esquerra. A un 1 km de la Fonollera, a un centenar de metres a l'esquerra del camí, hi ha el turó del puig Mascaró. Tant en aquest lloc com al del Pinell (uns 500 m més endavant) s'han trobat restes del neolític -aproximadament fa uns 4.500 anys-. Pensem que durant aquell període la plana estava en la seva major part inundada i només sobresortien aquests turons. No és casualitat, doncs, que els homes prehistòrics escollissin aquests llocs elevats per instal·lar-s'hi. Eren un refugi segur i, a la vegada, els permetien dominar la plana.

(10) TORNADA A TORROELLA (23,000 km)

Seguint la carretera, trobareu a la vostra esquerra una cruïlla on comença un camí de terra. Preneu-lo. En arribar al final us trobareu a la carretera on heu començat l'itinerari. Gireu a l'esquerra i arribareu a Torroella.

192



ILLES MEDES

Itinerari 13. Illes Medes des del mar

Itinerari en barca

Durada total: entre una i dues hores

Aquest itinerari, a diferència dels altres, només pot fer-se en barca. Per aquest motiu no posarem ni el temps de durada ni la distància d'un punt a l'altre. Si no disposeu de barca, hi ha tot un seguit de companyies nàutiques que us portaran a les illes. Les trobareu totes al port de l'Estartit.

Abans de pujar a bord, un consell: mireu l'estat de la mar. Un tomb amb mala mar pot ser una experiència desagradable i pot causar mareigs innecessaris.

(1) PORT DE L'ESTARTIT

Un cop embarcats, sortiu del port de l'Estartit. Encara que sembli estrany, a principi del segle XX l'Estartit era una de les poblacions de pescadors més importants de la Costa Brava. Per exemple, l'any 1930 hi vivien 130 pescadors. Actualment, no en queden més d'una dotzena.

(2) RUMB A LES ILLES

Sortiu del port; fixeuvos en el massís del Montgrí que deixeu enrere. Des d'aquí gaudireu d'una vista de les Maures i del cap de la Barra, amb una roca en forma de punxa anomenada la Bleda, ja que antigament tenia la forma d'una fulla d'aquesta planta.

Molt abans, les illes estaven enganxades al massís. Una evidència d'això és el trencament que s'observa al cap de la Barra. Si unim visualment el massís amb les illes tindrem el perfil que devia tenir antigament el massís abans de separar-se.

Les illes Medes



(3) SET ILLOTS

Torneu la vista a proa. Davant vostre teniu ja les illes Medes. De fet, es tracta de 7 illots dels quals sobresurten dos per mida i perquè disposen de terra: la Meda Gran i la Meda Petita. La resta són esculls rocallosos.

De nord a sud trobem primer l'illot conegut amb el nom del Medellot o la Bota, a causa de la seva forma que recorda aquest calçat. A continuació, hi ha la Meda Gran, la Meda Petita, els esculls de les Ferranelles, els Tascons Grossos i els Tascons Petits. El darrer illot és el més desvergonyit de tots: el Carall Bernat, que no amaga per res la semblança amb una forma fàl·lica, encara que algú hagi volgut disfressat el seu nom autèntic pel de Cavall Bernat.

Al llarg de la història, les Medes han estat freqüentades i habitades. Els testimonis més antics, ceps i àncores d'embarcacions d'època grega i romana trobats sota l'aigua, en són una prova evident. Fins i tot sembla que s'hi podia haver explotat el guix en època romana. A partir de l'edat mitjana, a causa de la pirateria, les illes prenen una importància considerable; per la seva situació estratègica, l'any 1413, es decideix començar-hi una fortificació defensada per monjos hospitalaris.

A l'edat moderna, les illes seran ocupades successivament per corsaris musulmans (els anys 1520, 1549, 1597...) i des de l'any 1655 al 1670 hi haurà instal·lada una guarnició francesa. Ja a l'edat contemporània, durant la Guerra d'Independència contra Napoleó, entre els anys 1808 i 1814, les Medes varen ser l'únic territori peninsular que no va poder ser ocupat per les tropes franceses i des del qual es va fustigar l'enemic. Finalment, i fins als anys 20 del segle passat, va haver-hi una guarnició militar. Els darrers homes i dones que han viscut a les Medes varen ser els farers. El primer far conegut s'hi va construir l'any 1866. En instal·lar-s'hi un far automàtic l'any 1930, els farers varen abandonar les illes.

Des del punt de vista natural, les Medes constitueixen un punt d'extraordinari interès, tant pel que fa a la part emergida com a la part submergida. Començant per la primera, el més sorprenent per a un visitant és l'elevat nombre d'aus que viuen a les illes, fet normal ja que l'aïllament les protegeix de l'home. En destaca el gavià argentat, una au de mida considerable, molt territorial i agressiva. Actualment, n'hi ha 14.000 parelles i és potser el lloc on

Història

195

Natura

196

més n'abunda de tota la Mediterrània. A part de gavians, hi ha també altres aus pescadores com el corb marí i aus procedents dels aiguamolls com ara el martineta blanc, l'esplugabous i el martineta de nit.

Des del punt de vista vegetal, a diferència del seu germà gran, el massís del Montgrí, les Medes estan condicionades per diversos factors que en dificulten el desenvolupament: manca d'aigua dolça, salabror de l'aigua de mar, exposició directa a tots els vents, manca de sòl... Per aquest motiu, a les illes trobem tan pocs arbres. Entre les plantes adaptades a aquest entorn hi ha l'ensopeguera, el coixí de monja, el salat blanc i la malva.



*Corbs marins a les illes
Medes*

Des de l'any 1983, les Medes són una reserva marina. La protecció d'aquest espai ha permès conservar i diversificar una de les comunitats submarines més importants de la Costa Brava, un autèntic paradís que ens recorda l'extraordinària bellesa que pot assolir la vida al mar.

Fixeu-vos en una planta, la posidònia, que viu arrelada a llocs arrecerats i coberts per sorra. També forma una mena de bosc en miniatura en el qual troben refugi un gran nombre d'animals que hi viuen amagats. Aquest herbei, antigament, es trobava present a la major part del litoral català. Actualment, ha quedat reduït i les illes Medes són un bon lloc per observar-lo.

A part de les comunitats fixes, hi podeu veure un gran nombre de peixos. Un con-



sell: si els voleu conèixer de prop, amb només unes ulleres, un tub i unes mínimes nocions de natació gaudireu en directe d'un dels majors espectacles de la natura.

(4) LA TORNADA

Durant el viatge de tornada al port, podeu anar admirant el paisatge que s'estén davant vostre: de dreta a esquerra, el massís del Montgrí, amb els penya-segats del cap de la Barra en primer terme, les Maures i la resta de muntanyes del massís al fons; el poble de l'Estartit, la plana del Baix Ter, amb el Ter Vell, la Pletera i, més al sud, la Gola, la desembocadura actual del riu Ter.

14

L'ESTARTIT

ITINERARIS

L'ESTARTIT



L'ESTARTIT

Itinerari 14. L'Estartit

Itinerari a peu

Distància total: 4,500 km

Durada aproximada: 2 h

L'Estartit és un poble de fundació molt recent. Les primeres notícies conegudes apareixen al segle XVIII. L'inici i el desenvolupament de l'Estartit com a poble van molt lligats amb un període de relativa calma al mar, que coincideix amb un descens de les activitats de pirates, de corsaris i de guerres entre països. L'any 1716 ja es té notícia de cinc pescadors instal·lats a l'Estartit i el 1757 hi havia una vintena de cases.

Des d'aquests moments i fins a mitjan segle XX, el desenvolupament de l'Estartit va anar molt lligat a l'activitat marítima. L'existència de bons caladors convertí la pesca en l'activitat econòmica principal. A part, però, el port duia a terme una activitat comercial important. Sabem, per exemple, que al segle XVIII és el punt de sortida del blat i de l'arròs amb destinació a Barcelona. L'existència de corall va ser també un bon atractiu econòmic.

L'època més dolça pel que fa a la història de la pesca de l'Estartit s'ha de situar des del seu naixement com a poble fins als anys trenta del segle passat, període en el qual s'utilitzava un conjunt de tècniques artesanals amb embarcacions de vela i rem que permetien treure un bon profit dels òptims caladors de la zona. Dos d'aquests tipus de pesca varen destacar a l'Estartit: el bou i el sardinal.

L'Estartit que veureu a l'itinerari té poc a veure amb el món de la pesca. L'impacte del turisme

ha donat una altra fesomia a la població. Els primers turistes hi varen aixecar algunes residències elegants com ara la casa Salietti, construïda entre els anys 1917 i 1918... que en testimonien el caràcter benestant.

A partir dels anys 50, el boom turístic va transformar l'urbanisme i la manera de viure de la gent de l'Estartit. Hi apareixen els primers hotels, com ara El Català (1960). En pocs anys, la febre del turisme fa que es construïssin grans hotels, apartaments moderns i alts, a primera línia de mar, que substitueixen les modestes cases de pescadors.

(1) OFICINA DE TURISME (0,000 km)

Inicieu la sortida a l'Oficina de Turisme, situada al passeig Marítim, lloc molt cèntric de l'Estartit i on us informaran sobre qual-sevol tema relacionat amb la població. Davant d'aquesta oficina, sobre el passeig Marítim, teniu, a més, un plànol indicador de la població.

(2) CARRER DE LA PLATJA (0,400 km)

Preneu aquest carrer, darrere l'Oficina de Turisme. Al final, darrere d'un pati, apareix una casa molt peculiar: és la casa Salietti, una elegant residència d'estiueig construïda pel fabricant de paper Joan Salietti de Girona i que és un testimoni del caràcter benestant dels primers turistes de principi del segle XX.

(3) PLAÇA DE L'ESGLÉSIA (0,800 km)

Al final del carrer de la Platja, tombeu a la dreta i, pel carrer de Víctor Concas, arribeu a la plaça de l'Església. L'església actual de Santa Anna està construïda damunt d'una altra de més antiga. Les obres hi varen ser fetes entre els anys 1919 i 1920 i hi tingué un paper destacat Mn. Joan Valls, el qual va fer

Plaça de l'Església

de manobre. Al damunt de la porta, una placa recorda que els hereus del senyor Pere Coll i Rigau varen sufragar les obres de remodelació de l'església. Coll i Rigau era originari de l'Estartit, concretament de la torre Ponsa, i va fer fortuna a Cuba. En tornar a casa, va promoure el conreu de l'arròs i va acumular, no sense problemes, una fortuna important que el va convertir en un dels personatges més influents de la fi del segle XIX.

A la plaça hi ha bancs. Podeu parar-vos-hi una estona i, si és temporada d'estiu, podeu observar la diversitat de colors i vestits que es troben davant dels vostres ulls. La població recull un mosaic de gent i cultures que troben a casa nostra repòs i atractius: sol, bon menjar, descans...

(4) CARRER DE SANTA ANNA (1,000 km)

El carrer de Santa Anna és potser el que té més brogit i el més animat de l'Estartit. Us recomanem una passejada tranquil·la, per

aquest indret, si pot ser al capvespre, quan ja la calor estival ha minvat. Hi trobareu de tot o pràcticament de tot. El carrer de Santa Anna era, abans de l'arribada del turisme internacional, un carrer típic amb cases de pescadors. De fet, en algun racó encara trobem alguna inscripció del segle XVIII i XIX que ens demostra l'antiguitat del lloc.

(5) CASES DELS AMERICANUS (1,400 km)

A mig carrer, abans del carreró que porta al carrer de les Illes, a mà esquerra, hi ha dues cases bessones, conegudes com les cases dels *americanus*, que porten la data de 1875 a la llinda de la porta. Són uns edificis molt sumptuosos que destaquen dels altres més modestos del carrer. Són les cases de dos germans, en Joan i en Pere Marquès, que a meitat del segle XIX anaren a fer les amèriques. Conten que varen donar tanta alçada als edificis per tal que des d'allí es pogués veure Begur, ja que la muller d'un dels germans procedia d'aquella població.

(6) TORRE DEL RELLOTGE (1,600 km)

Continueu l'itinerari. A pocs metres, trobareu la torre del rellotge, avui adornada amb una pintura de l'artista Joan Fuster. És un edifici interessant que guarda força secrets amagats. En un principi va servir de perola, és a dir, s'utilitzava per tenyir les xarxes de pesca ja que així es conservaven millor. Aquesta perola va ser la primera i única que va funcionar públicament fins cap a l'any 1890.

Des de l'any 1878, en aquest edifici es va col·locar el primer rellotge públic de l'Estartit, que va funcionar fins al principi del segle XX. A part del rellotge, a l'Estartit també s'anunciava l'hora a través de campanes que encara avui poden veure-s'hi.

(7) CADENYS (1,800 km)

Observeu que, a banda i banda del carrer, hi ha una mena de passadissos molt estrets i foscos. Són els cadenys. La seva presència és de vital importància per al desguàs de les aigües plujanes dels carrers de l'Estartit. La població està situada ben bé a peu de la muntanya i per aquest motiu quan plou amb força el volum torrencial d'aigua és molt elevat. Els cadenys ajuden a portar aquesta aigua cap al mar.

Just quan s'acaba el carrer us recomanem, si és de nit, que feu el badoc entre les parades de dibuixants que aprofiten la nit per treballar. És un retrat estartidenc que ens recordarà a petita escala el Montmartre parisenc.

(8) EL MOLL (2,300 km)

Des del carrer de Santa Anna aneu en direcció al moll. Davant del moll trobareu les darreres barques de pescadors que queden a l'Estartit. Com es pot veure, la major part



El moll de l'Estartit

de barques avui ja no són de pescadors, sinó d'esbarjo. És una altra pesquera!

El port de l'Estartit és de creació recent. La primera fase de les obres del port comença l'any 1946 i acaba el 1952 i corresponen al primer tram de l'actual espigó de llevant. És en aquest moment quan apareix el moll. Entre els anys 70 i 80 es realitza l'espigó de garbí i al principi dels anys 90 es du a terme l'actual escullera.

(9) PASSEIG DEL MOLINET (2,500 km)

Després del moll arribeu al passeig del Molinet. Al seu començament, a mà dreta, trobareu la platgeta, un lloc de bany potser més tranquil i reposat que les grans platges obertes de davant el passeig Marítim.

(10) TORRE DE FUM (2,800 km)

Uns metres més enllà trobareu un eixamplament circular que us permet seure un moment. A la vostra dreta teniu una visió esplèndida de la costa sorrenca de l'Estartit amb el massís de Begur al fons. En realitat, esteu damunt d'una torre de fum, segurament una torre comunal de defensa que funcionava com a lloc de guaita davant les accions dels pirates a l'edat moderna. Actualment, és l'inici de l'escullera.

(11) LA BLEDA (3,000 km)

Arribeu d'aquesta manera al final de l'itinerari. A la vostra dreta teniu una panoràmica esplèndida de les illes Medes i just al vostre davant s'endevina la costa rocallosa del massís del Montgrí. Us aconsellem visitar aquest punt al capvespre quan el sol rogenç omple amb els seus darrers tebis raigs tot el paisatge.

206

La Bleda**(12) PASSEIG MARÍTIM (4,500 km)**

Torneu pel mateix camí per on heu vingut. Un cop passat el moll, us aconsellem que continueu pel passeig Marítim, un ampli passeig que permet contemplar el paisatge marítim, a la vostra esquerra, i la població de l'Estartit, a la dreta.

